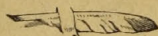

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

DUDÁS GYULA DR.
TITKÁR.

✠ XII. ÉVFOLYAM. I. FÜZET. ✠

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

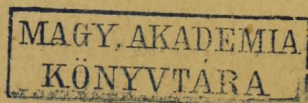
E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 3 frt tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. E címen a tagdíjak befizetése alól felmenthetők.

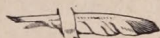
Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 frt alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használására.

A társulat elnöke Schmausz Endre főispán Szabadkán, alelnöke Iványi István főgymn. tanár Szabadkán, titkára Dudás Gyula dr. Zomborban, pénztárnoka Pozsonyi Béla Zomborban.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

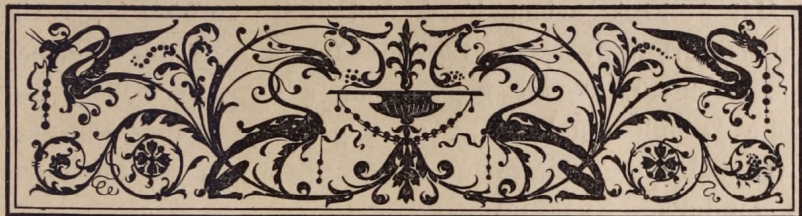
SZERKESZTI :

DUDÁS GYULA DR.
TITKÁR.

❧ XII. ÉVFOLYAM. I. FÜZET. ❧

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Bajszai Zákó István élete.

Grosschmid Gábor irodalmi hagyatékából. Közli: M. A.

Hazádnak rendületlenül
Légy hive oh magyar!

Kölcsey.

Bajszai Zákó István született Ujvidéken a század első tizedében, meghalt 1860-ik évi január 28-án. Zákónak elődjei tisztok voltak az ugynevezett tiszai határőrvidéki sáncokban Ó-Kanizsán, 1751-ben nemesi armálist s ez évi jun. 25-én Bajsa kincstári pusztát nyerték királyi adományul. Noha származására nézve szerb, még is hű barátja volt a magyarságnak, mit már 1837-ik évi november 3-án Rudics főispánhoz irt levelében mélyen érzett ékes nyelven fejezett ki; ugyan is akkor mint szolgabíró megválasztatott a szerbek részéről követnek a Karlóczán tartandó szerb congressusra, minek következtében a főispántól engedélyt kért hivatalátóli távozásra. Ezen levelében mondja, hogy noha hű akar maradni szerb származásához, de egyszersmind magyar is akar lenni, mert Magyaországot tartja hazájának és annak akarja egész életét szentelni.¹⁾

A gymnasiumot kitűnő eredménnyel Ujvidéken végezte, az akkori szokás szerint jogi tanulmányait Pesten bevégezvén, ügyvédi censurát tett.

¹⁾ Br. Rudics levéltár XII. 49

Már 1830-ik évben Ferdinánd király koronáztatása alkalmával az országgyűlésen Pozsonyban, mint serdülő ifjút találjuk, hová anyai részről nagybátyja, a hirneves Tököly Száva küldötte és mindennel ellátta, mi a pozsonyi élethez szükségesnek mutatkozott, valószínűen Tököly befolyásának köszönhetni Zákó gondolkozásának irányát.

Mint életvidor, deli természetű, csinos ifju ember mindenkinek megnyerte tetszését, részben talán fényes nemzeti öltözetének is köszönhetette, hogy hivatalos volt az 1830-ik évi koronázási ebédre, este pedig az udvari táncmulatságra. Zákó víg kedélyében panyókás menéjét bekötve, arra használta fel, hogy a királyi ebédén megtöltötte cukorkákkal, de elfelejtkezve róla, mikor este az udvarmesteri felhívásra a királyi család előtt magyarost tánczolt és a sok tapsra lelkesülve, mindig élénkebben járta a cifra csárdást, fokozott lelkesülése között mente ujja feloldódzott és egész cukorka eső hullott a nagy uraságok arcaiba, mi nem kis mulatságot okozott.

Elvégezvén tanulmányait és hazatérvén, a vármegyei élethez szegődött, 1835-ik évben szolgabíró lett, azután mint táblabíró különös szónoki képességével tüntette ki magát, és hű bajnoka lett a szabadelvűségnek, minek folytán az országgyűlési követeknek adott utasítások kidolgozásában is élénk részt vett. 1841-ik évben tiszteletbeli főügyésze volt a megyének, és mint-hogy Szucsics Károly főügyész országgyűlési követ lett, két éven át ő vezette a hivatalt. 1843-ik évi decemberben megválasztatott Latinovics Károlylyal országgyűlési képviselőnek, de itt utasításával ütközésbe jövéen, 1844-ik évi május 5-én követtársával együtt lemondott és visszatért megyéjébe, hol élénk részt vett a közdolgok intézésében, ő indítványozta az 1848-ik évben március 20-án tartott közgyűlésben a pesti 13 pont elfogadását, az ő befolyása alatt folyt le az egész 1848-ik évi március 20-ki közgyűlés. Megválasztatván képviselőnek az 1848-iki országgyűlésre, rövid időre onnan visszatért és honvéd lett, mint a Bács vármegyében szervezett 83-ik honvéd-

zászlóalj parancsnoka, és ezredes, a Görgey hadtestében harcolt, különösen kitüntette magát Klapka alatt a tarcali és tokaji csatákban, hol a befagyott Tisza jegén szoritotta vissza zászlóaljával az osztrákokat. Görgey tábornok különös bizalmát bírta, ő volt azon ezredesek egyike, a kit Görgey 1849-ik évi ápril havában Bayer törzskari ezredes előadása szerint Kossuthoz küldött azon megbizással, beszélnek le Kossuthot a függetlenségi nyilatkozat kimondásáról, és pedig olykép, hogy szükség esetében erőszakot, sőt fegyvert is használjanak, de a küldöttek, látván a közhangulatot, minden eredmény nélkül tértek vissza Görgey táborába. A fegyverletétel után mint honvéd ő is a besorozó bizottság elébe állított, de mint szolgálatra alkalmatlan, végleg elbocsáttatott; így menekült meg Zákó minden bajtól. Az ötvenes évek elején Budapesten lakott és boldog családi életet élt, visszatérvén a vármegyébe megrongált vagyonát gazdálkodás által akarta helyreállítani, de már késő volt, csakhamar reá elbetegesedett, testben mintlélekben megtörve, hosszú szenvedés után a nélkül, hogy hazája ujjá születésének csak reményét is elérhette volna meghalt, két fi és két női utódot hagyván hátra gyászoló özvegyével.

Nem tagadhatjuk, hogy voltak a szerbek között is egyesek, a kik a szerbek 1848-iki fellépését nem helyeselték, de a kik tiszta öntudattal és őszintén a magyar alkotmány és nemzeti-séghez ragaszkodtak, olyanokat csak hármat ismertem, Vukovics Sebőt, Damjanits Jánost és Zákó Isvánt, a többi legtöbbször csak hiúságból vagy érdekből szított a magyarokhoz.

Kő vagy Kövi.

A II. vak Béla és fia II. Géza királyok idejében (1131—1161.) élt Belos¹⁾ drávántuli bán, aki III. Ince pápának egy 1198. évi levele szerint egy Kő nevű birtokán (in loco qui dicitur Keu) Szt.-István első vértanu tiszteletére 30 Szt.-Benedek-rendű szerzetes számára monostort és apátságot alapított volt. Ezen szerzeteseket fegyelmetlenségök miatt 1180 körül a kalocsai érsek a király rendeletére elűzte és helyökre a Hebrónvölgyről nevezett szt. Ábrahámrendű szerzeteseket hozott. Rossz gazdálkodás és fegyelmetlenség miatt ezek sem maradtak itt sokáig, és az érsek egy 1198. évi pápai rendeletre ezeket is elűzvé, Szt.-Ágoston rendű szerzetes kanonokokat hozott ide. — Ez a régi okmányainkban sokszor szerepelt Szt.-István vértanuról címzett Kői káptalan a Duna mellett. S úgy látszik egy ilyen nevű valahol a Tisza mellett volt.²⁾

Kő vagy Kövi sorsa összefügg a szerémi püspökség³⁾ sorásával is, a melyet IX. Gergely pápának 1229. jan. 20. kelt beleegyezésével Ugrin kalocsai érsek a Dráva-Száva közötti pa-

¹⁾ Belos, Belus bán II. Béla király nejének Ilonának, Uros szerb zsupán leányának fivére volt, aki szerb származása dacára lelkes magyarrá lett, a Száva és Dráva közt sok birtokot szerzett magának és a kir. családból való közeli rokonsága miatt az ország kormányzásában is döntő befolyást gyakorolt. Sokáig vitte a bánságot, miért is e tisztsége mintegy másik nevévé lett, úgy hogy az általa Szerémben a Duna mellett Kő nevű birtokán alapított monostor is Bánmonostornak (ma Bánostor) neveztetett.

²⁾ Pázmány Péter a Kői prépostságot a Tisza mellé helyezi és az egri egyházmegyében mai is él ennek címe. Már Rogerius (carm. miser. cap. 8.) is a Tisza körül említi Heves vármegyében. — Bél Mátyás a névrokonhangzása miatt a régi Keve vármegyébe teszi Torontál vm. déli részébe a Szemendriával szemben levő mai Kubin helysége (Szt.-István társ. Encycl. 13. köt. 119.) — Jerney (Magy. tört. társ. II. köt.) Katona István, Rupp⁷Jakab (Magy. helyr. tört. III. 36) Fuxhofer-Cinár (Monosteriol I. 242.) mind a Duna mellé helyezik, annak jobb partjára, a mai Bánostorra.

³⁾ Erről l. többi között: Ortway, Magyarország. egyh. földleírása (I. köt. 350.)

tarénusok és görög hitszakadások megtérítése céljából a saját nagyterjedelmű egyházmegyéjének alsó részéből, a dunántúli Szerémségből szervezett. Illetőleg újra felélesztette a már a rómaiak idejében létezett, de a népvándorlási viharok következtében a VI. század végén elenyészett szerémi püspökséget. — Azonban a szerémi főesperesség több szerémi helységgel még továbbra is az érsekséghez tartozott; s e miatt 1232-ben az új püspök pört indított, minek következtében kevesebb szerémi hely tartozott az érsek joghatósága alatt levő és Bács vm. délkeleti részén nevezett szerémi főesperes alá.

A szerémi püspökség székhelye a Szt.-István vértanuról nevezett Kői monostor lett (in monasterio de Cuhet, 1229. okm.), ez pedig kivált a Monum. Vatic. (I. ser. II. tom.) 1307—1309. évi számos adatai világos tanúsága szerint: Ku, Kio, Keo városban volt, a mely másképen Bán Monostorának is nevezetik.¹⁾

Tehát Kő városban, másképen Bán-Monostorában, a melyre a XV. század vége felé mint vár is van felemlítve (1473. évről és Epist. Petri de Wonda 187.) volt a szerémi új püspökség székhelye, kathedrális temploma és székes káptalana, a mely Szt.-István első vértanuról cimezte magát. — Azonkívül volt még a város parochialis temploma is, a mely (a 14. század elején) Szt.-Jakab apostolnak volt szentelve; Parochia eccl. Scti Jacobi apostoli civitatis Sirmiensis alias de Monasterio Bani vocata. (Pápai tized lajtsr. 513. lap). Itt Bánmonostort más néven nem Kő-nek, hanem fölületességgel civit. Sirmiensisnek nevezik, mert a püspökség akkori székhelye már Sirmium=Szt.-Iréne volt.

A tatárjárás után, melyben a kői székesegyház is elpusztult, a szerémi vagy kőinek is nevezett püspök új székhelyet keres, és IV. Inocenc pápának 1247. évi levele szerint erre

¹⁾ Igy 1232. monasterium de Cuher et ecclesia katedralis ibidem. 1247. episcopus, praepositus et capitulum katedralis ecclesiae de Ku 1307—1309 episcopus Sirmiensis apud Banum-Monasterium 1309. villa Monasterii Bani . . . , Civitas de Ku, quae alis modo Monasterium Bani nominatur, et ibi coram canonicis ecclesiae S. Stephani protomartyris. . Praepositus eccl. S. Stephani de Ku (Keo).

Szt.-Gergely vagy a Száva melletti Szt.-Demeter (ma Mitrovica) nevű szerémi helyeket szemelte ki. Tényleg pedig Szt.-Iréne lett új s talán ideiglenes székhelye, mert 1309-ben az mondatik: villa S. Irinaei, ubi Episc. Sirm. consuevit immorari (Mon. Vat.) Szt.-Iréne nem a mai Ireg, sem Mitrovica, hanem utóbbi város mellett volt, az ősrégi Sirmium helyén, melynek romjai még láthatók (mondja Csánki II. 239.) — Itt volt a püspöknek székes káptalana is, de azért Kőben is megmaradt a régi székes káptalan; és Kő volt ezentul is a püspöki főszékhely, a hová később ismét visszatért, így 1307—1309 években és 1437-ben a püspök egyik iratának keltezése volt: in Monasterio Bani in palatio nostrae residentiae. — A 14. század elején a püspök néha de Kew s néha de S.-Ireneo címmel neveztetik. Így 1318-ban episcopus de Kw et de S.-Ireneo. (Mon. Vat.)

A szt.-irénei káptalan prépostja 1252-ben van okiratban említve, és az itteni székes káptalan 1255-ben (capitulum ecclesiae Sancti Irenei martyris); ennek mint hiteles helynek egy 1295. évi kiadványát ismerjük. Az 1358-ból való pecsétjén püspök áll pásztorbotjával, s a körülírás: Sig. Capituli Eccl. Seti Irenei de Sirmia.

Mindkét káptalan (capitula de Kw et de Seto Ireneo) 1326. és 1336. külön-külön is van felemlítve, és a kői káptalan mint hiteles hely igen gyakran működött közre Bács vármegyei ügyekben. Ennek kiadványai 1265. óta ismeretesek (Zichy okm. I. 14.), de vannak hivatkozások régibb kiadványaira; így egy 1263. évi okirat említi Keszi határjárását, melyet a kői káptalan végzett volt. Újabb kiadványai vannak még 1461-ből (és talán egészen a török pusztulásig). — A kői káptalan pecsétjét már 1318-ból ismeri Jerney (Magy. tört. tár. II. köt.) t. i. Szt.-István első vértanu a bíró előtt térdel, s távol egy ember kövel dobálja a szentet, míg fölötte az égben isten jobb kezét áldva emeli reá és baljában könyvet tart. A körülírás ez: „Sig. Capit. beati Stephani Pto. mris. de Kuv.“

A köi püspökséget és káptalant végre a 16. század elején a török pusztítások és a hódoltság szüntette meg végképen.

* * *

Ezek után arról van szó, miért vettük fel e cikket Bács vármegyei működési körünkben? Vajjon merre volt eme régi Kő városa? melynek nevét 1198 óta, és Kő másképen Bán-Monostor néven 1307 óta ismerik írott emlékeink.

Eddig felsorolt adataink e várost a régi monostorral, a későbbi püspök székhelyével és a káptalannal Bán-Monostorára helyezik, ez pedig a mai Bánostor a Duna tulsó jobb partján a Szerémségben. — E szerint tehát közvetlenül Bács vármegyéhez nincsen köze . . .

Azonban Steltzer szerint (Geschichte der Bácska 17. lap) a bán által alapított kolostor és a későbbi szerémi püspök székhelye a bácsi oldalon volt, a mai Begecs határában; itt volt ama Kő, a mostani Bánostorral szemben. Kő várost a tatárok teljesen feldúlták és a Dunán átkelvén, a Szerémséget is elpusztították. Az átkelő helyet a nép Tatárrévnek nevezte, s a szerbek mai is Tatárnicának mondják. A tatárok elvonulása után a szerémi püspökség és a kövi monostor a Duna tulsó partjára helyeztetett át és Bán-Monostornak neveztetett. (Utóbbi névvel igaz, hogy csak 1307. óta találkozunk), de a bácskai Kövi is újból emelkedett és hiteles helylyé lett. Sőt midőn a 15. században a török veszedelem mindjobban fenyegetett, és már Száva-Szt.-Demeter a püspöki székhelylyel is elpusztítottatott általok, akkor az ottani szt.-ágoston-rendi szerzetesek a Szt.-Istvánról nevezett monostorukból előbb Bánmonostorra s azután a püspökkel együtt hozzánk a Duna balpartjára Kövire menekültek, a hol nagyobb biztonságban voltak, míg nem ezen hely is 1526-ban a törökök kezébe került.

Steltzernek ezen Rupp után tett érvelésének bebizonyítására, melyben több téves nézet is foglaltatik, megdönthetetlen

adatokat nem lehet felhozni; azonban mellette szólnak régi térképeink és a begecsi határban Bánostorral szemben ma is ismert Kúva dülőnek neve, ahol annyi szántás dacára a föld most is tele van téglával és kötörmelékkal. — Egy év és szerző nélküli törökkori térképen (bpesti nemz. muzeum 3096. fol. lat.) a Begecsnek megfelelő tájon a Duna bácskai oldalán Kew helység van feltüntetve. A Lázár-féle 1553. évi térkép is az innenső parton Futakról nyugatra, tehát Begecsnél tünteti fel Kew helyiséget, a tulsó parton pedig kissé jobban nyugatra Bánostor van. Lazius 1556. évi térképén is az innenső parton van Kew s vele szemben a tulsó parton Bánostor. Az 1596. évi névtelen térképen is a bácskai parton van Kew és vele szemben tul van Bononia és Bonmonostor. Kreckwitz 1685. évi térképén is van Kew s vele szemben tul van Bánmonostor. A Szalay-Baróti-féle 1895. évben megjelent magy. tört. I. kötetben is a tatárpusztitáskori (280. lapon) úgy a 13. századbeli térképen (366. lap) Kő szintén a bácskai parton van s pedig utóbbi esetben épen püspöki székhelynek is van feltüntetve.

Ezen térképi Kő helyén a török hódoltság után már 1699 óta Kúva néven csakugyan létezett Bácsvármegyében egy helység, de az 1730-as években már csak puszta volt a futaki uradalomban.

Hogy ezen Kúva helyén volt-e ama régi Kő vagy Kövi monostor és a szerémi püspök székhelye? — ez még nagyon kétséges, legalább nem bizonyos. S magam részéről sem merem e kérdést még eldönteni.

Csánki (magy. tört. földrajz II. k. 235.) is kételkedik még, de később (a 239. lapon) mégis a Bácskába helyezi Kő várost és következetlenségnek tartja, „mikor az oklevelek Kő várost, a mely pedig a Duna bácsi partján terült el, a szemközti Bánmonostorával azonosítják.“ — Magam valószínűbbnek tartom, hogy — amint sok helyen kimutatható — a folyón túli helység neve az innenső parton is meghonosított; s így a mi Kúvánk a tulsó parton levő Kövi (nem bánmonostori!) kápta-

lan helynevét örökölte; ámbár a régi térképeink a Duna tulsó partján sehol sem tüntetnek fel Kő vagy Kövi nevű helységet, hanem csak Bánmonostort, mely nevet okirataink amazzal, mint a hely régibb nevével azonosnak mondanak. De ha a térképek tanúsága szerint nálunk volt is egy régi Kő vagy Kövi nevű város, mégis kérdéses marad, vajjon itt volt-e a püspökség és a káptalan székhelye, vagy pedig Bánmonostorban?

A Kúvában található sok téglát és kötörmelékét az e tájra helyezett régi Onagrinum nevű római táborhely is magyarázhatja meg.

Iványi István.

Baja város számlája 1748. évből. *)

Anno 1748 Dje 29 Aprilis et subsequentib. Az Tekintetes Nemes Bács Vármegye Generalis Gyűlésének Ugyan Kegyelmes Feő Ispány Méltóságos Kalocsai Érsek Urunk eő Excellenja Kegyes Jelen Létében egyszersmind Restauratoria Székének alkalmatosságával az konyhára tött Baya városunk Kölcségeinek Specificatioja.

	Fl. Denár.
Dje 29. Aprilis Tejért . . .	— 20
Tej Fölért . . .	— 60
Item Tejért . . .	— 6 $\frac{1}{2}$
Dje 30. Aprilis Tej Fölért 3 Ice . . .	— 60
Tejért . . .	— 25
Item Tejért . . .	— 20
Sóért . . .	— 20
Et subsequentib. 4 Icze Tej Fölért . . .	— 80
Item Tejért . . .	— 13 $\frac{1}{2}$
Salátáért . . .	— 30
Petrezselemért . . .	— 20
Két Fogas vereshajmáért . . .	— 10
Item Tejért Tej Fölért . . .	— 80
Item 8 libr. Iros Vajért . . .	1 60
Summa: . . .	6 5

*) A főispáni konyhára szállított élelmi cikkekről. (Eredetije Bács B. vm. régi levéltárában III. 2/1748.)

Hogy az T. N. Vármegye számára tött ezen föllyül szám-
lált költségünket nzetes (nemes nemzetes) Pruzsinszky Ferenc
Ugyan T. N. Bács Vármegye ordinarius Perceptora az ke-
zünkhez helyessen Le olvasta praesentibus recognoscallyuk.

Signatum Baya dje 21. May 1748.

(P. H.)

Bayai Biró és a Tanács.

Közli: *Czirfusz Ferencz.*

Bunyevác nemességünk.

Az 1848. évi magyar alkotmány a társadalomnak akkori rendi életét megdöntötte és egyenlő jogu demokratikus alapra fektette. Éppen azért nem csekély anakronizmus a még most is keletkező magyar nemesség.

A „Pesti Hirlap“ is ujabban az 1896. évi 10. számában, Kutyabőr című vezércikkében méltó erkölcsi felháborodásának ad kifejezést az emberi hiúság szülte azon társadalmi időtlen kinövés felett, mely ismét a 48 előtti állapotokra iparkodik vissza, és a nagy áron szerzett diszes polgári jogegyenlőség sérelmével — a rendjelekkel nem elégedvén már meg — egy városi nemességnek nevezhető legujabb nemesi osztályt honosít meg, amely nem csak a polgári önérzetet sérti, de a modern állam fogalmaival sem fér össze; mert arculesapása az a polgári társadalomnak.

Azért itt nem egyéb, mint csak történelmi szempontból tekinthetünk vissza a 48 előtti nemességre, amely teljesen más körülmények között fejlődvén egészen más beszámítás és megítélés alá esik mint a mai, amely az általános jogegyenlőség dacára mégis valami sajátos és különleges állapotot óhajt maga számára teremteni.

1848 előtt a kiváltságos nemesség képezte a nemzetet, csak ez gyakorolhatott az országban közigazgatási és törvénykezési jogokat. S e tekintetben a gazdag főpapok és mágnások vagy a szegény „bocskoros“ nemes egyenjogú volt; a nemzet zöme pedig, az aránytalanul nagyobb számú nem nemesek (vagy nemtelenek) csak a teherviselés kötelezettségével bírtak (misera plebs contribuens) de a polit. jogok gyakorlatából ki

voltak zárva, mintha nem is egy azon nemzet hasznos tagjai voltak volna!

Régi királyaink a nemességet leginkább hadi vitézségért adományozták, amint ez tulajdonképeni feladata is volt a nemességnek; mert az adómentesség és sok egyéb kiváltsága fejében a nemességnek épen a honvédelme, a fegyveres felkelés (insurrectió) volt egyik főkötelessége. Azért nemességünk legalább 80 százaléka véres harcokba szerezte kiváltságait. Királyaink pedig a nemességet vagy fekvő birtokokkal együtt (donatió) adományozták, vagy anélkül, egyszerűen csak címeres levelet (armalis) adván az illetőnek. — Később gazdagabb idegenek és országlakosok az ország elpusztult déli vidékein a királyi kincstártól földbirtokokat vásároltak, és e mellett netáni egyéb polgári vagy katonai érdemeikért is még nemességet is kaptak (donatió mixta). S erre a vármegyéknek, ahol a más félszázados török hódoltság alatt a nemesség nagyon megritkult vagy teljesen elpusztult, nagy szükségök is volt, hogy azok a megszakasztott alkotmányos működéseket újra megkezdhessék és folytathassák.

Ily viszonyok voltak e többi között a Bácskában is.

Bácskának nagyszámu régi birtokos nemessége a hosszú török háborúk alatt egészen elpusztult; Szabadka utolsó földesura, Enyingi Török Bálint családja is kihalt (Szabadka tört. I. 74). A török hódoltság idejéből is még sok adatunk van arra, hogy az ország nádora a török lakta Bácskában is a pusztákat és falvakat egyeseknek eladományozta, mint épen Szabadka környékét Lósi, Gombkötő, Serényi, Vattai stb. részére (Szab. tört. I. 73.) De ezek csak rövid ideig maradtak e tájnak inkább névleges urai, akik Felső Magyarországon lakván, e birtokaikat talán soha sem látták és csak igen mérsékelt hasznot élveztek innen.

A törökök kivonulása (1686) után a 17. század végén egyetlen törzsökös nemes család sem volt itt található. Az egész Bácskát a kir. udvari kincstár fegyverjogon szerzett terület

gyanánt maga részére foglalta le; a „neoacquistica comissió“ igen kapzsian járt el, és csak nagynehezen bírta a kalocsai érsek is hajdani nagy birtokaiból Bács városát visszakapni, és gróf Czobor Márk az 1720-as években családjának hajdani nagyterjedelmű birtokaiból csak a bajai uradalmat szerezhette vissza magának. A többi mind a kincstár kezében maradt kivéve azon terület, amelyen az akkor még a Tiszán túl tanyázó török ellen a tiszai és a dunai katonai határőrvidéket szervezték az idegen földről idemenekült szerb és bunyevác miliciával. (Szabadka tört. I. 98 stb). A nagy bajjal újra alakult és a szervezkedő Bács és Bodrogh vármegyék gyűlésein csak az érsek, káptalani tagok, érseki tisztek és más vármegyékből ideköltözött és vármegyei tisztségeket viselő szegényebb, birtok nélküli nemesek vettek részt. Ezek alkották és képviselték a vármegyét! Ehhez járult még néhány katonai főtiszt.

Hanem most új élet kezd itt fejlődni. Egyrészt távol vármegyékből számosabban telepednek ide le elszegényedett nemes családok; így alakult névszerint a kizárólagosan nemes lakóságáról elvezetett Nemes-Militics nemesi község, amelynek „gatyás“ nemesei idővel a vármegyei székhely kellő szomszédságában (midőn Zomborban épült a vármegye háza) számuk és közelségök miatt a vármegye alkotmányos aktusaiban tekintélyes szerepet is vittek. Militics másképen Telecska pusztára költözött át 1748-ban több szabadkai nemes is, akik az új város teherviselésében részt venni nem akartak. (Lásd Szabadka tört. I. 181). Másrészt a nyomban a török után a 17. század végén, ide költözött szerb és bunyevác népből is, amely a vármegye jó részében szervezett határőrvidékben az u. n. katonai sáncokban határőri szolgálatokat tett, úgy szólván a benszülött új nemesség keletkezett. Közülök egyes kiválóbb egyének itteni személyes vagy elődeiknek hadi érdemeikért (de bizonyára tekintettel a nemességben megfogyatkozott vármegye szükségeire is) még azon század végén és a következőnek elején címeres (armalis) nemességet kaptak. Fél századdal később pedig az

1740-es és 50-es években Szabadka, Zombor, Ujvidék katonai sáncoknak, majd a tiszamelléki határőrvidék felosztásakor főleg a volt tisztek birtokos, curialis nemességet is kaptak. — Még a következő évtizedekben is könnyű szerrel osztogatta Mária Terézia a nemességet. Vagyonos és ambiciózus polgárok és tisztviselők a bizonyos díjak és sportulák lefizetése mellett könnyen kaptak armálist, ha ki birták mutatni, hogy tisztességes polgári és vagyoni állásukkal a nemességnek nem lesznek szegényére, főleg ha még azt is felhozhatták érdemül (ami akkor még nem volt nehéz), hogy valamelyik ősük a török ellen is harcolt.

A bőrre irt nemesi leveleket, (az u. n. kutyabőr) a melyekre a hitelesítő királyi pecsét fa- vagy ércdobozban zsinorral volt megerősítve (függő pecsét) és melynek elején az adományozott nemesi cimér (arma) színesen volt lefestve, az u. n. királyi könyvekbe jegyezték be. De hogy valaki nemességének előnyeit, szabadalmait élvezhesse, az illető vármegyében, ahol lakott és ahol jogait gyakorolni akarta, még külön be kellett igazolnia az eredeti armálistnak vagy ennek hiteles másával s egyéb bizonyítványok felmutatása és meghirdetése által, mire azután az illető vármegye igazolt nemesi sorába felvétellett.

Dudás Gyula, Bács vármegye levéltárában talált irományok alapján, állította össze a Bács-Bodrogh vármegyének újabb kori igazolt nemességét. (B. B. vármegyei tört. társ. Évkönyvében IX. évf. 1893.) — Grosschmid Gábor pedig (u. ott az 1895. évfolyamban) kizárólag az 1771. évi nemes-militicsi nemes családokat mutatta be. De azért még vannak családaink, melyeket ezen kimutatásokban nem találtunk; de még a kir. könyvekből készült hivatalos kimutatás (A kir. könyvek . . . 1527—1867. összeállították dr. Illésy János és Pettkó Béla. Bp. 1895. Ára 2 frt 50 kr.) sem lehetett teljes, mert az eredeti kir. könyvekben nincsen minden nemesi család beiktatva.

E helyen csak a Szabadkán lakó és részben épen e vá-

rosban nemességet kapott bunyevác családokat szándékozom bemutatni, amennyiben róluk eddig hiteles adatokat sikerült szerezniem, vagy akinek nemesi leveleit személyesen is láttam.¹⁾ A magyar családokat (Vermes, Magyar, Reizner, Gábri, Gálfi stb.) ez alkalommal nem vehetem figyelembe.

A szabadkai (részben benszülött) nemesek mind csak armalisták; de vagyoni állásuk és értelmi képzettségök révén nagy részben most is a város jelesebb polgárai sorában állanak. Szivökben s nyelvökben pedig annyira megmagyarosodtak, hogy csak nevök mutatja még nem törzsökös magyar eredetüket. Ők bölcs mérséklettel és józanságukban mindig a magyar anyanemzettel egyetértve és érezve haladtak; soha hazafiatlan politikába nem keveredtek, külön nemzeti önállóság utópiája nem bántotta őket; szerb testvéreik nyugtalan törekvéseitől nem csak vallásuk, hanem higgadtabb lelki életök különbözősége is távol tartotta őket.

1. Egy Antunovics Simon már 1745-ben a Latinovics és Gúánovics családokkal kapott nádori adományt Kunbaja pusz-tára, amely állításaik szerint már elődeiké(!?) is volt, de erre vonatkozó irataik elvesztek. — Az adományozás még régibb nemességet tételez fel! — A. Jakab 1786-ban mint kunbajai közbirtokos szerepel.

Egy 1803. ápril. 25. kelt kir. adománylevélben A. Bertalan és az időközben elhalt Jakab fia; Simon, Ferenc, Károly Almásnak $\frac{2}{9}$ -ed részét kapták és az almási előnevet. (Bács B. vm. Helynévtára II. köt. 14). Ezen kir. okirat azt is említi, hogy ezen család már 1696 óta tartozik a magyar nemesek közé. (De ezen nemességet a kir. könyvekben nem találjuk, az eredeti nemes levél sincsen meg a családról).

Ezen almási Antunovics család Szabadkán lakik, és a város, valamint Bács vmegye is több jeles tisztviselőt köszönhet neki. Így Albert 1825—30 másod és 1830—32 első alispánja

¹⁾ Azért a teljesség kedvéért kérem az illető családokat, hogy okmányaikat velem minél előbb megismertetni sziveskedjenek.

volt Bács vmegyének. — József szabadkai városi tanácsnok, 1828—33 és 1842-től 1845 jan. 14-én beadott lemondásáig főbíró volt. (Szabadka tört. I. 379). — Fiai közül József 1848., 1858., 1861. években városi tanácsnok volt, meghalt mint hódásághi kir. közjegyző; Pál előbb vm. szolgabíró, azután 1849. szept. 29-től 1858 márc. 17. szabadkai polgármester volt †; Lajos és István († 1895. febr. 13.) városi képviselők; Mátyás kir. közjegyző Szabadkán s ennek fia József volt városi főorvos 1892. óta a város országgyűlési képviselője. István fia Andor városi alkapitány.

2. Bukvics Illés szabadkai határőr (Szabadka tört. I. 137.) neje Franciskovics Mária és fia Lukács a török elleni hadi érdemeiért kapott nemességet 1741. okt. 28-án Pozsonyban. Nemes levelét Bács vm. közgyűlésén Baján hirdették meg 1742. ápr. 30. (kir. könyvek 39. sz. és Dudás is felemlíti). — Illés 1743-ban az első szabadkai városi tanácsnokok közé vétetett fel (Szabadka tört. I. 138—39) fia Lukács pedig a választó polgárok közé (u. ott II. 54.) Ugyan ő írta alá 1747-ben a nemesek nevében a várossal kötött szerződést. (Szabadka tört. I. 180.) — A Bukvics család régi sirja a szabadkai barátok temploma alatt van (u. ott II. 319.) — A Bukvics család címerét Nagy Iván II. köt. 260. lap írja le: A pajzs kék mezében egy ezüst csik vonul át, azon kard látszik véres markolattal; a pajzs felső részében két, az alsóban egy csillag ragyog. A pajzs tetején álló koronás sisakból egy vörös dolmányos kék süveges magyar vitéz emelkedik ki, jobbában kivont kardot tart. Foszladék jobbról arany-kék, balról ezüst-vörös.

3. Gyelmis Péter¹⁾ mint szabadkai határőr alkapitány 1699. márc. 31. Laxenburgban kelt armálissal nyert magyar nemességet katonai érdemeiért maga és fivére Jakab, így Péter neje Sztaniszlava, Jakab neje Oliva, és mindkétnemű törvényes utódaik számára. A nemes levelet Bács vármegyében 1719. jan.

¹⁾ Gy. Péter már 1687-ben, tehát Szabadka telepítésének első évében lakott itt. (Szabadka tört. I. 90).

29. hirdették meg. A cimere kék mezőben lovagló katonát tüntet fel, aki jobbában kivont kardot tart, melynek hegyére török fej van feltűzve. — A kir. könyvek ezen családot nem említik fel. — Gyelmis Miklós 1839-ben tribunus plebis-nek (azaz népszóló, a külső tanács vezetője) választatott. — Gyelmis Gerő ügyvéd az általános takarékpénztár vezérigazgatója.

4. Kaich Tamás Bécsben 1698. nov. 22. kelt armálissal (Hird. Baján 1699. nov. 18.) kapott nemességet; vele együtt neje Dulin Jakoba, fia Lőrinc, József; továbbá fivérei Kaich Ferenc s ennek neje Beretnovics Jakoba, leányai Anasztázia és Orsolya; más fivére Kaich János és neje Gugánovics Ágnes leánya Mária; végre a meghalt Bertalan fivérének fia Mátyás részesültek még a nemességben. — Cimerök: kék mezőben sárga oroszlán áll kettős farkát hátra vetve, vörös nyelvét kiöltve, pálmaágot tart első lábában.

Bács vm. levéltárában levő hiteles másolaton Kaich Tamás szabadkai lakosnak van feltüntetve. — Ezen család Szabadkáról átköltözött Nemes-Militicsre. Dudás (a 98. lapon) csak annyit mond, hogy ez nemes-militicsi család, melyből József és társai 1798-ban a vm. nemesek sorába felvétettek.

5. Kaitty Jakab katonai érdemeiért kapott nemességet Bécsben 1697. aug. 3. kelt armálissal. Vele neje Gavranovity Julia és gyermekei Lukács, Márk, József Ilona is. (Hird. 1717. jan. 28. Baján). — Ez is szabadkai család volt, cimere is ugyanaz mint Kaich Tamás-é. Kaitty Lukács 1743-ban a szabadkai első választó polgárok sorában is volt. (Szab. tört. II. 54. és 261). — Egyik Kaich családot sem ismerik a kir. könyvek.

6. Kopunovich Gergely szabadkai városi tanácsnok és fivére Simon 1791. jan. 17. Bécsben kelt nemességet kaptak, amelyet a lefestett cimerral együtt a kir. könyvek (55. köt.) is feltüntetnek. Gergely neje Szkenderovics Katalin, gyermekei Máté, Félix, Janka és Margit; Simon neje Vujkovics Ágnes, gyermekei még nem voltak. — Cimerök négy részre osztott

pajzs, melynek 1. és 4. mezeje ezüstszinű, a 2. és 3. pedig kék. A fehér mezőkben zöld hármás halom emelkedik, s a középső magasabb halmon a Kopunovich névre vonatkozással barna kappany áll, bal lábán elszakadt vaslánccal, ami a család őseinek török rabságból való visszaváltását jelképezi. A kék mezőben két arany gerenda hegyes szög alakjában emelkedik egy fehér vártorony fölött, fölülről két felől a hold és a nap. — Gergely és Simon nemességüket őseiknek a török, valamint a bajor háborúban tanúsított vitézségeért, valamint saját maguk személyi polgári érdemeikért kapták. Bertalan és Jakab 1743. első választó polgárok között voltak; György 1796. főkapitány. 1804—9-ig polgármester volt. — Ezen családból való Kopunovich Károly és Máté.

Nagy Iván (6. köt. 346. l.) a nemességszerzőt hibásan Györgynek mondja. A címert elég jól írja le.

7. Lucsics Márton szabadkai lakos a túrmezei vagy turo-polyai nemes kerületnek 1777. és bizonyítványa alapján az 1778. bőjtelő hó 10. Baján tartott vm. közgyűlésen vétetett fel a Bács vm. nemesség lajstromába. Ugyanezen alapon vétettek fel többi között 1801-ben Lucsics János szabadkai szabómester, L. Lőrinc fia, aki 1796. máj. 9. Nagy-Goricán kelt egy turo-polyai bizonyítványt nyert arra nézve, hogy családjának nemessége már régi (ab immemoriali) és hogy ő többi ottani rokonaival Kuche nevű ősi nemesi családi még osztatlan birtokban részes. 1814-ben volt Szabadkán egy L. András szintén szabó. — Bács vmgyének 1816. Zomborban tartott közgyűlésen ugyancsak az 1777. évi bizonyítvány és a Mártontól való törvényes leszármazás bizonyítása mellett ennek fiai Pál és Ferenc valamint ezeknek fiai (Páléi: Antal, András, Márton; — Ferencéi: Lőrinc, János) szabadkai lakosok ismertettek el kifogástalan nemeseknek. — E családból való Lucsics Jakab helyb. főgymn. hitoktató. (A kir. könyvek és Nagy Iván e családot nem említik.)

8. Mánich Balázs nejével és fiai György és Márk 1690,

jun. 1. Bécsben kelt armálisban kaptak nemességet Vidákovics György rokonokkal együtt, nem önállóan (l. utóbbit). Ezen családot sem a kir. könyvek sem, Nagy Iván, sem Dudás jegyzéke nem ismerik.¹⁾ — Még élénk emlékezetünkben él néhai Mánich Péter, közéletünk egy bátor előharcosa. E családból még él városunkban Viktor és Lukács városházi u. n. várnagy.

9. Markovics családot a kir. könyvek nyolcat ismernek, Nagy Iván VII. kötetében is 8 van, de ezekből az 1. 3. 7. ujak, s így 11 család volna, egy pedig (Györgyöt ir talán Gergely helyett) kétes. Ezekből Bács vmegyében 4 volt meghirdetve (t. i. 3 uj család az armálissal és egy kir. resolútióval fogadtatott be a nemesek sorába). Ezen négy család volt a 1. Domonkos (nem Damján!) 2. Arzen és Axent, 3. Pál és Mátyás, 4. Béla családai. (Lásd Dudás jegyzékét). S ezekből a 2. a kir. könyvekben és Nagy Ivánnál is megvan, a 3. és 4. a kir. könyvekben; csak az 1. sz. alatti családot nem említi egyik sem, pedig az érdekel minket legjobban, valamint a kir. könyvekben és Nagy Ivánnál is leirt Mátyás Antal-féle család.

1. 1690. máj. 29. Laxenburgban adott Lipót király az eddig nem nemes Markovics Domonkosnak a zombori várparancsnok és kapitánynak a saját és elődei által szerzett hadi érdemeiért magyar nemességet, amelybe felvételtek neje Vukelics Petronella és gyermekei György, Mátyás, Kuzmán, Márta; továbbá Domonkos fivérei. — Markovics és Vidákovics György hozták be a bunyevácokat Bácskába (Szabadka tört. I. 88.) és Domonkos 1687 óta volt a zombori határőri milícia kapitánya. Őt felvátotta fia György 1691-ben, akit Badeni Lajos fővezér aug. 28. a Pétervárad melletti táborban nevezett ki ezen tisztségre, s ez a zentai csatában is részt vett. — Nemeslevelét 1713. jun. 13. hirdette meg Bács vmegye. — A család cimere kék mezejű pajzsban zöld pázsiton fehér lovon nyargaló vörös ruhás vitézt tüntet fel 3 tollú kalpaggal, jobbában arany buzo-

¹ Ez utóbbi azért nem említi, mert e család nincs benne a megyei nemesi lajstromban.

gánynyal és baljában kivont kardot tart, melyre török fej van tűzve.

2. Valószínűen ezen családból való M. Mátyás Antal pesti egyetemi jogtanár és rektor, aki Pesten 1751-ben született és 1791. febr. 24. Pozsonyban kelt nemességet kapott, melybe befoglaltatott neje Maygraber Anna, Mária és gyermekei János, Károly, Antónia (Hajnik Pálné), Teréz (Pauler Antalné), Anna. Ezek után születtek még: Ferenc, József, Mária. — A nemességszerző Mátyás, Antal 1832-ben halt meg. Nagy Iván a VII. kötetben bővebben ír ezen családról, melynek tagjai majd mindannyian híres egyének voltak és címerét képen is közli: A 4 részre osztott pajzs az 1. és 4. zöld mezőben arany koronán daru áll egyik felemelt lábában kövecset tartva; a 2. és 3. osztály zöld udvarában jobbról balra rézsutosan vonuló 3 kék szelemen látszik. A pajzs feletti sisak koronáján szintén ilyen daru áll két kiterjesztett sas szárny között. — Nagy Iván a családban feltünteti Mátyás fivérét. Józsefet is, (aki azonban a kir. könyvekben nincsen megnevezve) aki Szabadkán lakott s kinek egyik fia Pál (1758—1832) előbb a zágrábi azután a pesti egyetem tanára volt; másik fia Mátyás pedig szabadkai főügyész és 1811—12-ben városunk országgyűlési követe, 1816—20. városi kapitány volt, meghalt 1826-ban. Ennek gyermekei voltak: János, Dániel, László városi tanácsnok, Teréz (b, Scotti Lőrincné), Paulina (Spelletics Bódogné).

3. A zombori katonai sánc kapitányának Györgynek két fia maradt: ifj. György és Mihály. Ezeknek a bródi milícia alezredese Markovics Márkus nagybátyjuk volt, Pacséron birtokos és e két rokonával egy háztartásban élt Zomborban. Az ifj. György fia volt Adalbert, aki az 1780-as években Szabadka város főügyésze és főjegyzője volt, mignem 1787-ben a kamarai bácsi uradalom ügyésze lett, s mint ilyen Kulán és Apatinban lakott. Utóbbi helyen 1793. febr. született Sándor Péter nevű fia, Adalbert még 1818-ban Bács vm. táblabíró és a Ferenc-csatorna társaság jogügyi igazgatója volt. Fia Sándor

pedig (neje volt Lénárd Anna) 1828. óta szabadkai városi házipénztári ellenőr volt, 1849-ben szept. házipénztáros lett, 1851-ben első városi tanácsnok és főkapitány. Volt két fia, István és Samu. Istvánnak fia Sándor a helyb. gymn. rajztanár a pesti Markovics családbeli Dániel unokáját vevén nőül, a zombori és a pesti rokon családot ismét közelebbi viszonyba hozta. Samu fia: Béla és Máté.

10. Markulin turopolyai nemes család volt, melynek egy ága Szabadkán is lakott. Egy M. János 1776-ban, M. Tamás és György szabadkai lakosok pedig 1811-ben vétettek fel a Bács vm. nemesek sorába. (Dudás) — Nagy Iván nem említi. — Városunkban a család kihalt.

11. Milasin Miklós kapisztráni szt-ferencrendi szerzetes és táborigazgató II. József kegyét megnyervén, 1790-ben székesfehérvári püspök és belső titkos tanácsos lett, s mint ilyen 1791. márc. 7-én nemességet kapott maga és fivére Pál, s ennek, valamint már meghalt Márton és Antal nevű fivéreinek egész családja számára. — A nemeslevél a címerrel együtt a kir. könyvek 55. köt. 574. lapján meg van. A címet Nagy Iván is leírja VII. köt. 502. lapon. Egy szalag által két részre osztott pajzs, melynek felső aranyszínű mezejében egyfejű koronás sas van, alsó kék mezejében pedig zöld halom felett három aranyos csillag ragyog. — A püspök meghalt 1811-ben a család pedig Bács vármegyében lakott, és a Szabadkán lakott ágból legismeretesebb lett Milasin Jakab most nyug. kir. járásbíró, akinek nagyszámu családja is van. Más ágból vannak a szintén itt lakó M. Ignác és Illés gyógyszerészek.

12. Mukies Simon mint szabadkai polgármester 1832. dec. 13. Bécsben kelt nemeslevelet kapott. A nemesség kiterjedt fiaira: János, Pál, Aurel, Ernőre. A nemeslevél a lefestett címerrel a kir. könyvekben is foglaltatik (65. köt. 892. lapon). — Simon 1834—42. febr. 5-ig szabadkai főbíró volt, 1825—36. városunkat az országgyűlésen is képviselte, 1842. nov. 27. a kir. váltó-törvényszék üluökévé neveztetett ki (Szab. tört. I.

397). Fia János 1861-ben s azután 1872—84 jan. 12-ig volt szabadkai polgármester. Ernő pedig 1869—84. képviselte városunkat (Varga Károlylyal 1881-ig) az országgyűlésen. — Férfiutódai csak Aurelnek maradtak. — Nagy Iván könyvében nincsen említve.

14. Parcsetics¹⁾ Márton 1753. dec. 3-án Bécsben kelt armálissal lett nemessé. Ősei Dalmáciából költöztek be Magyarországra és a törökök ellen hadakoztak, maga Márton is 1740. óta vitézül harcolt és mint zászlótartó kitüntette magát a franciák és bajorok elleni háboruban. Vele nemessé lett neje Csuwardich Oliva, fiai Antal és József és mindkétnemű törvényes utódai. — Cimere egy vízszintesen kétfelé osztott pajzs; a felső kék mezőben ezüst hold és arany csillag közt egy liliomszál van, az alsó biborvörös mezőben három zöld halom, a középső magasabb s ezen egy vértezett kar könyököl kivont kardot tartva egy rátűzött török fejjel. — A nemeslevelet Bács vmegyében 1754. okt. 30-án hirdették meg. P. Márton a következő évben Zomborban lakott, 1780-ban is városi tanácsnok volt. A nemeslevél megvan a kir. könyvekben is (I. oszt. 43. sz. 250. lapon). — Valószínűen e családból való P. Félix született 1839. szept. 12. Szabadkán, ahol 1867-ben városi főügyész lett, később kir. közjegyző Ó-Bécsén, 1882. okt. 29. Ujvidék sz. kir. város főispánja, s mint ilyen halt meg 1889. ápr. 20-án. (L. Ujvidék 1889. évi 17. sz. és Bácska 33., 34. sz.)

b) Parcsetics. Az előbbi P. Mártonnal rokon öt család: Parcsetics János, György, Antal, Miklós, és József 1790. nov. 18. Pozsonyban nyertek nemességet, amelyet 1791. ápr. 11. Baján s néhány nappal később Szerém vármegyében is meghirdettek. — A nemességet szerző öt fivér néhai Parcsetics Miklós és Bosnyák Katalin fiai voltak; ősük Dalmáciából Magyarországra költöztvén, a zombori katonai sáncban katonáskodtak. Névszerint felemlítik Jakab és János ősüket, akik a törökök ellen harcoltak, nagybátyjokat Mártont, aki Felső-Ausztriában és

¹⁾ Parcsetics János már 1687-ben lakott Szabadkán. (Szab. tört. I. 90.)

Bajorországban szerzett katonai érdemeket. Apjuk Miklós Zombor sz. kir. város felszabadításában is részt vett, itt bíró lett és haláláig 1780 után viselte a tanácsnoki tisztséget. — A fivérek közül pedig György Kőrös és Varasd sz. kir. városokban főjegyző, később Károly városban is főjegyző, majd főbíró volt. Ezután kir. kincstári jószágkormányzó lett a kalocsai megüresedett érsekségben, majd hasonló minőségben Diósgyőrré tétetett által. — Antal 1777. dec. 15. óta szabadkai főjegyző volt és mint ilyen nagy érdemei voltak a város felszabadításában, ahol 1786. tanácsnokká lett, 1788. hely. bíró, 1790. rendes bírónak is választották, mely tisztséget 1796. áprilig, lemondásáig nehéz körülmények közt is nagy tapintatossággal viselt. (Szab. tört. I. köt. 274., 291., 322.) — József Károly városban tiszti ügyész volt, s több más tisztség viselése után Szerém vm. főjegyzője, ezután a pécsi kerület titkára, majd ismét Szerém vm. főjegyzője lett. — János Zombor sz. kir. város aljegyzője volt. — Miklós szintén Zomborban népszóló (tribunus plebis) volt.

Ezen öt fivérrel kaptak nemességet ezeknek összes családai s pedig János neje Popin Borbála és gyermekei Julianna és Borbála; György neje báró Falaise Marianna és gyermekei György, László, Anna, Zuzsanna, Cecilia; Antal neje nemes Vojnics Janka és fia Ignác; Miklós neje Ribényi Anna és gyermekei Katalin, Klára, Marianna, Erzsébet; József neje greifenthali Wohlgemuth Erzsébet és fia József, valamint a még születendő gyermekeik s ezek utódai.

Cimerök 4 felé osztott pajzs, melynek 1. és 4. kék mezéjén ezüst színű sárkány jobb lábán ezüst horgonnyal felrepül; a 2. és 3. biborszínű mezőben pedig arany oroszlán van megkötözött előlábakkal, célozva az új nemesek őseinek török rabságára. A pajzs közepében pedig alulról a tetejéig egy háromszögű nyárs nyul fel; aljában (a Parcetics Márton cimereben is látható) hármás zöld halom, ezen egy drága követől ragyogó kir. korona, és ezen egy vértezett emberkar

kék liliommal és kivont kardot tartva egy rátűzött török fejfel.

A nemeslevél a lefestett címerrel együtt meg van a kir. könyvekben is I. oszt. 55. sz. 29. lapon.

c) Parcsetics György, József és Ignác 1810. szept. 21. Bécsben kelt kir. engedélyvel (a kir. könyvekben I. oszt. 62. sz. 1184. lap) a Rákóczi előnevet vettek fel. — Ignác szabadkai városi tanácsnok volt. (Szab. tört. I. 380., 381). — Ezen családból való P. Mihály és József Szabadkán és Vince főgymn. tanár Ujvidéken.

A Szerém és Torontál vármegyékben levő Parcseticsok hihetőleg ezen családból valók.

Nagy Iván 9. köt. 121. a két Parcsetics család két címerét írja le, de egy családnak veszi tévesen.

14. Pérechich (Péresics) Jakab és neje Pistolár Magdolna és gyermekei Mátyás, Lukács, Miklós, Simon, Márton, Anna, Ágnes, Anasztázia 1757. jul. 18. Bécsben kaptak nemességet. Az armális a lefestett címerrel a kir. könyvekben is meg van és Péresics Jakab szabadkai lakos 1758-ban ennek alapján vétetett fel Bács vm. nemesi lajstromába. — Simon 1783—86-ban szabadkai városi bíró volt (Szabadka tört. I. 260.)

Nagy Iván 9. köt. 200 l. e családnak csak címerét ismeri és írja le.

15. Piukovics János elődei a török ellen, ő maga a legutóbbi Rákóczy-féle belmozgalmak alatt harcolt a kir. ház mellett; ezen érdemeiért maga és neje Garassevics Márta mindkét nemű összes törvényes utódaikkal magyar nemességet kaptak. Jánosnak akkor élő gyermekei voltak: Jeromos, Fülöp, Antal, József, Gergely, Károly Damján és Mária, továbbá Jeromos fiai: Mihály, Márk és Ferenc. E nagyszámu család nemeslevele, a mely a kir. könyvek 39. köt. 185. lapján is be van jegyezve, 1741. okt. 28-án kelt Pozsonyban és 1747. febr. 15. Bács vármegyében is meghirdettetett. — A címerpajzs kék mezejében zöld talajon arany oroszlán áll kinyújtott nyelvvel és fel-

vetett farkkal és arany buzogányt tart; kétfelől ezüst csillag és növény hold. A pajzs felett vörös ruhában és kalpagban egy vitéz áll, kivont kardot tartva. — Ezt Nagy Iván 9. köt. 303. l. részletesen írja le.

Ezen sokfelé elágazó család Ó-Morovicán és Mateovicson birtokos. Utóbbi pusztát a család 1749-ben Csejteytől vette. Mateovics felére P. János fiai: Fülöp, Antal, József, György (helyesebben: Gergely), Károly és Damján 1779-ben nyertek donációt és ebbe a kalocsai káptalan őket be is vezette.

1803. máj. 6-án Bécsben kelt kir. resolúció P. Simonnak az Ó-Moravicai előnevet adományozta. (Kir. könyvek 61. köt).

A Pinkovics család tagjai közül többen előkelő helyet foglaltak el Bács vármegye közigazgatásában és legalább félszázad óta városunkban is laktak egyesek. — Nevezetesebbek Antal, ki 1777—85 és 1790-ben Bács vm. II. alispán volt. Ágoston 1845. vm. főjegyző, 1848-ban II., 1849. szept. I. alispán, 1861. kir. biztos és főispáni helytartó. Ez Szabadkára tette át lakását fia József országgyűlési képviselő is volt. Más ágból való P. János, meghalt 1877. jan. 24-én s fia János egy évtized előtt szabadkai kir. alügyész, ismét más P. Ödön szegedi kir. táblai bíró, így P. Dénes legujabban kinevezett szabadkai anyakönyvvezető stb.

16. Rudics Kristóf szabadkai lakos és neje Petronella, valamint fiai Tamás és Mihály 1755. ápr. 28. kaptak nemességet. Az armális a lefestett cimerral együtt megvan a kir. könyvekben is 43. sz. 556. lapon. A cimerpajzs arany mezejében zöld téren lovas vitéz vágtat, kezében kivont karddal, két oldalán a nap és hold. A pajzs feletti koronán páncélos kardot tart. — E családból is több jeles városi és vmegyei tisztviselőt ismerünk. — Tamás 1748—49 és 1764—65-ben szabadkai városi bíró volt, Máté városi aljegyző, 1774—77. főjegyző volt, erre Bács vmegyében főszolgabíró lett és 1786. Bachó kerületi főispánnak titkárja (Szabadka tört. II. 177. és 636. lapján). Nagy Iván szerint II. Józseftől ő, Antal és János test-

véreivel Almás egy harmad részét nyerte birtokadományul, amiért is az Almási előnevet használták. Máté később Kunbaját is szerezte, a Ludoviceumra 5000 frtot adott, 1826-ban meghalt. (Tud. Gyűjt. 1826. III. köt.) — Máté fia volt almási Rudics József, aki 1832—37. Bács. vm. II. alispánja volt, 1837. máj. 18. óta 1841-ig főispáni helytartó, 1841—48. jul. 27-ig főispán. 1854. ápr. 22. osztrák bárói rangot kapott. 1861-ben és 1865—67. újra vmegyei főispán volt. Irodalommal is foglalkozott és költeményeit Hervatag Füzér cím alatt két kötetben adta ki 1857. és 70. Meghalt 1879. aug. 21. Almáson. (Ujvidék 1879. évi 7. és 36. sz.) Egyetlen fiának b. R. Józsefnek gyermekei nem voltak, s így a család bárói ága ő benne mult ki 1885. okt. 12. Hagyatéka hosszas pörre adott okot, mig az örökösök végre 1888. okt. 24. Budapesten egyezkedtek és Szabadka városa is részesült benne. A nemesi ágból felemlitendők: R. Dániel 1838—41. ápr. II. alispán, azután a pesti váltótörvénszék ülnöke. Született Szabadkán 1786. † 1959. Bécsben. — R. Máté 1840 - 49. Bács vm. főszolgabíró. — R. Károly huszárcapitány mult években halt meg Szabadkán 96 éves korában. — A család nemesi ágából sem él már férfitag. Nagy Iván 9. köt. 793. is felsorolja e családot.

17. Szárics József mint szabadkai tanácsnok kapta nemességét Bécsben 1838. ápr. 19-én általa neje Gvozdánovics Mária és gyermekei: Móric-Ernő-Alajos, György-Albert-Bertalan, Mária-Beatrix, Ida-Amália és Teréz-Ludovika. — A nemeslevél a kir. könyvekben (63 sz. 641. lapon) a lefestett cimerral együtt feltalálható.

József 1820 - 28. szabadkai városi főjegyző volt, erre tanácsnoknak választatott és 1834-től 1847. jan. 6-án bekövetkezett haláláig polgármester és egy-két izben helyettes főbíró volt, 1830. és 1832 -- 36-ban Mukics Simonnal az országgyűlésen is képviselte városunkat. 1828. óta haláláig a helybeli elemi iskolák buzgó igazgatója volt. (Szab. tört. II. 383). — Fiai Móric 1848—49. a szabadkai nemzetőrség őrnagya volt,

(† 1887. jan. 4.) — Bertalan ügyvéd, városi ügyész Zentán. — Móriának Szabadkán Mihály nevű fia él. Dudás más nemes Szárics családot is említ. A nemességet megszerezte Sz. István ó-kanizsai határőrségi zászlótartó 1751-ben és u. azon évben a vmegyénél meghirdette; 1758-ban donációt nyert.

18. Szucsics Szabadkának egyik legrégebbi családja volt. Boszniából jött Sz. Lukács 1687-ben vármegyénkbe és a szabadkai katonai sánc főkapitánya lett. Sok hadi érdemeért (Szabadka tört. I. 101.) 1690-ben 40 éves korában magyar nemességet kapott, melyet Bács vmegyében 1718-ban meghirdettetett. Utána fia Illés volt a kapitány 1714–23., s ez után ismét ennek fia Jakab volt e tisztségben 1724–43-ig, de 1730. óta egy Sz. György alkapitány és 1734. óta György és Lukács alkapitányok említetnek. (Szabadka tört. I. 116.) — Sz. János 1781–83-ig volt szabadkai városi bíró, 1788. városi alkapitány. 1796–97-ben első szabadkai polgármester. E család többi tagjai inkább Bács vármegyében vállaltak tisztségeket, így József 1811. vm. ügyész lett, 1819–30. alispán volt s ekkor kir. táblai bíró lett. Sz. Károly 1832. vm. főügyész lett 1842. a kir. ítélőtáblához került, és 1861-ben mint különben is szabadkai születésű (sz. 1805.) a városi tisztújításának vezetésére küldetett le a tárnokmester által (Szab. tört. I. 523.) Sz. Pál (pacséri) pedig 1828. székesfehérvári, később 1830. diakovári püspök volt, meghalt 1834-ben.

A család 1801-ben Pacsér falu $\frac{1}{12}$ részére kir. donációt szerezvén, 1810. márc. 2-án Bécsben kelt kir. határozattal Szucsics János és József a pacséri előnevet is nyerték (kir. könyvek 62. köt. Ezen könyvek a család nemességét nem ismerik). E családból most már csak egy férfitag él Baján Sz. József. — Nagy Iván csak röviden végez e családdal. (10. köt. 882. l.)

19. Vidákovics család nemesslevele 1690. jun. 1. Bécsben kelt, meghirdettetett Baján 1718. dec. 24-én — A nemesség szerzője volt György, bácsi várparancsnok és kapitány, a maga

és rokonainak a török háborukban szerzett érdemei jutalmául. Vele együtt neje Bosnyákovics Mária, leányai Márta és Kata, így fiverei János, Bertalan, Márk, Mátyás, továbbá ezen Jánosnak fiai György és Antal. leányai Anna és Luca; továbbá Bertalan fia István stb, hasonlóan Mánich Balázs és neje valamint fiai György és Márk részesültek a nemességben törvényes utódaikkal együtt. — A család cimere: kék mezőben álló vitéz (térdig), tollas süveggel vörös köntösben, jobbában kivont kardot tart, baljában üstökénél fogva egy levágott török fejet tart.

Dudás szerint V. György (hibásan) mint szabadkai kapitány¹⁾ nyerte 1690-ben a nemességet (meghird. 1718); 1780. György, András, József és Illés mint nemes-militicsi lakosok vétettek fel a nemesek sorába, s itt 1803-ban a család donatiót is kapott.

Ezen első Vidákovics György kapitánynak Bácsban 1690. máj. 20. a királytól „salvaquardiát“ kap. Ugyanaz 1690. nov. 10. Szabadkán kelt iratában mint a bácsi vár főkapitánya a maga távollétére helyettes kapitányt nevez ki Bácsra és a szomszéd falvakra. György 1691. májusban is bácsi kapitány volt, egy szerb elfoglalta helyét, de György 1691. augusztus 31-én ismét visszahelyeztetett; 1699. áprilisban is mint bácsi kapitány volt Zenta előtt. Ugyan ő az, a ki 1687-ben telepedik le 5000 bunyeváccal a Bácskába. (Lásd Szab. tört. I. 88. lap.) — 1701. május 6-án Marsigli tábornok Vidákovics Györgyöt szabadkai kapitánynak mondja és dicsérettel emlékezik meg róla.

E család több tagja kezdettől fogva Szabadkán telepedett le (Szab. tört. I. 180. maga György is itt van eltemetve) és életerősen ágazott szét; városunkban 8 ága él: Vidákovics hadnagy, V. Delics, V. Mukics, V. Dokman, V. Sztánics, V. Klintyár, V. Lyutin, V. Bozsán. — A Vidákovics család nemessége 1803. febr. 11. igazoltatott. (Kir. könyvek).

¹⁾ Mert a család eredetileg ott telepedett meg, sőt V. György is a nemesi megírdetés (1718) idején már ott lakott. Szerk.

20. Vojnics György és neje Ufkranovics voltak a család hagyománya szerint a családnak magyarországi alapítói. Ezek fiai István és János kaptak Pozsonyban 1741. okt. 28-án kelt magyar nemességet maguk és összes törvényes utódaik számára. István neje volt Vidákovics Angelika, gyermekei Lukács, András, Jakab, József, Simon, Mihály és Anna; János neje volt Milánkovics Mária. — A cimerpajzsuk vörös mezeje egy könyök alakra megtört gerenda által két részre van osztva; a gerendaszárak alatt vérző török fej látható, fölöttök pedig felfelé fordított két fél hold. A pajzs fölötti sisakon páncélos kar kivont kardot tart. Az armális a kir. könyvekben 39. köt. 244. lapján be van iktatva, s annak alapján a család 1742. szept. 17. Bács vármegyében a vm. nemesek közé felvétellett.

A család, melynek most 40-nél több férfi tagja él az egész vármegyében elszéledve, kezdettől fogva mai napig folyvást kisebb-nagyobb részt vett városunk közigazgatási és társadalmi életében; jólehet rokonszenvők csakhamar a hatalmasabb vármegye felé fordult, s ide tették át működésök terét, mert birtokaik városunk határán kívül nagyjából a vármegyében voltak. — Lukács és Jakab 1759-ben vették meg Zákótól 13 ezer frton Bajsa falunak felét; később megszerezték még Pacsér $\frac{1}{24}$ részét, Ó-Morovica $\frac{1}{24}$ részét és Roglatica pusztának felét. Azért is a család bajsai és pacséri ágakra oszlik. A bajsai ág az, a mely Szabadkán is lakik és Lukács, Andor, Jakab, Mihály és Simon egy 1793. dec. 16. Bécsben kelt kir. resolútióval kezdték a bajsai előnevet használni (kir. könyvek 57. köt. 527).

E család névezetesebb tagjai között első sorban a Szabadkán szerepelt egyéneket kell felemlitenünk. A nemesség szerző István 1737-ben a szabadkai katonai sáncban zászlótartó volt és 1741—42-ben Szabadkának a határőrvidékből való felszabadítása körül sokat fáradozott, s azért 1743-ban őt választották meg az új város birójának, Jánost pedig tanácsnoknak (Szab. tört. I. 137—139). — 1747-ben V. Lukács és

János irták alá a nemesek részéről a szerződést a várossal (u. ott I. 180.) — János 1750—51. és 58—59-ben volt városi bíró, ugyanezen tisztségben találjuk Lukácsot is 1754—55. és 62—63., még 70—71. és 76—77-ben is. Ugyancsak Lukács (talán más mint az előbbi?) volt 1779—81-ig az új sz. kir. város első bírója, így még 1796. ápriltól júniusig. De ezzel vége szakadt e család városi működésének; most elpártolnak a vármegyéhez, a melynek e család sok és főrangú tisztviselőket adott, így volt többi között V. Salamon 1797-ben az összes vármegyei nemes insurrecciónnak kapitánya, Fábíán 1801—19. haláláig II. alispán, pacséri V. Antal 1830—32-ig szintén II. alispán stb. — Azalatt Szabadkán is emlékezetessé tette nevét V. Mátyás (Matyuska), aki 1815-ben a piactéren a Szt.-Háromság szobrát emelteté és 1817-ben a mai vasuti pályaház helyén kálváriát építtetett (Szab. tört. II. 316) és egy városi kórház alapját vetette meg 4 ezer váltó frttal. (Ugyanott 566. lap.) Barabás (1886. máj. 15.) országgyűlési képviselő volt, így Jakab is, aki aranysarkantyús vitéz is volt († 1886. jun. 19.) Szabadkán laktak. Hasonlóan id. Lukács, akit városunk már 1848-ban orsz. képviselőnek választott meg, s ki később 1861-ben és 1865—68. Czorda Bódoggal képviselte városunkat. Meghalt 1892. nov. 3. — Fia dr. V. István vármegye részéről országgyűlési képviselő, majd 1893—95. Szabadka város főispánja volt, most pedig Bács vármegye főispáni székében ül. — V. Máté jelenleg városi főügyész is iskolaszéki elnök. Nagy Iván XII. köt. 264. lap, igen röviden említi e családot.

A városban még sok Vojnics család van, a melyek nem nemesek és több ágra szakadnak, így a Vojnics Puresár, V. Rogics, V. Tunics, V. Miatov, V. Zélics, V. Fabinov, V. Bozsín, V. Bubianov.

A Vojnics—Hajdu család nemességére semmi adatom ninesen.¹⁾

¹⁾ V. Hajdu család bizonyára csak a nemes Vojnicsok egyik ága, mert az 1841 évi megyei nemesi összeírásokban (Szabadkán) sűrűn előfordul.

21. Vujevics Gergely, mint a szabadkai katonai sánc zászlótartója (v. ö. Szab. tört. II. 261.) szerezte meg a nemességet. Armálisa 1690. márc. 31. kelt Laxenburgban. Vele együtt kapott nemességet: neje Vukcsics Angelina, fiai Péter, György, Jakab, János, Mihály és testvére Illés. (Hirdetve 1719. jan. 29. Baján.) — A cimere Nagy Iván szerint kék mező, melyben zöld halmon nemesi koronán férfikar nyugszik, a mely kardra feltűzött török fejet tart.

A család később Nemes-Militicsre költözött, s ebből való V. Zakár 1848-as honvéd és zombori ügyvéd is.

A kir. könyvekben egy Bács vármegyei Vujevics család nemessége igazoltatott Bécsben 1801. aug. 23-án. Meglehet, hogy ez ugyanazon család.

22. Vukovics Jeromos volt határőri hadnagy 1756. jan. 19. Bécsben kelt nemeslevelet kapott maga, valamint neje Petresevics Mária és gyermekei Tamás, Adalbert, Jeromos, Mária és Anna, Anasztázia számára stb. s ezt még azon évben jun. 28. Bács vármegyében meg is hirdették. A nemeslevél a lefestett címerrel a kir. könyvekben is meg van (44. köt. 78. lap.) — A cimerpajzs kék mezején zöld földön ezüst színű medve áll hátsó lábain, piros nyelvét kiölti és első jobb lábában arany buzogányt tart. — V. Jeromos már az 1743. évi szabadkai első választó polgárság sorába volt, s vele még Ignác és Mihály is. Jeromos 1760—61-ben és 68—69-ben is szabadkai városi bíró volt. — E családból él városunkban V. József.

Egy Vukovics Szávó ujvidéki, Tódor és Sándor fiumei polgárok stb. 1791. jun. 3. kaptak nemességet (kir. könyvek 55. köt. 655. lap) és Dudás szerint még 1791-ben Bács vármegyében hirdették meg. Ezek egészen más családból valók. Ebbe tartozik az 1802-ben berekszói előnevet kapott V. család, melynek disze volt Sebő az 1848—49. évi miniszter. Nagy Iván XII. 279. l. a kladot röviden egy be foglalja.

Ezek azon családok, amelyekről bővebb adatokat szerezni nem sikerült. De vannak még, amelyekről csak fölületes és semmiesetre sem kielégítő adatok alapján még korán volna ítéletet mondani.

Igy nem tudom, vajjon a Baich 1791., Bleszits 1756., Bacsics 1717. évi stb. stb. családok nemességének van-e köze a szabadkai hasonnevű családokhoz? — 1678-ban Elias Rác de Janko füleki várbeli vitéz nejével és sógorával Mamuzsich Mátyással kapott nemességet. De ezen család is u. l. nem költözött le, hanem Nógrád vármegyében maradt, ahol 1737-ben egyik tagja Jos. Rác alias Mamuzsicsnak írja magát. — Jakobsics családról is csak annyi ismeretes, hogy (Dudás szerint) Simon szabadkai lakost 1816-ban Csongrád vármegyei bizonyítvány alapján vették be Bács vármegye nemesei közé. Nagy Iván e családot nem említi.

Pavics Miklós is Dudás szerint szabadkai lakos volt, aki a turopolyai kerület bizonyítványa alapján 1801-ben vétetett fel Bács vármegye nemességi lajstromába. — A kir. könyvekben e család nincsen felemlítve, Szabadkán is talán csak rövid ideig lakott?

Pertics nemesi családot Dudás szintén szabadkainak mondja; de ez nem bizonyos.¹⁾ A nemességet Vámosi előnévvel Pertics István szerezte meg 1561-ben. Utódai közül 1761. József, János és társai nemességök megerősítését kérték. A kir. könyvek e családot nem ismerik, Nagy Iván sem említi.

Iványi István.

¹⁾ E család 1561. évi eredeti nemes levele Bács-Bodrogh vármegye levéltárában őriztetik. S mivel a család az 1841. évi megyei nemesi összeírásokban Szabadkán szerepel, kétségtelenül idevalónak kell tartanunk.

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyv.

Felvétellett a Bács-Bodrogh vármegyei „Történelmi Társulat“ által Zomborban 1895. évi december hó 7-én tartott évi rendes közgyűléséről.

Jelen voltak; Schmausz Endre főispán ur öméltósága elnöklete alatt Czirfusz Ferenc, Karácson Gyula, Mihályi János, Gräff Nikáz, dr. Spitzer Mór, dr. Grüner Samu, Frankl István, Iványi István, Pozsonyi Béla, és dr. Dudás Gyula társulati tagok és két hallgató, mint vendég.

1. Elnök ur öméltósága üdvözölvén az egybegyülteket s a közgyűlést megnyitottnak nyilvánítván, meleg szavakkal emlékezik meg a társulatot ért nagy csapásról, Grosschmid Gábor volt főtitkár haláláról, s érdemei méltatása mellett kéri a közgyűlést, hogy az elhunyt főtitkár halála feletti részvétének jegyzőkönyvileg is adjon kifejezést; egyuttal az elhunytnek emlékét és társulatunk szolgálatában szerzett kiváló érdemeit ugyanily módon örökítse meg.

A közgyűlés az elnöki előterjesztést elfogadván, egyhangu határozatával kimondja, hogy Grosschmid Gábor társulati főtitkár elhunyt feletti részvétét jegyzőkönyvbe foglalja, s az elhunytnek emlékét, nömkülönbén annak kiváló érdemeit jegyzőkönyvileg ezennel megörökíti.

2. Titkári jelentés a társutat évi működéséről.

A jetentés felolvastatván, egyhangulag tudomásul vétetett s annak az „Évkönyv“-ben való közlése elrendeltetett.

3. Az 1894. évi zárszámadások bemutatása.

A számadások szerint az 1894. évi jövedelem kitett 711 frt 12 krt, a kiadás pedig 400 frt 83 krt; az ezen évi pénztármaradvány 310 frt 29 kr, mely áll 19 frt 63 kr készpénzből és 190 frt 66 kr takarékpénztári betétből. Ezen számadás a számvizsgáló bizottság által helyesnek találtatván, a választmány ajánlata alapján a fölmentvény Pozsonyi Béla pénztárnoknak kiadatik.

4. Az 1896. évi költségvetés előirányzata.

A választmány javaslata és tervezete az 1896. évi költség-előirányzatra nézve elfogadtatik és így a következőkben állapítottatik még:

a) Bevétel.

Készpénz	100 frt — kr.
Hátralékos tagdíjakból	— „ — „
Rendes tagdíjakból	237 „ — „
Alapítványi kamatból	7 „ 50 „
Takarékpénztári kamatból	7 „ — „
Folyóirat után	— „ — „
Összesen:	<u>351 frt 50 kr.</u>

b) Kiadás.

Nyomatási költség	200 frt — kr.
Posta	10 „ — „
Titkári átalány	50 „ — „
Előre nem látott kiadás	21 „ — „
Összesen:	<u>281 frt — kr.</u>
Maradvány:	70 frt 50 kr.

5. Az üresedésben levő titkári állás betöltése.

A titkári állásra elnöki ajánlat folytán egyhangulag dr. Dudas Gyula eddigi másodtitkár választatik meg.

6. Az indítványokra kerülván a sor, elnök indítványozza, hogy a társulat anyagi és szellemi viszonyainak fellendítése és javítása céljából tagok gyűjtésére lenne szükség.

Többek hozzászólása után elhatároztatik 1. hogy a vármegye

alispánja felkérendő az iránt, hogy a községeknek és a vármegye törvényhatóságának a társulatba való belépést ajánlatba hozni sziveskedjék; 2. hogy a megyebeli tanintézetek ugyanezen célra felkérendők, oly hozzáadással, hogy a tagok sorába való belépés esetén a társulati összes kiadványokat ingyen meg fogják kapni; 3. a társulati befolyásosabb tagok közt gyűjtőivek osztandók ki oly kéréssel, hogy a maguk körében tagokat szerezni sziveskedjenek.

7. Felolvasások.

A társulati választmány kijelölése alapján felolvastattak: Érdújhelyi Menyhértnek „A titeli káptalan története,“ Czirfusz Ferencnek „Adatok Jankovác történetéhez“ és Frankl István-
nak „Megyei tanügyünk történetéből“ című dolgozatai, melyek az „Évkönyv“-ben közzététetni rendeltetnek.

Egyéb tárgy nem lévén, elnök a közgyűlést berekeszti.

Kmft.

Dr. Dudás Gyula,
titkár.

Schmausz Endre,
elnök.

Titkári jelentés.

Tisztelt közgyűlés!

Társulatunk folyó évi működéséről szóló jelentésemet a midőn előterjeszteném, mindenekelőtt ama nagy vesztegségről kell megemlékeznem, mely társulatunkat ügybuzgó és lelkes főtitkárunknak, Grosschmid Gábornak f. évi november hó 15-én bekövetkezett halálával érte.

Grosschmid Gábor 1887. évi január hó 12-én tartott társulati közgyűlésén választott főtitkárrá, a mely időtől fogva egészen napjainkig vitte az egyesület ügyeit, nemkülönben folyóiratunkat, az „Évkönyv“-et is ő szerkesztette. Buzgó működését majdnem kilenc éven át folytatta társulatunk kebelében s kötelességét mindenben hiven teljesítette. Ezen csaknem egy decenniumra terjedő működése két irányban vált ki leginkább, t. i. egyrészt mint titkár, a társulat administratív ügyeit kellő ügybuzgalommal vezette, másrészt mint szakíró, a helytörténelem és általában a hazai történet irodalom terén nagyon is sokat munkálkodott.

Mint a társulat hivatalnoka azóta, hogy titkárrá választatott, nagy buzgalommal fogott a társulat szellemi ügyeinek propagálásához, nevezetesen iparkodott munkatársakat szerezni, tagokat gyűjteni s általában a helytörténet iránt érdeklődést kelteni. Társulati muzeumunk gyűjteményeit is ő kezdte behatóbban gondozni s ő volt az, aki a jelenleg létező érem-, régiség- és könyvgyűjtemények legnagyobb részét úgy szólva semmiből teremtetten elő.

Társulatunk megszilárdulásában neki mindenesetre nagy

része van, mert míg egyrészt az „Évkönyv“ irodalmi munkásait buzdítani és összetartani iparkodott, addig másrészt összeköttetéseinket a hasonjelleű vidéki, nemkülönben a központi tudományos társulatokkal és a szakközökkel el nem mulasztotta.

A mi irodalmi működését illeti, el kell ismernünk, hogy a lefolyt 9—10 év alatt, a mióta a helytörténeti irodalmat felkarolta, egyike volt társulatunk legszorgalmasabb és legtermékenyebb munkatársainak. Régebbi irodalmi működésének méltatását itt mellözve, a társulatunknál kifejtett szakirodalmi munkásságát a következőkben foglalhatjuk össze.

Első dolgozatát számunkra körülbelül éppen tiz évvel ezelőtt írta s ez „Az utolsó Kray báró a szerbek között“ cz. tanulmánya volt, mely a még Iványi István társulati alelnök szerkesztése alatt álló „Évkönyv“-ünk II-ik évi folyamában látott napvilágot. A következő III-ik évfolyamtól fogva már mint első titkár az „Évkönyv“ szerkesztőjévé lett s ettől fogva egészen a legutóbbi időkig az „Évkönyv“ minden füzetében jelent meg tőle dolgozat, úgy hogy a lefolyt kilenc év alatt összesen 38 nagyobb történeti értekezés, régészeti tanulmány és könyvismertetés foglalatik az ő neve alatt társulati folyóiratunkban, a hivatalos jegyzőkönyveken, titkári évi jelentéseken, könyvjegyzékeken stb-n kívül.

Ily meglehetősen nagy irodalmi munkásság mellett kiváló súlyt helyezett immár néhai főtitkárunk arra is, hogy az 1891. évtől fogva kezdeményezett megyei Monografia létesüljön és pedig történelmi társulatunk minél hathatósabb hozzájárulásával. Éppen ezért attól fogva, hogy a megye törvényhatósága ez ügyben társulatunkat véleményadásra és tervezetkidolgozásra felszólította, ebben az ügyben sokat buzgolkodott; midőn pedig a Monografia egyes részének megírására pályázat lett hirdetve, ő nagy lelkesedéssel vállalkozott az újabb kor történetének megírására, a mit két év alatt el is készített, de a mely művének megjelenését, sajnos, már nem érthette meg, mert e dol-

gozata a többi dolgozatokkal együtt csak a jövő évben fog a nyilvánosság színe elé kerülni.

Grosschmid Gábor volt főtítkárunknak a fentebbiekben röviden vázolt társulati és irodalmi működése kétségkívül elismerésre és hálára köteleznek bennünket s munkássága bizonyára példaadásul szolgálhat társulatunk jelenlegi és későbbi tisztviselőinek úgy, mint minden rendű tagjainak.

* * *

E jelentésem folyamán vagyok bátor még a következőket terjeszteni elő.

Társulatunk a lefolyt 1895-ik évben, a főntebb érintett súlyos csapástól eltekintve, normális viszonyok között haladt kitűzött céljai felé, a mennyiben úgy az egyes munkatársak kellő buzgalmat fejtettek ki a megyénk multját felderítő és megvilágító tudományos dolgozatok írása körül, másrészt pedig többen voltak olyanok is, a kik társulati régiségtárunk jelentőségét és hivatását méltányolva, részint egyes régiségeket, részint régi érmeket vagy pedig a muzeum számára más tárgyakat adományoztak.

A mi a szellemi munkát illeti a lefolyt évben is első helyen kell kiemelnünk boldogult főtítkárunkat, Grosschmid Gábort, a ki az „Évkönyv“ legutóbbi évfolyama „Bács-Bodrogh vármegye földrajzi és történelmi helynévtára“ cím alatt, továbbá „br. Podmaniczky József főispán élete“ cím alatt közölt szép dolgozatokat, nem sokkal halála előtt pedig „Nemes-Militics 1771-ben“ cím alatt irt egy érdekes dolgozatot, melyet „Évkönyv“-ünk ez évi utolsó füzetében közlünk.

„Évkönyv“-ünk ugyanezen legutóbbi évfolya számára Czirfusz Ferenc kir. tanácsos tagtársunk „Dregán Péter élete“ és „Adatok Jankovác történetéhez,“ Erdujhelyi Menyhért tagtársunk „Ujvidék történetéből“ továbbá a „A titeli káptalan története,“ Frankl István tagtársunk „Bács-Bodrogh m. tanulók

a külföldi egyetemeken“ cím alatt közöltek leginkább becses dolgozatokat.

Társulati gyűjteményeink a lefolyt évben szintén szépen gyarapodtak. Az e tekintetben nyert adományokat a következőkben összegezhethjük. Öméltósága Schmausz Endre elnök ur szives volt, mint volt megyei alispán, a vármegye részére érkezett „Századok“ című folyóirat 59 füzetét kegyesen átengedni könyvtárunk számára, a mely ezen kívül a velünk csereviszonyban álló vidéki társulatok, valamint az „Orsz. Régészeti Társulat,“ valamint a „M. Her. és Gen. Társ.,“ a „M. Tört. Társ.“ és „M. Tud. Akadémia Tört.“ osztályának folyóirataival és kiadványaival gyarapodott.

A régiségtár számára adakoztak: Kukula N. zombori lakos, a ki egy vas lándzsa véget adott, melyet téglavető telepén találtak. Schwerer János tagtársunk egy kardpengét (2 darabban) és egy nagyobb kés-pengét adományozott, melyek állítólag Futakon, sírban találtattak. Bittermann Sándor egy szászországi ezüst tallért 1771-ből, egy olműci érseki ezüst pénzt 1665-ből, egy Lipót császár-féle ezüst pénzt 1668-ból és végül egy drb modern osztrák ezüst pénzt, dr. Thim József tagtársunk pedig 1 római és 2 drb ujabbkori érmet adományozott.

Ugyancsak pénzgyűjteményünk gazdagítására szolgál az a becses adomány is, melylyel Cseh Ervin szerémvármegyei főispán ur szerencsételtett bennünket, a mennyiben ő Imre Árpádkori magyar királynak 4 drb, ma már felette ritka ezüst denárját adományozta társulatunknak. Mindezen szives adományozóknak a társulat részéről köszönet nyilvánított.

Végül halála előtt megemlékezett rólunk feledhetlen főtítkáruk is, s végakarata szerint társulati könyvtárunk részére 64 füzet könyvet, egy drb kézirati művet, végül 2 drb arany keretben foglalt nagyobb képet adományozott, melyek közül egyik az 1848. évi pesti első magyar országgyűlés megnyitását, a másik pedig Bács-Bodrogh vmegye 1871. évbéli tisztikarának areképsorozatát ábrázolja.

A társulati tagok létszáma a lefolyt évben általában anyyiban változott, hogy a tagok sorából 5 tag részint lemondás, részint elhalálozás folytán töröltetett. Alapító tagjaink száma azonban egygyel emelkedett, amennyiben dr. Boromisza Tibor ur 50 frtos alapítványt tett, jelenleg tehát van összesen 100 tagunk.

Mely tiszteletteljes jelentésem tudomásul vételét kérve, maradtam

Zombor, 1895. december 4-én.

Dudás Gy.,
titkár.

A Bács-Bodrogh vármegyei tört. társulat tagjainak névsora az 1896. évre.

Alapító tagok: 1. Balla Pál ügyvéd, Ujvidék. 2. Dr. Boromisza Tibor kanonok, Kalocsa. 3. Gr. Zichy Nep. János birtokos, Budapest.

Tiszteletbeli tagok: 1. Császka György kalocsai érsek, Kalocsa. 2. Oltványi Pál prépost, Szeged. 3. Dr. Szentkláray Jenő kanonok, Temesvár.

Működő tagok: 1. Bieber Gyula pénz. bírósági fogalmazó, Budapest. 2. Drescher Rezső ügyvéd, szerkesztő, Baja. 3. Dr. Donoszlovics Vilmos orvos, Zombor. 4. Dr. Dudás Gyula titkár, Zombor. 5. Erdélyi Gyula főjegyző, Baja. 6. Érdujhelyi Menyhért plébános, Kis-Kőrös. 7. Frankl István nyug. főgimn. igazgató Szabadka. 8. Fridrik Tamás tanító, Ada. 9. Gräff Nikáz tanfelügyelő, Zombor. 10. Gohl Ödön nemzeti muzeumi tisztviselő, Budapest. 11. Iványi István tanár, alelnök, Szabadka. 12. Jung Ferenc tanító, Batina. 13. Kuzmiák Sándor tanító, B.-Keresztur. 14. Dr. Lovászy Márton jegyző, Ada. 15. Dr. Molnár István Lajos tanár, Budapest. 16. Pozsonyi Béla számvevő Zombor. 17. Schwerer János nyug. pénzügyőri igazgató, Zombor. 18. Dr. Thim József járásorvos, Zombor.

Pártoló tagok: 1. Ada község. 2. Dr. Alföldy Gedeon ügyvéd, Zombor. 3. Arnold Antal jegyző, B.-Almás. 4. Bende Imre megyés püspök, Nyitra. 5. Bezdán község. 6. Bikitzky Tamás segédjegyző, Monostorszegh. 7. Bittermann Nándor nyomdatulajdonos, Zombor. 8. Boromisza János polgármester, Zenta. 9. Branovaesky Ignác városi tisztviselő, Zenta. 10. Ozi-

ráky József jegyző, Kis-Hegyes. 11. Czirfusz Ferene kir. tanácsos, ny. tanfelügyelő, Zombor. 12. Csupor Gyula főszolgabíró, Palánka. 13. Dalmay József nyug. kir. pénzügyi tanácsos, Zombor. 14. Deák Zsigmond főszolgabíró Apatin. 15. Dudás István takarékpénztári igazgató, Zenta. 16. Eeigl József apát, esperes-plébános, Uj-Futtak. 17. Fischer Nándor községi jegyző, Gajdobra. 18. Dr. Fleischer Simon orvos, Zsablya. 19. Gergurov Milán főmérnök, Zombor. 20. Dr. Grüner Samu ügyvéd, Zombor. 21. Gimnáziumi könyvtár, Szabadka. 22. Gimnáziumi ifj. könyvtár, Szabadka. 23. Haverda Mátyás igazgató, Szabadka. 24. Dr. Holländer Adolf orvos, Jankovác. 25. Hoffmann Amália képezde-igazgató, Szabadka. 26. Dr. Huszágh Nándor ügyvéd, Zenta. 27. Jankováci olvasókör. 28. Kármán József lelkész, Uj-Verbász. 29. Karácson Gyula megyei alispán, Zombor. 30. Krappenheim József plébános, Veprovác. 31. Keszler Mátyás plébános, Bajsa. 32. Kleiner Adolf esperes-plébános, Hajós. 33. Koch József lelkész, Kis-Kér. 34. Kis-kéri olvasókör. 35. Kovalszky Lajos gimnáziumi igazgató-tanár, Uj-Verbász. 36. Korosy Emil lelkész, Szabadka. 37. Kozma László orsz. képviselő, Zombor. 38. Latinovics Géza földbirtokos, Boród. 39. Lukácsevits István városi tanácsos, Zenta. 40. Mallin Károly jegyző, Obrovác. 41. Melkay György birtokos, Szabadka. 42. Mihályi János megyei árvaszéki elnök, Zombor. 43. Nemzeti kaszinó Szabadka. 44. Dr. Ognyanovics Illés orvos, Ujvidék. 45. Ó-Morovica község. 46. Papp Antal városi tanácsnok, Zenta. 47. Pártos Gyula műépítész, Budapest. 48. Dr. Pavlovics Simon vármegyei főorvos, Zombor. 49. Payerle János főjegyző, Bukin. 50. Piukovits József nagybirtokos, Szabadka. 51. Temerini polgári kör. 52. Dr. Rátay József nyug. megyei főorvos, Zombor. 53. Rauschenberger Adolf községi jegyző, Prigl.-Szt-Iván. 54. Rohonyi Gyula országos képviselő, Budapest. 55. Sándor Béla ny. főispán, Zombor. 56. Schlagger Gyula polgármester, Zombor. 57. Schmausz Endre főispán, Szabadka. 58. Schneeberger János

lelkész, Uj-Verbász. 59. Sigmond Göntér községi jegyző, Ó-Sóvé. 60. Dr. Spitzer Mór tiszt. főorvos, Zombor. 61. Széchenyi József kir. törvényszéki elnök, Zombor. 62. Szemző Gyula birtokos Zombor. 63. Dr. Szemző Mátyás nagybirtokos, Kernyaja. 64. Szilágyi Mór ügyvéd, Zombor. 65. Tipka Antal tanár, Szabadka. 66. Treer János igazgató-tanító, Prigl.-Szt-Iván. 67. Ujvidéki magyar olvasókör. 68. Ujvidéki főgimnázium. 69. Ujvidéki ipariskola. 70. Vujevich Alajos takarékpénztári hivatalszolga, Zombor. 71. Valics János kanonok-plébános, Madaras. 72. Dr. Városey Gyula apát-kanonok, Kalocsa. 73. Vuics György földbirtokos, Zenta. 74. Vuics Vazul földbirtokos, Zenta. 75. Valihora Ágoston plébános, Prigl.-Szt.-Iván. 76. Zsigmond Gyula községi jegyző, Piros.

Összevonás: Alapító tag 3, tiszteletbeli tag 3, működő tag 18, pártoló tag 76, összesen 100.

Dudás s. k.,
titkár.

Regesták az Országos Levéltárból.

Bács-Bodrogh vármegye történetéhez.
(Hatodik közlemény.)

1442.

Ujlaki Miklós macsói bán, erdélyi vajda, Temes és Fehér vármegyék főispánjának oklevele (kelt Battorkw-ben), mely szerint a bácsmegyei Kwlp y possessiót Thehnye-i Balázs ujlaki plebánosnak és testvérének adományozza, szolgálatai jutalmául.

(Ered. a budai kam. levéltárban.)

1444.

Garai László macsói bán oklevele (kelt Soklos-on), melyben meghagyja az ő Marottfalwa, Felfahr és Buja possessionin lakó népek és jobbágyok (Populiset jobbagionibus), hogy Lestah de Bodrogharónfalwa nevű ur két emberét, (névleg: Barthol, de Ezthyen és Petr. de Zenth-marton), a kik a lefolyt háborus időben nekik valami károkat okoztak, — üldözni ne merészeljék, hanem ha követelésük van rajtuk vagy gazdájukon, forduljanak Jolsa-hoz, Garai udvarmesteréhez, (magister curie nostre), akit ezennel meg is hatalmaz, hogy Lestahot és embereit jószágaikban megvédje. (Ez az oklevél Lestah de B. kérelmére lett kiadva.)

(Ered. a br. Révay cs. levéltárában.)

1445.

A bácsi káptalan előtt Bodoni Kelemen, Apollo neje és Fyrfalwa-i Jakab fiai: István és György eladják a bácsvármegyei

Nadaskyrth nevű praediumukat Kulpi-i Balázs-, László-, Jakab-, Mátyás- és Simonnak 200 arany és 250 közönséges forintért. Az eladás okául említettik, hogy Apollót, Györgyöt és Istvánt török fogságból kell kiváltani. A vételár így van jelezve: „pro ducentis florenis puri auri justī et veri ponderis de ducentis et quinquaginta florenis monete lábaspénz florenum per centum denarios nonos computando.“

1445.

A bácsi káptalan oklevele, mely szerint Bodony Kelemen és neje Apollo, továbbá Jakab fiai György és István (mindannyian „de Fyrfalwa“) eladják (mert török fogságból kellett kiváltani Apollót, Györgyöt és Istvánt) egyetemlegesen Kulpi-i Balázs (ujlaki plébános) és testvérének Nadaskyrth nevű pusztájukat (praedium) 200 arany frtért „ac ducentis et quinquaginta florenorum monete lábaspénz, florenum quemlibet per centum denarios novos computando.“

(Ered. a budai kam. levéltárban.)

1446.

A kői káptalan előtt „nobilis Philipus de Bodon“ tiltakozik Maróthi László és gyermekei nevében az ellen, hogy Maróthi Anna (M. L. nővére) férj. Csáki Ferencné (bihari főispán) a Maróthi-féle birtokok (nincsenek névszerint főlemlítve) fele részébe beigtattassék.

(Kelt jan. 14-én.)

Közli: *D. Gy.*

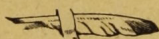
Tartalom:

	Lap.
1. Bajsai Zákó István élete. (Grosschmid Gábor irodalmi hagyatékából.) Közli: M. A.	3
2. Kő vagy Kövi. Irta: Iványi István.	6
3. Baja város számlája 1748. évből. Közli: Czirfusz Ferenc.	12
4. Bunyevác nemességünk. Irta: Iványi István.	14
5. Társulati ügyek.	36
6. Titkári jelentés Irta: Dudás Gy.	39
7. A Bács-Bodrogh vármegyei tört. társulat tagjainak névsora az 1896. évre. Irta: Dudás.	44
8. Regesták az Országos Levéltárból. (Hatodik közlemény). Közli: D. Gy.	47

A BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

DUDÁS GYULA DR.
TITKÁR.

❧ XII. ÉVFOLYAM. II. FÜZET. ❧

ZOMBOR.
BITTERMANN NANDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

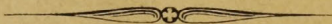
E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 3 frt tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. E címen a tagdíjak befizetése alól felmenthetők.

Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 frt alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

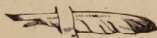
A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használatására.

A társulat elnöke Schmausz Endre főispán Szabadkán, alelnöke Iványi István főgymn. tanár Szabadkán, titkára Dudás Gyula dr. Zomborban, pénztárnoka Pozsonyi Béla Zomborban.

A

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

DUDÁS GYULA DR.,
TITKÁR.

❧ XII. ÉVFOLYAM. II. FÜZET. ❧

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

Martonos község története.

zen szó: Martonos, mint férfinév régi okmányainkban gyakran fordul elő. Így 1243. (Árp. új okm. 7: 143.), 1257. (Cod. dipl. IV. 2 vol. 425.), 1272—90. (Károlyi cs. okt. I. 19.), 1299. (Árp. új okt. V. 343.) és (Zichy okt. I. 95.) 1309. és 1325. (U. ott I. 122., 270.)

Azonban ezen egyéneknek nincsen semmi közük a mi helységünkhöz; legalább adataink nem tüntetnek fel ez iránt semmit.

Bács vármegyének éjkl. sarkában Kanizsa felett a Tisza mellett levő Martonos helységet először 1335-ben találjuk fel- emlíve, a midőn a kői káptalan által augusztus 31-én végzett határjárás alkalmával, mint Felső-Adorján szomszédja gyanánt éjsz. felől van felsorolva: Kanizsa falu, azután Gergely és Bekus martonosi nemesek földje, továbbra is még éjsz. és éjnyug. felől is Martonos falu s a határvonalba egy Gyékénylő nevű tó is esik. Azután következik éjny. felől Pusztageyház nevű földrész és Ludasegyház, mire a határvonal délfelé fordul. — Az itt felemlített Pusztageyház nem más mint a Martonos határának nyugati részét képező és Ludassal határos mai Pucs pusztá, a mely most Felső- és Alsó-Pucs pusztára van felosztva.

1340-ben Alsó-Adrián ügyében Bodrogh vármegyében az eljáró csanádi káptalan mellé, mint királyi ember murtunusi Lőrincnek fia, a fentemlített Bekus küldetett ki.

Az 1355. évi felső-adorjáni, valamint az 1367. évi két

Adorján (most már Csongrád vármegyében!) határjárásában szintén úgy említetik Martonos, Pusztageyház és Ludasegyház.

A következő évekről szóló okiratokban is többször van e helység felsorolva. Így 1424-ben Martonos és Gyékénytő Csongrád vármegyében. (Gyárfás IV. 582.) 1497-ben Martonos, Adorján, Vastorok (a mai Ostorak) szintén Csongrád vármegyében. Az 1505. évi rákosi országgyűlésen Gregorius Pestyényi de Martonos volt jelen Csongrád vármegye részéről. 1520-ban Tornyos, Nagy-Adorján, Martonos stb. és 1521-ben szintén Nagy-Adorján, Gyékénytő, Martonos stb. 1522-ben Martonos, Zentha stb. mindig Csongrád vármegyében.

A török hódoltság kezdetén 1552-ben egy magyar csapat „neves“ Martonosnál fényes győzelmet aratott egy török csapat felett, a mit Tinódi Sebestyén lantos „Szeged veszedelme“ cím alatt megénekel (a 247. sorban). Tóth Mihály hajdúi t. i. Szegedet elvették a töröktől és most gondatlan elbizakodásukban dőzsölnek, miközben a törökök visszafordulván, könnyű szerrel ismét visszafoglalják.¹⁾ Ezalatt Nagy Bálint és Török Péter hadnagyok Szeged alatt Martonos felé kalandoztak; itt találkoztak a Becséről a szegedi törököknek segítségére siető Kászon basával, a kinek csapatát teljesen leverték és két szekér török fejjel kevélyen visszafordultak Szegedre. Csakhogy itt már újra török őrseget találtak, a mely a semmi rosszat sem sejtő győztes csapatot harcrakészen fogadta és szétverte.

Martonos lakossága is elmenekült a török elől és a török defterek szerint csak nagyon kevés háznak maradtak vissza lakói. Így (Steltzer szerint) a szegedi nahijébe tartozó Martonoson 1554-ben csak 3 adózó ház volt, a mely szám idővel kissé emelkedett, mert 1570 körül 20, 1580—82-ben és 1590—91-ben 31 adózó ház volt.

A török hódoltság elején Martonos bizonyos Rondics Andrásé lehetett, mert 1564-ben ez tiltakozik a leleszi káptalan előtt Gemes Ferenc és Kamuthi Balázs ellen, nehogy az ő birtok-

¹⁾ Erről lásd még Túry József, Török tört. írók II. köt. 37., 262. és 268. lapon.

részeit a Csongrád vármegyei Martonosban és Gyékényesben maguknak adományoztassák.

Egy 1649. évi jegyzék szerint, mint Szeged körül levő magyar falvak Martonos, Tápé stb. is fel vannak sorolva. (Századok, 1892. évi 224. lap.) Sőt ezen évben Ibrismóvics belgrádi püspök október 11-én 245 egyént bérált meg Martonoson a Szent-Mártonnak szentelt templomban; a következő napon okt. 12-én Bajmokon volt. Ezen adat Martonosnak akkor már rendkívül nagyszámú lakosságáról tesz tanúságot (ha hitelesen elfogadható?), mert a lakosság számát 730-ra teszi. E mellett még rendes templomjuk is volt!

A következő években e helység Gombkötő Jánosé volt, legalább ennek özvegye 1676. dec. 23-án továbbra is szeretne Szenta város és Martonos falu birtokában maradni.

1677. február 22. Vattai Pál magyar levelet ír a martonosi bírákhoz a puczai (értsd: pusztagyházi) pusztta ügyében; márc. 24-én a martonosi bírák írnak magyar levelet ugyanazon ügyben Sámfalvára Basó Mihály, Heos Sámul és társaikhoz; ugyanazok ugyanez ügyben május 9-én is írtak Váci Sabó Györgyhez Szendrőre, de mit írtak? nagyon érdekes volna tudni. Az eredeti levelek Bécsben vannak az udvari kamarai levéltárban. (Tört. Tár. 1887. évi 729. lap.)

Midőn Szeged 1686. október 22-én a császári sereg által bevételre, a másfél százados török uralkodásnak e vidéken vége szakadt; de a Tiszán túl még sokáig tartotta magát s az ellen kellett a Tisza innenső partját megvédeni. Ez volt feladata a néhány évvel később szervezett tiszai határőrvidéknek, melynek első nyomát mindjárt 1687-ben Szegeden és Szabadkán találjuk; sőt Martonoson és Zentán is, a hol e célból rác milícia volt elhelyezve, a mely egy 1688. január 25-én kelt jelentés szerint élelemhiány miatt e váracsokat (Schlösser!) el akarja hagyni. Azért a katonai kincstár részéről a kanizsai rácokat és a martonosi meg becsei őrségeket 1696-ban is élelmezni kellett.¹⁾ De

¹⁾ Iványi, A tiszai határőrvidék. 6., 8., 16. lapon.

a cél biztosabb elérése végett a határőrvidéket katonailag készültek szervezni. S így a szervezetbe Martonos mindig felvétel, mert helyzeténél fogva abból ki sem maradhatott. Martonosra 50 gyalog és 25 lovas katona volt kivetve. 1702-ben itt legalább 300 adóköteles egyén volt.¹⁾

Az 1690-es években történt szerb telepítéskor bizonyosan Martonos is kapott újabb lakosságot, a régibb magyar nép innen kiszorult s templomjukat is az új jövevények foglalták el, a kik határőri katonai szolgálatokra köteleztettek. — Ezen időben az 1697. zentai ütközet előtti napon Zentáról egy török csapat indult Szeged felé, míg onnan Rózsa kapitány egy magyar csapattal vonult lefelé. A két fél Martonosnál találkozott egymással s a mai Budzsák nevű szőlőknél csaptak össze; a rétből jövő patakot ma is Görbe vagy Rózsa patakjának mondják.

1702-ben báró Gracich volt Martonos földesura. Ez a határőrvidék szervezésekor a helyi őrség kapitányságát akarta magának kieszközölni, azonban a haditanács nem akarván e katonai tisztet a földesuraság függelékének feltüntetni, jul. 14-én őt kérelmével elutasítja, a mint másutt is hasonlókép járt el.

A szervezés, valamint a földesúri viszonynak a miliciával szemben való rendezése vagy megszűnése iránt közelebbi adataink nincsenek. Csak annyi bizonyos, hogy Martonos akkor kapta, mint katonai sánc a helység határához az üres Horgos és Szent-Péter pusztáknak felét is; másik felét Röske szegedi milícia használta.

A most következő Rákóczy-féle hadjáratokban Martonos is sokat szenvedett 1705 és 1706-ban, a midőn kirabolták és főlgyújtották.²⁾

Egy 1750. augusztus 15-én kelt királyi rendelet a Tisza melletti 10 katonai sáncot s így Martonost is felosztatja és a polgári hatóság alá rendeli 1751. június 28-án pedig szabadalom

1) U. o. 19., 33., 63., 37. lapon.

2) U. o. 77—78. lapon.

levelet ad nekik és ezen helységekből a tiszai koronai kerületet alkotja. Martonos azóta társaival egyforma pecsét-címert is használt, t. i. kir. korona alatt egy sas s két oldalán az évszám 1751. Ez alatt kis körben katona áll s szántóvasat tart. A körülírás ez: „Sigil. loci. coron. Martonos.“

A kik a katonai élet megszüntetését nem szerették, azok királyi engedélylyel a Tiszántúl az u. n. Bánságba vagy Oroszországba költöztek ki, a hol tovább is folytathatták a katonai életmódot. Így Martonos is 51 házzal, 80 lélekkel foglalkozott. Az itt maradt volt katonatisztek pedig nemességet és kúriákat kaptak, így Martonoson: Egresity (Egri) János hadnagy, Gyurisity János és Eremity Zsiván zászlótartók (egyenként 60—60 holdat).

Az 1771. március 5-én készült úrbéri összeírás szerint Martonoson 170 gazdának $129\frac{1}{8}$ pozsonyi mérő alá való belsősége, továbbá 11053 p. m. a. való szántó földje, 2319 napi kaszálója; Horgos és Szent-Péter pusztán is 2232 p. m. a. való szántó földje és 581 napi kaszálója. 106 gazdának 316 kapa szőlője volt. Az itteni 5 görög kel. papnak, a jegyzőnek és a sekrestyésnek $5\frac{2}{3}$ p. m. a. való belsősége, 380 p. m. a. való szántó földje és 90 napi kaszálója; továbbá a két pusztában is 36 p. m. a. való szántója és 6 napi kaszálója. Azonkívül volt itt még 29 házas zsellér $10\frac{7}{8}$ p. m. a. való belsőséggel és még 10 szegény lakó. E szerint volt itt 206 lakóház 216 családdal.

Mint hogy azonban az 1751-ben adott szabadalmak csak a gör. kel. szerbeknek szólottak, a magyarokat és a más vallásukat üldözték; sőt egy 1774. május 31-iki határozat alapján az utóbbi években számosabban ideköltöző magyar lakosokat Martonosból még bottal is kergették.¹⁾ A kölcsönös gyűlölködés napirenden volt, mígnem Mária Terézia királynő 1774. augusztus 1-én kelt második privilegiumával a tiszai kerület r. kath. lakosságát is a szerbekkel egyenlő joguakká teszi. — II. Ferencz

¹⁾ Hoós jegyzőnek 1860-ban Martonosról hivatalos meghagyásból írt kézirati helyrajza szerint.

király pedig eme két privilegiumot 1800. március 14-én újra megerősíti és átírja.

Martonos a katonai sánc korában kapott Horgos és Szent-Péter pusztáknak felét mindenkor ellenvetés nélkül használta¹⁾ 1751-ig és ez évi privilegium alapján továbbra is 1769-ig. Ekkor azonban Zbiskó János kamarai uradalmi ügyész jogtalanul elfoglalt terület gyanánt e két pusztát felét tettlegesen a falutól elvette és azt arra kényszerítette, hogy e földet a természetménynek $\frac{1}{8}$ -ad részének készpénzben fizetendő értéke és 200 frt évi bér fejében a kamarától 2 évre bérbe vegye. E két év múlva 1771-ben a kamara 15 ezer frtért Kárász Miklósnak adta el e két pusztát, a ki ez alkalommal még a helység tagadhatatlan birtokát képező jó darab nádast is vont el a falutól; de sem ezért, sem a pusztákon volt szállási beruházásokért kárpótlást nem adott. S a falu még kénytelen volt saját földjét tőle bérbe venni első évre 400 frtért, második évre 500 frtért, a szokott robotokon kívül. Martonos község végre 1779-ben az elvont puszták miatt a kamara ellen pört indított s azt meg is nyerte. Ennek következtében a falu javára 1769. november 1-től kezdve 1790. április 19-ig kárpótlásul és a 6% felszámításával 30268 frt 34 kr, továbbá a 15 ezer frt eladási árt is hozzászámítva összesen 45268 frt 34 kr pp. ítéltelet meg 1790-ben. — Ezen pénzből van a községnek (Hoós jegyző 1860. évi irata szerint) 11837 frt 24 kr pp. törzsvagyona, a mely 6% mellett egyeseknél van elhelyezve.

Martonos és a Kárász birtoka közötti határvillongásoknak egy újabb határjárás és Szentkirályi László nádori biztosnak ítélete vetett véget 1834-ben.

Egy 1784. évi összeírás szerint Martonos határának ny. részét Ludas mellett Felső- és Alsó-Pucs és (Felső-) Ostorak

¹⁾ Sőt Szent-Péternek Röske által használt részét is eme katonai sánc felosztása után 1743. szeptemberben Martonos kapta (lásd Iványi: A tiszai határörvidék 100. lap). Kamarai tisztek 1746-ban e két pusztának eladását is ajánlgatták, de tervök akkor nem sikerült. 1749. június 22-én Kárász Miklós és Andrászi Zsigmond között egyrésről, másrésről Martonos község között volt e két pusztában határjárás.

puszták képezték és képezik most is, régi romok maradványai-
val. Felső-Pucs pusztát Sztára-Toriná-nak is nevezték.

1784-ben a r. kath. magyar lakosság ismét annyira meg-
szaporodott (500 lélekre), hogy r. kath. plébániáról és iskoláról
kellett gondoskodni. Matrikulák már 1780. óta vannak, a plé-
bániát 1789-ben szervezték, a templom és a pap lakása pedig
csak 1811-ben épült. — A gör. kel. templom építése iránt
nincsenek adataink; valószínűen mindjárt a szerb telepedés kez-
detéről való, s nem lehetetlen, hogy az ősi r. k. templomból,
vagy annak alapjára épült (Hoós szerint). — Van r. kath. és
gör. kel. iskola.

Az addig mindig különleges tiszai koronai kerület az 1848.
évi 9. t. c. értelmében (minthogy a kerület szervezete tulajdon-
képen csak urbéri s nem önálló politikai természetű volt) tett-
leg megszűnt.

Az 1848—49. évi mozgalmak alatt a martonosi nemzet-
őrség is (magyarok és szerbek egyaránt) a római sáncok mögött
tanyázó felkelő szerbek ellen az ó-kéri táborba szállottak. De
midőn a szerb nemzetőrök magyarelles hangulatot kezdének
tanúsítani, a magyarok az ó-kanizsai nemzetőrök segítségével
azokat lefegyverezték; maguk pedig Szent-Tamásnál is részt
vettek. S midőn rendes katonaság jött ide, a nemzetőrök haza
bocsáttattak. — 1849. február 2-áig Martonos békében maradt.
Zenta szomorú bukása után az onnan visszavonuló fegyveres
lakosság elkeseredésében Martonoson a szerb lakosokra esett
és 78 embert levágott. Másnap a szerbek Török-Kanizsánál
mutakoztak, mire a martonosi magyarok is elmenekültek. —
Március 22-én a martonosi szőlőknél egy támadó szerb csapat
visszaveretett. Erre a magyar lakosság ismét visszatért Marto-
nosra, a szerbek pedig csak Világos után jöttek haza, és a falu
csendben élt tovább (Hoós helyirata szerint).

A helység magyar lakossága annyira gyarapodott, hogy a
szerb csakhamar kisebbségben maradt. — 1860-ban 4955
lélekből 3271 volt r. kath., 1605 g. kel., 77 zsidó, 2 ág. hitv.

Nemzetiség szerint pedig volt 3332 magyar, 1572 szerb, 12 német, 33 oláh, 6 tót. A lakóházak száma 1062 volt a községben és pusztákon. A község határa síkfölde, melyet a Kőrös-ér ketté szel; összesen 16575 hold termő és 1204 hold terméketlen földből áll. Abból 10183 hold szántó, 202 hold kaszáló, 250 hold szőlő, 5160 hold legelő és 779 nádas rét volt (Hoós szerint).

Ezzel szemben az 1890. évi december 31-iki népszámlálás adatai a következők: 1109 házban 5725 lélek; ezekből anyanyelv szerint 4228 magyar, 1458 szerb, 30 német, 7 oláh; — vallás szerint 4150 r. kath., 1472 g. kel., 92 zsidó. A község határa 17848 katasztr. hold, ebből a községé 6541, a g. kel. egyházé 125 kat. hold, 100-nál több kat. hold birtoka van még a Weiszéknek, Eremicsnek.

A lakosság földműveléssel, némi állattenyésztéssel és malomiparral (a Tiszán és tavasszal a Kőrös-éren) is foglalkozik.

Iványi István.

Kecskemét város levele Bácsmegyéhez 1723-ból.

Bizodalmas jó akaró Urunk(nak). Kigyelmednek.

Ajánlyuk kötelességgel való mindenkori kész szolgálatainkat, Kjld (Kigyelmed) mi nekünk küldött Levelét vettük illendő becsülettel, melyre válaszul adhattuk Kjldnek, hogy mi nálunk találtatván azon Passus nélkül való Joseph, meg fogattatott vala és itt aristomban lévén, alkalmas ideig, midőn examináltatott volna minnémű rendbeli ember légyen, hasonló képpen felelt, valamint Kigyelmeteknél, hogy tudni illik Edelény nevű faluban valamely német Urnál lévén öt esztendeig, mint hogy sokat dolgoztattanak véle és semmi fizetése nem volt, onnand el jött, az is igaz, hogy minek előtte meg fogattatott volna, akkor is, és azután is valamely házak meggyuladtanak, de mitől és ki által, végre nem mehettünk, s midőn még itt aristomban lett volna, az el mult sz. György Havának tizenkilenczedik, és huszadik napján Mléltgos Csabrági Gróff, Kohári István Ország Birája (Titt.) jó Kigyelmes Földes Urunk eő Excellea, Nemes Uri Törvényszéke celebráltatván, azon alkalmatossággal és Nemzetes és Vitézlő Pásztory Imre fent Titulált jó Kjlmes Urunk eő Excellea Jóságinak Praefectussa Urunk eő Kigyelme s más itt lévi Uri rendek Uraink eő kik által meg examináltatván, akkor is feleleteiben perseveráltatván, az Urak eő Kjlme parancsolattából el boesáttatott, hol, mi módon, és mikor akadt az még is Musztafa nevű Törökhöz? abban semmit nem tudunk, s másként magunk is mindenféle vigyázásban vagyunk, s ha valamely olly csavargó embert találnánk Helységünkben, a kiről ollyas suspicio lehetne, magunk fejétől nem kívánnánk elbocsát-

tani. Melyet midőn Kjdnek böcsülettel akarnánk tudtára adni,
magunkat Kjlmd jó akarattyába ajánlyuk és maradunk
Kjdnek

Kész köteles szolgálai
Kecskeméti Bírák és Tanács.

Kecskemét Dje 17. may 1723.¹⁾

Közli: *Czirfusz Ferenc.*

¹⁾ Eredetije Bács-Bodrogh vármegye régi levéltárában.

A bogyáni és kovili gör. kel. zárdák történetéről.

I.

Bogyán.

Bogyán község Bácsmegyében a mohácsi vész előtt már létezett. Első említését a XIV. századból halljuk, a midőn a pápai tizedlajstromok szerint Bogyán (Boian) bácsmegyei község (a bácsi főesperességben) Pál nevű plébánosa az 1332—1342. évek közötti időben három évre 50 banalles-t fizetett.⁴⁾ Csánki szerint ez a „Boian“ helység Bács megye délnyugati zugában levő Bogyánnak felel meg.²⁾

Mi részünkről Bogyán helyiségre vonatkozó oklevelet a mohácsi vész előtti időből nem ismerünk. A pápai tizedlajstrom imitt idézett adata azonban egymagában is elég bizonyíték arra, hogy e helység a mohácsi vész előtt fönállott, azt pedig, hogy a török korszakban is meg volt, az u. n. defterek (török adólajstromok) igazolják. Ugyanis Bogyán a (zombori kerületben) 1554-ben 2 házzal, 1590-ben pedig 8 házzal szerepel a török adójegyzékben.³⁾

A hagyomány szerint Bogyánban a gör. kel. szerb kalugyerek a XV. század óta laknak. A monda szerint egy Bogdán nevű szerb kereskedő a bogyáni forrásban fájós szemeit megmosván, meggyógyult, miért is Jaksics szerb vezér közbenjárásával, I. Mátyás király engedelmével, itt 1478-ban zárdát alapított s azt

1) Ortvay: Magyarország egyházi földleírása, I. 340.

2) Magyarország tört. földrajza, II. 145.

3) Bács-Bodrogh vm. Monografiája, I. 235.

szerbiai szerzetesekkel népesítette be. Ettől a Bogdántól vette volna nevét a zárdá és később a mellette települt község.¹⁾

E mondát a korábbi adatokkal egybevetve, szemmel látható itt az ellenmondás. A szerb tradíció szerint Bogyán helység csak az 1478-ik évben épült kolostor után létesült, melytől nevét is kölcsönzé, holott fentebb láttuk, hogy Bogyán helység és annak kath. plébániája már egy századdal előbb szerepel a pápai tized-jegyzékekben, ennél fogva a hagyomány itt is téved.

A magyarországi g. kel. szerb kolostorok története mai napig sincs megírva sem magyar, sem szerb részről. A mai történelmi tudás világánál azonban mindazáltal ismeretes, hogy e zárdák, melyek legnagyobb részben a Szerémségben, kisebb részben pedig a temesi bánságban s a bácskai területen állanak, abban az időben keletkeztek, a midőn a szerbek a török elől menekülni s hazánkba áttelepedni kezdtek. Ez az időszak a XV. századba esik.

E század második felében, I. Mátyás király korában, találunk hazánkban első nagyobb szerb telepeket, a kiket Brankovics Vuk vezetett át.

Bács megyében a birtokosok között a XV-ik századig egyetlen szerb család sem fordul elő. A XV. századból már ismerünk kettőt: a Brankovics és a Belmozsevits családot. Bodrog vmegyében a mohácsi vész előtt szintén ismerünk egy (neve után valószínűleg) szerb családot, s ez a Csallovity család, melyből egy alispánja is volt a vármegyének.²⁾

Lehet, hogy ezen szerb családok közül alapította valamelyik a bogyáni zárdát még a mohácsi vész előtt, mert a török korszakban a zárdá főnállott s fel nem tehető, hogy a mohácsi vész után beköszöntött török uradalom alatt itt egy egészen új keresztény klastrom alakulhasson.³⁾

1) „Bács-Bodrogh“ folyóirat I. évf. 35. l. (Ugyanígy hallottam magam is Györgyevity Miron bogyáni zárdafőnöktől.)

2) Monografia I, 161—167.

3) A bogyáni zárdá újabbkori története iránt érdeklődő olvasót utalom a „Bács-Bodrogh“ folyóirat I. évf. 35. stb lapjai, továbbá Iványi I. „Új Bodrogh vármegye“ című értekezésére

II.

Kovil.

A kovili szerb zárda történetét Gyorgyevity Miron volt ottani zárdafőnök írta meg¹⁾ s dr. Thim József behatóan foglalkozott e tárggyal több cikkében.²⁾

Gyorgyevity e helység nevét a Kovilya nevű (itt nagy mennyiségben előforduló) növénytől, Thim pedig Frankovilla nevű (szerinte e tájon állott) régi frank gyarmatvárostól eredzeteti.

Mindkét állítás téves. Mohácsi vész előtti geografiánkból tudjuk, hogy a mai Kovily helységek (Alsó és Felső K.) helyén Kabol nevű helység állott, mely az oklevelekben sűrűn előfordul. Így már 1301-ben s ettől fogva egészen a mohácsi vészig még többször.³⁾ Fekvése iránt semmi kétség sem lehet, mert Albert királynak 1439. évi táborozásáról szóló napló adatai szerint, a király és serege Bács megyében (Szegedről jövet) 1439. aug. 13-án Kabolban, aug. 14-én Kisdi-nél, aug. 31-én a titeli rév-nél, szept. 12-én ismét Kabolban, szept. 21-én Újvidéken, 28-án Futtakon, okt. 6-án Szóntán, okt. 12-én Bodroghban stb volt.⁴⁾ Látszik tehát, hogy a régi Kabol Titel és Újvidék közt volt csakugyan, és így azonos a mai Kovilyal.

A mi a Frankovillától való eredeztetést illeti, ennek semmi alapja sincs, mert e hely nem a mai Kovily helyén, hanem a szerémi részeken állott.⁵⁾

A szerb hagyomány szerint a kovili zárdát szt. Száva alapította 1237 körül, abból az alkalomból, hogy testvére István szerb király érdekében II. Endre magyar királyllyal e helyen találkozott és békét kötött.⁶⁾

1) Istorija Monastira Kovilya (Újvidék 1891.)

2) „Bácska“ című lap 1891. 70. szám ; továbbá 1892. 57. sz. stb.

3) Csánki D : Magyarország tört. földrajza, II. 152.

4) U. o. II 139—140.

5) Ortway T i. m és Csánki i. m. II. 236.

6) Gyorgyevity i. m. 44—45. l.

A hazai história ezen békekötésről mit sem tud.

Thim József utóbb Ravaracz szerb történész után közli, hogy a kovili zárda hihetőleg az ószerbiai Kovigli zárda nevét örökölte, mely a Moravica folyó mellett létezett s a török korszakban (1389 után) pusztulhatott el. Mivel mindkét zárdának közös védszentjei (Mihály és Gábor) vannak, e körülmény következtében Thim Ravaracz adata alapján hajlandó a zárda eredetére nézve elfogadni azt, hogy a Kovil név szerb földről származott át a XV. században.¹⁾

E zárda eredetét illetőleg Thim mindenesetre közelebb jár a valósághoz, mert az bizonyos, hogy a mohácsi vész előtti korábbi századokban a kovili zárdának megyénk területén nyoma sincs, tehát hiteető, hogy e zárda is, mint a szerémségi többi klastromok, legfellebb a XV. században itt letelepült szerbekkel beköltözött szerzetesek által alapítottatott.

Téves azonban az az állítás, mintha a mai kovili zárda és helység nevét az ószerbiai kovigli klastromtól vette volna. Ugyanis kétségtelen tény, hogy Kabol (Kabul) helység a mohácsi vész előtt nemcsak nálunk Bács megyében, hanem Temes megyében is létezett.²⁾ E név tehát mint helynév, ősi magyar szó és az országban bizonyára többször is előfordult.

Lehet azonban, hogy a Szerbiából a XV. és XVI. századbeli szerb szerzetesek Kabol helységbe jutva, e nevet az általuk ismert Kovily helység nevére változtatták vagy alakították át, a mit a két helynév hasonló hangzásánál fogva könnyen tehettek.

A kovili szerb kolostor újabbkori története eléggé tisztázva van s ezzel itt nem is foglalkozunk, hanem utaljuk az olvasót Gyorgyevity föntebb már érintett munkájára.

*

Mint a fentebb elmondottakból kitetszik, a megyénk területén levő gör. kel. zárdák alapításának története, kellő hiteles adatok hiányában, meglehetősen homályos. A hagyomány, mint

1) „Bácska“ 1892. 59. sz.

2) Csánki: i. m. II. 43.

láttuk, egyenesen mohácsi vész előtti eredetűeknek tartja, a valószínűség pedig az, hogy legkorábban a XV. vagy csak talán a XVI. században létesültek.

Részemről, az eddigi történelmi bűvarlatok alapján, hajlandóbb vagyok a bácsmegyei két zárdát a XVI-ik századból származtatni, és pedig a következő okoknál fogva.

A XVI. században, főleg a Hunyadiak korában, hazánkba települt szerbek nem a Bácskába, hanem a szerémi és a temesi részekre települtek. Bács és Bodrogh vármegyéből egészen a mohácsi vészig (1526.) — mint fentebb említém, — alig laktak szerbek, mert a birtokos családok között csak 2—3-at birunk felmutatni s azokról sem bizonyos, hogy itt laktak.

Tudjuk továbbá, hogy a mohácsi vész előtt a Bácskaság lakossága teljesen kath. magyarokból állott és írott emlékek soha sehol gör. keletiekről, azoknak zárdáiról vagy birtokairól nem szólnak.

Ily körülmények között nagyon valószínű, hogy a szerbek e vidékre csak — mint az az egykoru Szerémi írja, — közvetlen a mohácsi vész után kezdtek betelepedni Crni Jován „cár“ idejében, a gör. kel. szerb kalugyerek pedig szintén e tájban, tehát a XVI. század első felében költöztek ide, mert azt, hogy a török hódoltság korában már itt laktak, senki kétségbe nem vonja.

Hogy a szerb szerzetesek csak a XVI. században költözhettek a Bácskába, ezt mutatja az egykori báthmonostori gör. kel. szerb zárdá is, mely a múlt század első feléig szintén fennállott. Báthmonostoron a mohácsi vész előtt csak kath. magyarok laktak és itt egy nagyobb bencés apátság létezett. A török hódítás kezdetén a lakosság és az apátság elpusztult s helyökbe szerbek telepedtek, az egykori bencés templomot és zárdát a gör. kel. kalugyerek foglalták el. A szerb szerzetesek itt egészen 1723-ig laktak.¹⁾

¹⁾ Bács-Bodrogh vármegye Monografiája, II. kötet 162. és 219. l.

Ez a példa élénken bizonyítja, hogy a szerb szerzetesek csak a török korban telepedtek be hazánkba éppen úgy, mint a katolikus szlávokkal ugyane tájban megtelepült ferenc-rendi szerzetesek, a kik a török hódoltság korában Bácsban, Szabadkán, Zomborban (a bunyevác és sokac lakta vidékeken) a lelkeszi teendőket végezték.

Dudás Gyula.

A bácskai és bánági szerbek szereplésének története 1526—1711.

Polyglott állam lakói, milyen Magyarország, a legnagyobb egyértelmű- és egyérműség mellett sem tekinthetők egységes nemzetnek. Nem legalább a történetíró előtt. El kell tudnia választani ennek az ország határain belől élő nemzetiségeket az uralkodó nemzetiségtől; ki kell mutatnia a történet menetén a testvér népek szereplését és részvételét az országos küzdelmekben; szóval azok speciális történetével is kell foglalkoznia mint oly részzsel, mely nélkül a nemzet egyetemes története hiányos maradna. Hazánk történetében a többi közt szintén szerepel egy nemzetiség, mely mint a magyar nemzet kiegészítő része, régi lakója e földnek és régi részese a nemzet által végbevitt cselekvényeknek. Szereplése teljesen egybeolvad az egész nemzettömeg szereplésével, s éppen ezért az ő és a többi magyar-földi politikailag együvé tartozó, testvér népek története nemzeti történetünk kiegészítő részét képezi. E nemzetiség a szerb, melynek két százados életét kívánjuk vázolni, hogy kimutathassuk, mily téren és mennyiben hatott közre e nemzetiség azon óriási mozgalomban, mely a XVI-ik és XVII-ik század folyamán hazánkban lezajlott; mily téren és mennyiben érvényesítette befolyását: szóval tettei emlékét mennyi hely illeti a hazai történet könyvében.

Szerbia közelsége és a korai egymásra utalás, mely a magyar és a szerb nép történeti fejlődéséből önként következett, igen korán hozta magával azt, hogy egyes szerb családok magyar földre költöztek. II. Béla király szerb nejével már so-

kan jöttek a magyar földre; a Zsigmond és Lazarevity István közt létrejött egyezség után pedig egész vidékek települtek át. A Mátyás király alatti harmadik tömeges település által pedig végül számra nézve oly tekintélyessé váltak a szerbek, hogy rájuk a törvényhozás is különös gondot fordított. Innen kezdve a mohácsi vétségig állandó hivei és támogatói királyainknak és nemcsak a sorhadban, hanem főleg a dánai hajóhadnál, mint naszádosok, tagadhatatlanul sok és hasznos szolgálatokat tettek.¹⁾

A hazánkba időnként beköltözött és itt megtelepült néptöredékek között a szerbek igen sajátos színben tűnnek fel. Ők az egyedüli jövevények, kik a magyarság által legkevésbé asszimiláltattak és akik — legalább legnagyobb részt, — állandóan katonai szolgálatot teljesítettek. És mint ilyenek kétségkívül lekötik figyelmünket, mint a magyar haderő-tényező alkatrésze, bár szereplésök eleddig kellek méltatva és kiemelve történeti irodalmunkban nincsen.

A szerbek szereplése általán véve hadászati levén, már a XVI-ik századot megelőző időben, főleg I. Mátyás korában nagyban látjuk őket szerepelni, s innen kezdve a mohácsi vétségig mindinkább emelkedik a bennök rejülő stratégiai érték; mignem végre az ország egységének megbomlása után beállott zavarteljes időben a szerbek harcias erélye egészen függetlenül nyilvánul. A következő két század tehát a szerb népnek, mint par excellence harcias elemnek, tekintetbevételére és méltatására nézve legalkalmasabbnak mutatkozik, mert itt nem viszonylagos, hanem egészen absolute független szereplésöket szemlélhetjük. Éppen azért a XVI-ik és XVII-ik század ezen sajátos jellegénél fogva a legalkalmasabb a magyarországi szerbek felfogásának, jellemének és ténykedésének megítélésére.

I.

A mohácsi ütközet a magyarországi szerbekre nézve egy új korszak megnyitójává lón. A szabad kéz, mely II. Lajos

¹⁾ Dr. Szentkláray Jenő: Akadémiai székfoglalója a király-naszádosokról. Az 1884. évi június hó 17-én tartott osztályülésben.

király elhunyt a s az ország egységes szervezetének felbomlása után egészen függetlenül működhetett, csakhamar éreztette tevékenységét. A Brankovicsok családjának kihalta óta a magyar-honi szerbek mily érzékeny veszteséggel viselték a deszpota méltóság megszűntét, mutatá azon körülmény, hogy amint egészen szabadon lélegzhettek, legott megszületett új deszpótájok. Czerni Jovánt értjük, ki 1527-ben a semmiből egyszerre nagy hatalomra tesz szert; az alvidéket megszállva tartja; tetszése szerint majd Zápolya, majd I. Ferdinand pártjára áll; míg végre ingadozó politikája őt magát is eltemeti.

Jován cár története az egykorú írók művei nyomán ma már eléggé ismeretes lévén,¹⁾ ezúttal csak azt kell említenünk, hogy Czerni Jovánnak 1527-ben a tornyosi pusztán történt megöletése a szerbek további egységes szereplésének nemcsak végett vetett, hanem a Zápolya karjától való félelem és Ferdinand igéretei folytán teljesen két felé oszlottak elannyira, hogy együttes működésben e század folyamán őket nem találjuk többé.

Czerni Jovánnak megöletése és bácskai hadainak elszéledése után a szerbek két pártra oszlottak, s míg egy részök Ferdinandhoz állott, addig a Bakity Pál, Radics, Bosity és Balaban alatti szerbek Zápolya mellé sorakoztak, kik ettől fogva a királynak állandó hívei s a táborozásokban állandó kísérői valának. De hogy a magyarországi szerbek csak részben voltak János király hívei, legjobban mutatá azon körülmény, hogy Lippa és némely temes-vidéki városok a Ferdinand-párti szerbek által voltak megszállva. 1528-ban Török Bálint, Perényi Péter és Mailáth István egy erdélyi haddal indultak Lippa kiostromlására; de a szerbek által hősileg visszaverettek s nagy veszteséggel kényszerültek távozni.²⁾ Az u. n. temesi bánóság

1) „Századok“ 1883. évf. I. füz. „Bács-Bodrogh“ 1879. évf. II. füz. és „Szerbszkie Ljetopisz“ 1858. évf. II. köt. 1—71. l. Ez utóbbiban Szerémi György „Epistolájá“-nak Czerni Jovánra vonatkozó részei fordításban közöltetnek.

2) Verancsics Antal: Összes művei II. 29.

ez idétt a két király között oszlott meg, s míg Zápolya hatalmas embere, a szerb Petrovics Péter, Temesvár grófja, az ott lakó szerbek jó részét biztosítá uranak; addig Lipppa s a Maros- és Tisza-vidéki városok egy része Ferdinandnak hódolt.

János király a pártján levő szerbeken kívül Ferdinand híveit is hol édesgetés, hol pedig megfélemlítés által iparkodott részére nyerni. Hogy a Ferdinand-pártiakat üldözte, példa rá Balintics Stevo „rác főszemély“ esete, ki Lippán elfogatván, Nagy-Váradra vittetett, hol fogságában öleték meg.¹⁾ (1532.) Petrovics Péter a temesi szerbeket állandóan megtartá a Zápolya iránti hűségben és még 1540-ben is azt halljuk, hogy 1000 szerbből álló kísérettel megy Budára, honnan Mehemed béggel Kalocsához vonult téli szállásra.²⁾

A következő évben, midőn II. Szulejman Budát álnokul elfoglalta s midőn ennek következtében János király özvegye, Izabella, a tiszai részekre költözött, a hűségben megöszült Petrovics ismét Temesvárba ült és reája bízott az egész alvidék igazgatása.³⁾ Lipppa, Lugos, Karánsebes és egyéb erődök a Dunáig és a szerb határokig, mind az ő kezébe kerültek,⁴⁾ és kétségkívül azok hűsége is biztosítva volt; mert az ottani őrségek jó részét szerbek képezték. Hogy Petrovics tekintélye mily nagy volt a szerbek előtt, és mily mértékben ragaszkodtak ezek hozzá, tanúsítja már az a körülmény is, hogy a mindenható Fráter György, János királynak elhunytá után, tehát akkor, a midőn az egész hatalom kezében összpontosult, Petrovicsot sem állása, sem hatáskörében csak megsérteni sem merté.⁵⁾

A szerbek karjára ha valaha, úgy bizonyára most nagy szükség volt. A török Buda elfoglalása által megmutatá, hogy célja nem kevesebb az ország teljes meghódoltatásánál; minek következtében Fráter György és János király egyéb hívei a

1) U. o. II. 39.

2) U. o. II. 45.

3) Brutus M.: Hist. Mon. H. Hist. XIV. 203.

4) Forgács F.: Magy. hist. Mon. H. Hist. XVI. 2.

5) Horváth M.: Fráter Gy. élete (1872. kiad.) 113. l.

német segélybe helyezték reményöket. A szerbek nagy része Ferdinand-párti volt; nem csoda tehát, hogy a barátságát kereső főpap ez által a szerbeket is részére nyerte. 1542-ben, midőn a török hadak újból fenyegették az országot, Fráter különösen utalva volt az alvidéki szerbek segélyére, főleg Becse, Beeskerek, Makó, Csanád stb. várak megerősítésénél.¹⁾

Érdekes világot vet az ezenkori viszonyokra azon levélváltás, mely Ferdinand király és a főpap között az idétt folyt. Láthatni abból, hogy a király mennyire iparkodott a szerbeket, mint ismert jó katonákat szolgálatába fogadni. Így a többi közt 1543. ápril 4-én írja Fráternek, hogy amekkora hadat csak lehet, szedjen számára minden nemzetiségből; főleg pedig szerb lovasokat és gyalogosokat gyűjtsön azon alkalomra, midőn ő Magyarországra jön.²⁾ Fráter a király e kérésének most nem felelhetett meg; valamint annak sem, hogy szerb naszádosokat szerezve, azokat Komáromhoz küldje. Nem pedig azért, — írja Fráter május 25-én kelt levelében, — mivel a szultán már útban van, s így a szerbek nem mozdulnak ki lakhelyeikről, nem akarván családjaikat kitenni a biztos veszélynek. Mindezt még március hóban meg lehetett volna tenni: de most már késő.³⁾ Ferdinand király még két ízben (junius 7-én és 24-én) megsürgette Frátert, hogy lehetőleg gyorsan küldjön 1000 szerb naszádot Komáromhoz; mindazáltal arról mit sem tudunk, hogy az eme sürgetvénynek eleget tett, vagy tehetett volna.⁴⁾

Fráter György ingadozó politikája, melylyel mind a török, mind Ferdinand igényeinek eleget tenni akarva iparkodott Erdélyt s a tiszai részeket független uralma alatt megtartani, az 1540-es évek végén, úgy látszott, határozott irányt nyert. A fényes ígéretek, és talán változott meggyőződése folytán ekkor már egészen Ferdinand karjaiba vetette magát, és János

1) Fráter György levelezése. Tört. Tár. 1878. évf. 501. l.

2) U. o. 551. l.

3) U. o. 555. l.

4) Ferdinand levele Fráter Gy.-höz Tört. Tár. 1879. évf. 312—3. l.

király özvegyét, minden vonakodása dacára, már-már rábirta, hogy Erdélyt Oppeln és Ratibor hercegségekért a királynak cserében átadja. A németgyűlölő magyarok, a befolyását és hatalmát féltő Petrovics, valamint a török nagylelkűségében bízó királyné nemcsak tőlük telhető erélylyel elleneztek e cserét; hanem erről titkon a portát is értesítették. A porta nem is késett Frátert árulónak nyilvánítani s a budai basát a királyné segélyére küldeni. (1550.) Petrovics sem késett a bánsági és szerémségi szerbeket fegyverbe szólítani.¹⁾ Fráter, a ki minderre el volt készülve, hadaival eközben csakhamar Erdélyben termett s miután a medgyesi gyűlésen kivitte, hogy a szultánhoz engesztelő küldöttség menesztetett, a gr. Salm és Báthory alatt álló királyi hadakat a Maros vidékére küldetni sürgeté, nehogy Petrovics szerbjeivel Erdélybe törjön. A királyi hadak azonban a budai basa készülődései miatt a Tiszától nem távozhatván, Petrovics Lippától megindítá 7000 szerbből álló hadát és Dévát, Alvincet bevévén, a Gyulafejérvárba zárkózott királynő segélyére sietett. Más részről egyik alvezérét, a szerb Cserepovics Nikolát egy szerb hadosztálylyal Csanád ellen küldötte, s annak a Perosits Gáspár védelme alatt álló várát erős ostrom alá vette. De Fráter eközben hívét, Várkucs Tamást, a vár felmentésére indítván, a szerbek nagy veszteséggel üzettek el Csanád alól.²⁾

Fráter maga 1550-ik szeptember végén Gyulafejérvár ellen ment, a hova Petrovics szerbjeivel már ekkor bezárkózott, s a honnan Izabella királyné a szultánt már ekkor újból segélyadásra szólította. Az ostromnak csakhamar egyezség lett a vége, mert a budai basa, meg a moldvai vajda Erdélyre készült törni s Fráter nem akarhatta végveszélybe döntetni ezt a tartományt; de a királyné csakhamar megszegvén az egyezséget, Fráter

¹⁾ Horváth M.: Fráter György élete. 259, 1.

²⁾ Brutus: *Rer. Hung. lib. XIII. p. 401—3.* W. Bethlen: *Hist. de reb. Transs. (Cib. 1782) lib. IV. p. 499.* Az egykorú Tinódi Sebestyén, e kor dicső énekese, érdekes vonásokkal festi az ide vonatkozó eseményeket. (L. Erdélyi história I. rész, 433—511. vers.) Istvánfi mindezen eseményeket hibásan 1552. évre helyezi. (*Hist. lib. XVI. p. 295.* [1622. kiad.]

hadait összeszedve, a közelgő oláh és török hadak ellen indult. Kászon budai basa a Maroson eleinte merészen nyomult előre; de midőn arról értesült, hogy Várkucs Tamás a magyar hadakkal nemcsak Csanádot felszabadította, hanem Petrovics szerbjeinek erődeit, u. m. Nagylakot, Oroszlámot, Csályát, Egrest is bevette s a vidéket egész Temesvárig szerte pusztítja, visszavonulásra határozta el magát. Ennek következtében a székely földre betört oláhok is gyorsan kivonultak.¹⁾

A következő év, melyben Fráter régóta főzött terve szerint Erdélynek Ferdinand kezére kell vala jutnia, úgy a királyné, mint Fráter részéről erős készülétekkel köszöntött be. A török segélyben és Petrovics szerbjeiben bízó Izabella Gyulafajérvárban foglalt makaesul állást; Fráter pedig a német hadak közreműködése mellett iparkodott őt Erdély átadására rábirni. A főpapnak március 31-én kelt egyik leveléből láthatni, hogy ő a szerbek segélyét újból megnyerni igyekezett; mert tudatja a királylyal, hogy a szerbek, a kiket az előző évben a törökkel (és így Izabellával) való cimboráskodás miatt megfenyített, most tőle bocsánatot kértek; továbbá, hogy Lugos és Karánsebes vidékéről 16,000 embert állítandnak ki.²⁾

Fráter a császári vezért, Castaldót s a többi u. n. királyi biztosokat felszólítván, hogy Erdélybe siessenek, maga már május közepén ostrom alá fogta Gyulafejérvárát, a hol a királyné Petrovics hadaira várakozott. Nehogy azonban a temesi gróf 12,000 főből álló szerb hadát Erdélybe vezethesse. Fráter már május 24-ike körül Török János és Palatics vezérei alatt Csanád felé egy sereget küldött, utasítván annak vezéreit, valamint a csanádi őrséget, hogy mihelyt Petrovics a Temes vidékéről megindul, őt legott hátban támadják meg. Ennek a rendeletnek a kiküldött hadak meg is feleltek, s így Petrovics tétlenül volt kénytelen Temesvár körül vesztegelni.³⁾ Másrészt az ügyes főpap

1) Forgács F.: Hist. lib. I. p. 16. és Horváth M.: Fráter György élete. 265—266. l.

2) Fráter levele Ferdinandhoz. (Tört. Tár. 1880. évf. 60. l.)

3) Fráter levele a kir. biztosokhoz U. o. 76. l.

kieszközölte azt is, hogy a szultán dorgáló levelet küldött Iza-bellának, amelyben őt és Petrovicsot nyugalomra intette. Így a királyné minden reményében csatlakozva, június 9-én feladta a várat, és Fráterrel megbékülvén, őt a Ferdinanddal való egyezség megkötésére is felhatalmazta.¹⁾

Az egyezség Erdély és a tiszai részek átadása iránt végre létrejövén, a királyi meghatalmazottakat a hatalmas Petrovics-csal a temesi grófság átadása iránt külön alkudozásba kellett bocsátkozniok. Temesvár, Lippa, Becse, Becskerek, ezen csaknem egészen szerb kezekben levő várak átadásától Petrovics most már nem is vonakodott; kárpótlásul azonban a munkácsi uradalmat kötötte ki a maga részére. Némi vonakodás után Ferdinand király is beleegyezett ezen szerződésbe.

A szultán alig értesült Erdély és a tiszai részek átadásáról, legott parancsot küldött az erdélyiekre, hogy a németeket űzzék ki; hadait pedig nemsokára megindítá a temesi részek felé. Az ezen vidéki szerbek a Petrovics és a királyi biztosok közt létrejött egyezség dacára, úgy látszik, a törököktől való féltőkben, most már nem mertek Ferdinand részén határozott állást foglalni; sőt Szokoli beglerbég közeledtére csoportosan felajánlották fegyvereiket a töröknek. Legalább a temesvári német parancsnok, Aldana, erről emel panaszt Fráterhez ez idétt intézett egyik levelében.²⁾

Fráter, a fenyegető veszélyt látva, míg egyrészt mindent elkövetett, hogy a szultánt s annak vezérét meggyőzze arról, hogy nem ő, hanem Petrovics az áruló, a ki a temesvidéki várakat a németek kezébe adta; addig másrészt titokban felhívta a szerbeket, hogy kivüle senki másnak meg ne hódoljanak.³⁾

Szokoli beglerbég szeptember elején (1551.) Péterváradról a bánági várak elfoglalására indulván, mindenekelőtt Becsét s a többi, szerbek által megszállva tartott erődöket, u. m. Fella-

¹⁾ Horváth : Fráter Gy. élete. 287—289. l.

²⁾ Aldana levele Fráterhez. (Tört. Tár. 1880. évf. 268. l.)

³⁾ Ferdinand emlékirata a pápához. Buchholznál : 56. sz.

kot, Nagylakot, Besenyőt, Csályát stb., továbbá Csanádot minden ellenállás nélkül elfoglalta. A szerbek ingadozása és a törökök túlhatalmától félelme adta ezen várakat a beglerbég kezébe, mint a kortárs Tinódi írja:

„Gyorsan temesvári rákok ijedének,
Még Becsénél Beglerbékhez sietének
Engedelmességgel azok megeskőnek,
Temesvárát, Lippát, több várakkal megnyernék,
Ime az beglerbék hallá, megvidula,
Az főfő rákoknak ajándékot osztja,
Kinek tímárt, kinek bársont, lovat, osztja“ stb.¹⁾

A szerb származású s a szerbeket kedvelő beglerbég Csanád után Lippát (okt. 8.) foglalta el, s azzal az azon évi hadjáratnak állítólag végét szakasztotta volna, ha a temesvidéki szerbek az elpártolásuk miatt boszankodó magyarok haragjától nem tartanak, s a vezért rá nem bírják arra, hogy Temesvárt, a vidék kulcsát, vegye ostrom alá. Egyik történészünk már régebben kimutatta, hogy Temesvár ezidei megostromlásának egészen a szerbek voltak okozói, a kik az esetre, ha magukra maradnak, a magyarság boszújától féltek. A szerbek kérésére küldé Szokoli egész hadát a vár ellen, amelyet a később híressé lett Losonczy védett, ki a törökök és szerbek támadásait diadallal verte vissza mindaddig; mignem a beglerbég az ostrom sikertelenségét látván, táborát felszedte és téli szállására vonult. (Okt. 25.) Losonczy a török elvonulása után erős boszút állott a környékbeli szerbeken. Hadait szerte küldé üldözésekre; Nagylakból kiverte őket; sőt Csanádot is elfoglalván, ottani vajdájokat, Perosicsot, fogva vitte Temesvárra.²⁾

A beglerbég elvonulása után Fráter és Castaldo a német és magyar hadakkal (nov. 3.) Lippát fogták ostrom alá, a melyet Ulomán basa török és szerb őrséggel védelmezett, s a melyből végre is Fráter fondorlatai következtében a törökök szabadon elköltöztek, velök menvén a szerbek is, kikről az egykorú dalnok ekként emlékezik:

¹⁾ Erdély históriája. III. rész. 982—988 vers.

²⁾ Horváth: Fráter Gy. élete 317. és 331. l.

„Kisérőbe tezekkel akkor ki tart vala?
Cerepovics Miklós, ki már vajda vala
Szabó Stepán, Borsics Pétör, Rácz Száva vala,
Bálintith Tódor, Hrelit és Muesavics vala,
Ezek kétszáz lóval övélek valának.“ stb.¹⁾

Lippa megvételeivel az 1551. évi hadjárat be volt fejezve, s ezzel egyszersmind Fráter György bukása is csakhamar következett. (Dec. 17.) Fráter halála jelzi a magyarországi szerbek tényleges szereplése második ciklusának befejeztét, melyet leginkább a ziláltság, ingadozás és fejetlenség jellemez, ami a Czerni Jován korabeli szerepléssel homlokegyenest ellenkezett. A szerbeket ebben a korban, — éppen úgy, mint a magyarokat, — részint a király, részint a szultán oldalán találjuk; nem csoda tehát, hogy egységes működésre, egységes célok elérésére többé nem törekedhettek. A kor reájok is rányomta bélyegét. De azon csekély szerepkör is, a mely nekik Fráter halála idejéig jutott, csakhamar lejárt; mert már közel volt az idő, amidőn az alvidék teljesen a török uralom alá került, s amidőn egyszersmind a szerbek elől az önálló szereplés legkisebb lehetősége is hosszú időre elzárattott. Ezt meghozta a következő 1552-ik év.

A XVI-ik század közepe újabb fordulópontot képez a hazánkbeli szerbekre nézve. Eddig a szerbek nagyobb részt Ferdinand, némi részben pedig — Petrovics útján, — Zápolya és nejének hívei valának; a temesvidéki várak őket uralták; sőt azokon a vidékeken lakó oláhok felett is fölényben állottak azon sajátos körülmény folytán, hogy a liturgiai nyelv a temesi oláhoknál szintén az ó-szláv lévén, azoknak papjai majdnem kivétel nélkül szerbek voltak.²⁾ Az u. n. temesi bánság azonban az 1552. évi hadjárat következtében végleg török uralom alá kerülvén, a szerbek, a kik maguk is közreműködtek e vidék bukásán, általában szolgaságba jutottak. A Temesvár, Becse, Becskerek, Csanád, Lippa stb. várakban székelő török helyőrség

1) Tinódi: Erdély históriája. III. rész. 1386—1390. vers.

2) Szalay László: Szerb telepek. 11. l.

erős kézzel nyomott el minden szabadság utáni törekvést, s ettől kezdve hosszú időre lejárt a szerbek önálló történeti szerepköre.

A törökök erélyes fellépése folytán Erdély sem maradhatt sokáig Ferdinand kezében, és csakugyan már 1553-ban János Zsigmond mint fejedelem tért oda vissza. Visszatért a lengyel földről Petrovics is, a kinek érdemei jutalmául a szultán Lugost és Karánsebest adományozta. A csaknem egykorú Forgács nagyváradi püspöknek ez időből fenmaradt jegyzetei szerint az ezen vidékbeli nagyszámú fegyveres szerbek, Temesvár eleste után (1552.) ezer aranyat fizettek adó címén a temesvári beglerbégnak, hogy békén maradhassanak.¹⁾

Szerbjeink az idétt a bánságon kívül a Bácskában is tekintélyes számmal laktak; de sajnos, ezekről kevés tudósítással rendelkezünk. Bácskából a mohácsi vész után a magyarság nagy részben kipusztult; a virágzó helységek romokká lettek, s azokon a szerbek ütötték fel tanyáikat. Verancsics, aki 1553-ban ezen a vidéken utazott, az itteni szomorú állapotok láttára ily szavakra fakad: „Jó Isten! Mily szomorú képe tűnt fel előttünk ama kitünő és termékeny földnek; mily elhagyatott minden; a szántóföldeken és szőlőkön vadkanok tanyáznak; mily ritka mindenfelé a földmives, ritka az állat és csak a pusztaság végtelen.“ Hajósunk, egy szerb ember, mondá, hogy annyi lakost most harminc községben is alig találhatni, mint a mennyi akkor, midőn az ország még sértetlenül állott, egy községben volt.²⁾

A tiszta-dunaközi szerbek sokkal kevesebben voltak, sem hogy önálló szerepre tehettek volna szert. Czerni Jován bukása s ennek a vidéknek a török által történt elfoglalása után nem is hallunk e vidék lakóiról hosszú időn át semmit. A szegedi bég uralkodott e tájon, melynek baromtenyésztő és földművelő lakói nyugalomban éltek.

1) Forgács F.: Magy. Hist. III. könyv. 89—90. l.

2) Verancsics: Összes művei. I. köt. 290. l.

A török uralom megszilárdultával a szerbek önálló szereplésre szert hosszú időn át nem tehettek; hanem csakis kisebb-nagyobb csapatokban szolgáltak a magyar- és erdélyországi hadakban. Kalandvágó és harcias hajlamuknak nagyon megfelelt ez a foglalkozás, s úgy látszik, hogy azok, a kik a kardot többre becsülték a pásztorbotnál, a szakadatlan háborúknak eme esodás korszakában állandó alkalmazást mindenütt nyertek. Így tudjuk, hogy Kolozsvárnak 1556. évi ostrománál szerbek is vettek részt; 1558-ban pedig Izabella királyné szolgálatában szintén sok szerb állott, sőt a lázadó Kendy Antalt is szerbek fogták el és végezték ki.¹⁾

Hogy a szerbek ebben a korban a török szolgálatában is tetemes számmal voltak, tanúsítja a többi közt Verancsics esztergomi érseknek 1562. okt. 11-én Mehemed hatvani szandzsákhöz írt levele, a melyben ezt a szolgálatában álló szerbek fékentartására kéri. 125, török szolgálatában álló, szerb katona ugyanis megtámadta és kirabolta a Kunságban fekvő Árokszállás községet, a melynek lakói Ferdinand hívei valának. „Mily kegyetlenséget követett el 125 rác gyalogostok — írja Verancsics — e hó (okt.) nyolcadikán a kunoknak Árokszállás nevű falujában, amely tudvalevőleg a mi császárunk és királyunk koronájához tartozik, borzasztó már hallani is, nem megtenni. Mely büntényt, hogy világosabban megtudhassál, elküldtem neked azon levél másolatát, melyet ama község lakói hozzám intéztek.“²⁾

A tiszavidéki szerbek, a kiket az érsek „rácok vagy martalócok“-nak (rasciani sive martalozii) nevezett, úgy látszik, csak rablásaik által lettek hiresekké. Ez évi okt. 15. és 16-án Kóka és Bogma (?) nevű helységeket támadták meg, ahol állítólag huszonkét váci kereskedőt is meggyilkoltak, s az árúciókken kívül több mint 12,000 forintot raboltak el.³⁾

1) W. Betlen: De rebus Transsylvanicis, I. IV. p. 597. és 619.

2) Verancsics levele Mehemedhez. Összes művei. Mon. Hung. Hist. XIX. k. 388. l.

3) Verancsics levele Ferdinandhoz U o. 393. l.

De nemcsak pusztították és rabolták, hanem lassankint állandóan meg is szállták a szerbek a Tisza-Dunaköz helységeit; mindinkább északra nyomultak; mert Szerbiából a Szerémségbe, s innen a Bácskaságra folyton folyamatban volt a költözködés. Egy egykorú összeírás, a mely a Tiszavidék helységeivel is foglalkozik, 1572-ből hét kunsági helységet említ, mint olyat, a mely előbb a kúnshoz tartozott; de a melyek ekkor már szerbek által voltak megszállva.¹⁾

Nagy Szulejmán halála után (1564.) a török birodalmat nem tartotta össze oly vas kéz, mint azelőtt, és főleg a lepantói óriási vereség, a mely a kereszténység első nagyobb diadalát jelzi a törökökkel szemben, — ébreszté fel a porta leigázott alattvalóiban legelőször a szabadság visszanyerése iránti törekvést. Az 1580-as években nemcsak a balkánfélszigeti vidékeken, hanem hazánk területén is felébredt lassankint a török iga lerázásának ösztöne; bár egyelőre az eszközök erre hiányoztak. Azonban a nyugati segély reménye mindig újabb erőt öntött az elnyomottakba, s főleg az a körülmény, hogy Rudolf császár és király a törökkel a háborút 1591-ben provokálta: megérlette a magyarországi szerbekben azon tudatot, hogy ütött a felszabadulás órája. A törökök ereje azonban, ez idétt még mindig sokkal nagyobb volt, semhogy a szerbek nyíltan felléphetek volna. Csak midőn már három éven át dúlt a háború, s midőn Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem a pápa és a császár ösztönzésére szintén elszakadandó volt a portától; sőt mint a lugosi bánság ura, a szerbeket is izgatni kezdte; látták jónak a szerbek fegyvert fogni.

E közben történt, hogy Palaeologus ciprusi érsek az erdélyi fejedelmet személyesen biztosítá arról, hogy mihelyt a keresztény hadak a Dunánál megjelennek, legott fel fognak kelni a görögök, bolgárok és szerbek; nem volt titok továbbá a magyarföldi szerbek előtt az sem, hogy a moldvai és havasföldi hospodárok szintén hajlandók a török elleni harera; a házaló

¹⁾ A szépei kamara összeírása 1572-ből. Jerneynél. (Kel. Utazás. I. 275.)

kalmárok pedig már ekkor egész Becséig és Beeskerekig terjesztették képeit azon, állítólag Németországban feltalált ágyúknak, a melyekkel a keresztények egész török seregeket képesek egy-egy lövéssel tönkretenni.¹⁾

Ezek voltak az okok, aminek folytán Palatics György, lugosi bán, Báthory megbízásából könnyű szerrel fegyverbe állíthatta a bántéri szerbeket, a kikhez 1594-ben a fejedelem Vajda Mihályt azon üzenettel küldötte, hogy nemsokára maga is haddal jő ki Erdélyből a közösen gyűlött ellenség megtörésére és Lippa, Temesvár stb. várak bevétele céljából. „Különben is meglevén bennök ilyesmire a hajlam,“ — írja egy kortárs — „rögtön rácok és oláhok, mert e két faj vegyesen lakja a temesi falvakat és mezővárosokat, másfél ezer erejéig gyűltek együvé s néhány török erődöt, mint Óhadot, Dobránt stb., megölvén az őrcsapatokat, kifosztottak, feldúltak. Beeskerekig száguldozván, ezt is, mert rác lakosai velök tartottak, elfoglalták. A temesvári basa, vele a gyulai, csanádi és lippai bégek, összesen talán 5000 fegyveres, ellenök indultak; de a rácok megverték őket, s midőn másodízben is megújulna a viadal, megverték őket másodízben is.²⁾

A szerbeket ezen győzelmek arra sarkalták, hogy Báthoryhoz követséget küldjenek, felszólítván őt, hogy ígéretéhez híven, segélyekre siessen, a mi felől a szerbek bizonyosak lévén, előre felajánlották neki az „Erdély és Szerbia királya, Moldva és Oláhország vajdája“ címet.

Báthory ezeket a címeket sem elfogadni, sem segélyt adni nem volt hajlandó, és pedig azért, mivel a magyarországi Duna vidékén folyt török háború jobbra fordultát várta, nem akarván a portát oktalantul ellenségévé tenni. Hogy a szerbeket mégis megnyugtassa, Székely Mózeszt szemelte ki számukra vezérül, akit egy sereggel meg is indított. Székely azonban, midőn útközben arról értesült, hogy a török Gyórt, Hatvant

¹⁾ Szalay László: Szerb telepek 11—12. l.

²⁾ W. Bethlen: Hist. pann. dac. lib. X. p. 478.

elfoglalta, Komáromot pedig erősen fenyegeti: nehogy a győzelmestörök haragját Erdélyre vonja, jónak látta, az erdélyi határoknál állást foglalva, egyelőre tétlenül maradni.¹⁾

A szerbek most Székelyhez fordultak. Száva bán, Veli Mironith és Tódor vladika „az összes keresztény rácság“ nevében felszólítá (1594. jun. 13.) a vezért, hogy mivel ők már egy szívvel-lélekkal megkezdték a harcot, ne késsék segélyökre sietni. De Székely tudta azt, hogy a törökök erejével dacolni még most célra aligha vezetne, s főleg miután Erdély rendei a portával való frigyét felbontani — a felsőmagyarországi ügyek állása folytán — épen nem voltak hajlandók, ennélfogva kénytelen volt a szerbeket sorsukra bízni.

Báthory hadainak késedelme a szerbek bukását idézte elő. Hasszán temesvári beglerbég a nagyvezértől s a budai basától nyert segélyhadakkal, összesen mintegy 20,000 emberrel, támadta meg Beeskereknél az alig 4300 főből álló szerb, magyar és oláh hadat. Az ütközet csakhamar eldőlt; mert midőn a magyarság hátrált, a szerbek futásnak vélték a dolgot, s szét-szaladtak. A török győzelme, mint az egykorú Decsi feljegyzi, ennek következtében oly teljes volt, hogy alig menekült el 300 felkelő.²⁾

Ily szomorú véget ért szerbjeinknek XVI. századbeli, második, önálló, szereplési ciklusa. Ez azonban csak a bánági, s nem az összes hazánkbeli szerbeket illette. A magyar és német hadakban a többi vidékeken még ezután is állandóan találkoztunk szerb katonákkal, a kik a keresztény fegyverek diadalait segítették elő. Így ugyancsak 1594-ben Esztergom ostrománál és bevételénél szintén kitüntek szerbjeink; a várat pedig épen a belakó szerbek közreműködésével vették be.³⁾

Az a körülmény, hogy Báthory Zsigmond 1596-ban végre nyílt szövetségre lépett Rudolfal, s így újabban szüksége volt

1) Fessler: *Gesch. der Ungarn*. VII. 314–315.

2) Bar. Decsi J.: *Magy. hist.* (Mon. Hung. Hist. XVII. köt.) dec. X. lib. V. e. 10.

3) U. o. Dec. X. cap. 8.

a bánsági szerbek karjára, rábírtta a fejedelmet, hogy most már személyesen induljon Temesvár ostromára. Előre küldte tehát a szerbek előtt is tekintélyben álló és szerb eredetű Horváth Márkó vezérért egy szerb és magyar haddal a vár megszállására; azután végre a fejedelem is megérkezett. A Horváth alatti szerbek és a magyarok rohamai azonban visszaveretvén, és főleg minthogy a vár segélyére Belgrádból Hasszán basa is megindult, a fejedelem Erdélybe visszatért.¹⁾

A következő évben a háború ezen a vidéken is megújult; mivel a törökök az u. n. bánságban mindaddig nem láthatták biztosítottak uralmukat, a míg Lugos, Karánsebes idegen kézben vannak. Mint a tapasztalat mutatta, innen indult ki minden mozgalom, s innen lehetett a szerbeket bármikor felkelésre bírni. Az 1597- és 1598-iki években a temesvári basa e vidék behódoltatásával foglalkozott tehát; azonban eredmény nélkül. Lugos urai, Barcsay Endre és a szerb Horváth Márkó gerilla haremodorukkal meghiusították a basa vállalatait.²⁾

A XVI-ik század végén, a mint láttuk, szerbjeink a török elleni mozgalmakban még állandóan részt vesznek, s ebbeli szerepök az 1606-ik évi zsitvatoroki békéig el is húzódnak. Ezeknek a mozgalmaknak további folyását felesleges részleteznünk. Meddő küzdelem volt az, a mely sem nagy események, — sem eredményekben nem lett gazdag. Az egész század története csak a mellett tanuskodik, hogy a magyarországi szerbek, ha független és önálló működésre tehetek szert, úgy rendszerint külön vajdaság alakításán fáradoztak; elnyomatásuk sötét napjaiban pedig bármely percben készen voltak a harcra, ha az a szabadság visszanyerését csak legkevésbé is kilátásba helyezte. A szabadság és önállóság után való törekvés jellemzi minden tettüket, s az ezen törekvésök által elérni óhajtott végeél, a jobb sors érdekében vívott küzdelmeiknél csak a fegyver volt az, a melylyel küzdhettek; ezért e század a folytonos hadakozás százada

1) Istvánfi: Hist. lib. XXVIII. p. 628. (1622. kiadás szerint.)

2) B. Deesi J.: Magy. hist. dec. XI. lib. iI. c. 9.

volt, mely alatt a szerbek karddal írták be nevöket hazai történetünk lapjaira.

A szerbek függetlenségi törekvései a XVI. század folyamán nemcsak meghiusultak; hanem magát e népet erkölcsileg és anyagilag egyaránt megviselték. Az 1594. évi nagy vereség utolsó kísérletök bukását jelenté, s a becskerekai téren elhullottak sirhalmai még sokáig egy nagy nemzeti csapás gyászos emlékei gyanánt tekintettek. A szenvedett megpróbáltatások, a törökök győzelmes fegyverei elvégre is békénmaradásra és változhatatlan sorsukkal való megelégedésre birták őket; s midőn a XVII. század beköszöntött, már teljesen megbarátkoztak a viszonyokkal. Azok, kik a Bácska, Bánság és Szerém vidékein tartózkodtak, a török adófizetői — s olykor katonái — valának; az Erdélyre és a felsőbb vidékekre kibújdosott szerbek pedig részint az erdélyi fejedelem, részint a király szolgálatában állottak.

Az u. n. tizenöt éves török háború lángja e század elején még mindig magasan lobogván, a harci kalandokra vágyódó szerbek ez idétt is állandó részesei valának e harcoknak. Tényleges szereplésökről e században legelőször az erdélyi részeken hallunk, hova az 1594. évi vereség után, Báthory Zsigmond fejedelem meghívására, tömegesen költöztek. Midőn a fejedelem távozása után öcse, András, lőn Erdély urává, s midőn Mihály havasalföldi vajda 1599-ben e tartományba tört, a szerbek tetemes részben voltak ez utóbbinak segélyére.¹⁾ Mihálynak megöletése után a szerbek egy része Lugos és Karánsebes vidékére menekült, nem csekély zsákmányt vivén magával, melyet az erdélyi rendek nem is késtek visszakövetelni e városok akkori uraitól.²⁾

Midőn 1603-ban Radul vajda jött be Erdélybe, a szerbeket ismét oláh párton találjuk. Távozása után pedig Ráczy György nevű szerb vezére oly utasítással bírta 2000 főből álló szerb és oláh hadát, hogy Básta szolgálatában álljon. A szerbek azonban

1) Szamosközi: Tört. Marad. Mon. Hung. Hist. XXVIII. köt. 325. l.

2) Török-magyarkori Tört. Eml. III. köt. 40. l. Okmtr.

az önállóságot Básta zsoldjánál többre becsülve, legott a széke-lyek és szászok vidékeire rontottak, hol iszonyú pusztítás jelölé minden lépteiket. Bástának utóbb sikerült Rác Györgyöt ré-szére nyernie, s a szerbeket állandóan szolgálatába fogadván, ezek a szörnyű ember távozásáig hivei is maradtak.¹⁾

De nemcsak az erdélyi részeken, hanem Magyarországon is részesei a szerbek a küzdelmeknek. A Bocskay s párthívei ellen operáló német hadak tetemes részét képezték, s nemcsak a Tisza-Duna-közön, hanem az északi vidékeken is szerepeltek. 1604 őszén Barbiano, császári vezér, Nagyváradról Tokaj felé indulván, midőn Rakomaz táján a Tiszán átkelne, akként intéz-kedett, hogy a német hadakat előre átküldé: a szerbeket és magyarokat pedig fedezetül a nevezett helységben visszahagyá. E közben történt, hogy Lippai Balázs hajdúival hirtelen meg-lepé s csaknem egészen levágá a szerbeket.²⁾ Az egykorú Sza-mosközi ide vonatkozólag a többi közt ezeket írja: „A rác had, kinek falujokat, feleségeket, gyermekeket az hajdúk ezelőtt egy néhány nappal levágták, dúlták és felégették volt, ezek is össze-gyülekezvén, mikor megértették volna a generális (Barbiano) jövetelét, ugyanazon hadba jöttek volt és miért, hogy az hidon nem mehettek mindjárt által, — mert a németek és vallonok költöztenek először, — be mennek Rakomazra és ott telepednek le, nem félvén semmi ellenségtől. Ezekkel együtt a széke-lyek és magyarok mennek oda be a faluba, mely az hidtul volt u. m. egy fertály magyar mértföldnére, várván azt, hogy mikor az német és vallon tábor által költözik űk is aztán az tábor után által menjenek. Ott a rácok addig nyugodtanak és várakoztanak, hogy immár hétfőre viradóban, azaz 25-die okt. mikor semmit sem félnének, nagy hirtelen ráütnek az magyar hajdúk Rako-mazra; egyelőször mind magyart, mind rácot egyaránt vágta-nak; mert az első berohanásban nem válogatbatták meg űket; de azután a magyart nem bántották; sőt kiáltották és meghatták;

¹⁾ Szamosközi: i. m. Mon. H. Hist. XXVI. köt. 277. és 331—340. l.

²⁾ Istvánfi: Hist. XXX. könyv. 814. l. (1622. kiadás szerint.)

hogy félre álljon a magyar. (Oldaljegyzetben: Volt ott Rakomazon Lónyai János u. m. kétszáz magyarral, azokban is nagy kár lött.) Sokan így cselekedvén, megmenekedtek mind magyarok, mind székelyek. A rácokat mind házban, mind házon kívül valahol kit találtak mind vágton vágták. A generális hada: német vallon, erdélyi magyar és valakik voltak onnat túl az hidon, az Tiszán túl nézték és hallották ezeknek veszedelmeket. Mikor megütötték volna Rakomazban az rácokat, az várbul Tokajbul, álgyukkal lütnenek, abbul vötték eszekben az magyar hajdúk jelenléteket és az rácok veszedelmét. De az generális hadából senki sem ment segítségre által; mert igen szoroson volt az dolog. Végre Szegedi Márkó, a rácok kapitánya, csak szőrin lovára ragadván és félig mezitelen által usztatja az Tiszán, és úgy jő az generális hadába. Voltak az rácok, az mint megintézhettük, négy seregbe. Számok zászlóaljokhoz képest kétezeren volt; de személy szerint voltak u. m. ezerhétszázon, azokból huszonöt el nem szaladott.“¹⁾

A krónista itt idézett szavai tanusítják, hogy a felkelő magyarság és a királpárti szerbek már ekkoriban mily engesztelhetetlen ellenségei valának egymásnak. Kétségtelen egyszersmind az is, hogy az északi vidéki hadjáratokban tömegesen vettek részt a tiszavidéki szerbek, mert a fentebbi információ szerint csak Barbiano hadában 1700-an voltak; s hogy a harc- és kalandvágy mily messze földre vezette őket, legékesebben mutatja az a körülmény, mely szerint Tokaj vidékén is a Szegedi Márkó²⁾ emberei kalandoztak.

1) Szamosközi: i. m. M. Hung. Hist. XXX. köt. 247—248. l. A szintén egykorú sárospataki krónika ez eseményt némi változtatással így adja elő: „Jakab János és Pethe László (Barbiano emberei) elszaladnak Váradról, az hajdúság utánok vala; de nem éré. Nem arra vitte a kalauz, a merre várják vala; Tokajhoz érkezik este (a német) általjő (a Tiszán) és a deszkákat felszedeti utána; a rácok oda által setétülnek; a hajdúk reájok érkezvén, levágják; a Tiszában is sokan vesznek“ stb. (l. Sárosp. Krón. Tört. Tár. IV. köt. 68. l.)

2) E szerbvezér, úgy látszik, azonos azzal a „vajdával“, ki Básta seregében is megfordult. (Szamosközinél. Mon. Hung. Hist. XXX. köt. 312 l.)

A körülmény, hogy a pár évvel előbb folyt erdélyi mozgalmakban a szerbek, mint a fejedelem ellenségei vettek részt: az Erdélyt a bánsági részekről elválasztó vidékeken, főleg a lugosi és karánsebesi bánságokban heves ellenségeskedést idézett elő a magyarok és szerbek között. Ehhez járult, hogy a szerbek a bánságnak török uralta vidékeit elhagyva, szintén e részekbe költöztek, s számok mindegyre növekedvén, utóbb — a magyar uralom rovására, — önállóságra törekedtek. Az általok ez időtől indított mozgalmak részleteit — adatok hiánya miatt — csak kevéssé ismerjük s csak annyi bizonyos, hogy a szerbek 1604. okt. 10-én Karánsebest hirtelen megtámadták, bevették és kifosztották. Tervök végleges kivitelében azonban a lugosi, karánsebesi és erdélyi magyar hadak által megakadályoztattak.¹⁾

A királyi hadakban szerbek mindenfelé voltak alkalmazva. Az adatok azt mutatják, hogy a trón iránti hűség már e század elején ép úgy jellemzi őket, mint később bármikor. Innen van, hogy a fontosabb várak őrségét részben szintén szerbek képezték; mint pl. Tokajban, mely annyiszor volt kitéve a felkelők támadásainak. 1605 elején történt, hogy Bocskai Lugasi János alvezérével küldi Tokaj ostromára; azonban bár Lugasi a várost bevette; a várban levő csekély számú szerb és német őrség pedig legnagyobb éhséggel küzdött; az erőd bevétele még sem sikerült.²⁾

Ugyanez évben Bocskay Erdélyre indulván, a szerbek mozgalmairól újabb híreket hallunk. Rácz György, — állítólag a havasalföldi vajda utasítására, — szerb és oláh hadával szintén Erdélyben termett, és Segesvárbán foglalt állást. Azonban bár serege harmadfélezer főből állott, miután Bocskay a város falai alatt megjelent, kegyelemre megadta magát, s a szerbek, oláhok és kozákokból álló hada részint elszéledt, részint Bocskayhoz szegődött.³⁾ E közben a marosvidéki szerbek nem közönséges

1) Szamosközi: Tört. maradv. M. Hung. Hist. XXX. köt. 254—255. l.

2) Szamosközi: i. m. Mon. H. Hist. XXX. köt. 309. l.

3) Gr. Mikó: H. M. H. H. VII. k. 171—2. l. és Szamosközi: i. m. M. H. H. XXX. 309.

terveket főztek. 1604 őszén ugyanis Bocskay a még akkoriban folyton az erdélyi fejedelmek fennhatósága alatt álló lugosi bán-ság fejevé egyik hívét, Keresztesi Pált, tette, kinek — az egy-korú író szavai szerint — azon meghagyást adta, hogy: „a rácokat a véghelyekből kirekessze, az mint legjobban lehet sine tumultu.“ Bocskayt ezen elhatározásra kétségkívül azon ellensé- ges viszony birhatta, mely a magyar és szerb elem között nemcsak a távoli csatatérekén, hanem a vidéken is gyakran nyilvánult, s melyből kifolyólag félni lehetett, hogy a királypárti szerbek kedvező alkalom esetén a várakat a németek kezébe adandják. Lugosnak új ura, Keresztesi Pál, tehát akként telje- síti a fejedelem meghagyását, hogy a szerbeket bizonyos ürügyek színe alatt mind Lugos, mind pedig Karánsebesből, Lippa és Jenő várakba küldé őrség gyanánt. A Lippába telepített szer- bek értesülvén átköltöztetésök valódi okairól, a következő (1605.) évben erős boszút forraltak. Formális összeesküvést szerveztek, melynek szálait egy volt lugosi alvezér, Gyoro Beslia szötte, a kivel egyetemben elhatározták, hogy a várat török kézbe bo- csátják. Lippa parancsnoka, Rákóczy Lajos, korán értesült a szerbek konspirációjáról; de csekély számú magyarjaival a felesszámú szerbek ellen mit sem tehetett; s így történt, hogy midőn az összeesküvők meghívására a temesvári basa egy had- osztálya a város alatt megjelent; a szerbek (1605. jul. 6.) a várat a magyarok ellentállása nélkül nemcsak átadták; hanem a magyarokat kifosztották, részben leölték, Rákóczyt pedig elűzték.

Alig került azonban Lippa a törökök kezébe, midőn a kö- vetkező évben a szerbek érezhették boszúsugallta tettöknek káros voltát. A török parancsnokság elvégre is súlyosabban neheze- dett rájuk a magyarokénál; miért is midőn Bocskay¹⁾ egy

¹⁾ Bocskay mennyire szívén viselé e vidék sorsát, legjobban mutatják Rákóczy Zsigmondhoz 1606 ápril 29-én írt következő sorai: „ . . . Kegyelmed . . . legyen azon, hogy azok az helyek mindgyárást jussanak jó állapotra. Most az ráé nem fog idegen lenni az magyar társaságától; most az ideje, hogy ha lehet, valóban raknák magyarral meg azo- kat az helyeket . . . a jenei kapitány mint jó gondot viselne ezekre“ stb. (Bocskay Istv. Levelezése. Tört. Tár. 1878. évf. 82. 1.)

pár híve, mint Petneházy és Pécsi Simon Lippa visszavételén munkálkodtak, és e célból a jenei oláh vladikát, a szerbek megnyerése végett a várba küldék; ezek készek valának a visszapártolásra. Rákóczy Lajos is visszaérkezvén a felső vidéken szedett hajdúival, miután Petneházy a várbeli szerb főembereket: Radul kapitányt, Kalauz Pétert, Papi Stépánt és Deli Szávát hét pecsétes levele által biztosítá, hogy semmi bántódásuk sem lesz; a szerbek adott jelre megtámadták az 500 főből álló török őrséget, s midőn Kalauz Péro a parancsnokló jancsáragának, Abiszunak, fejét a magyarokhoz kiküldi, a hajdúság berohan, s közös erővel elfoglalják a várost. (1606. ápril 7.) De a vár, melyben az őrség tisztán csak törökökből állott, még egyre tartá magát; sőt mi több, a Lippát fenyegető veszélyről értesült temesvári basa Becse és Pancsováról az ostromlók elűzésére tetemes sereget küldött. A magyarok és szerbek tehát most előbb a segélycsapatokat megszalasztva, heves ostromra készülnek, midőn a várbeli török „hitre“ megadja magát, s hajókon Arad felé távozik. Alig két év leforgása alatt így jutott Lippa majd török, majd pedig magyar kézbe a szerbek sajátos magatartása és cselei folytán.¹⁾

Mialatt az erdélyi határrészekben ily jelenetek előidézői valának a szerbek, a távoli csatatérekben is fel-feltűnnek. Az alvidéki szerb lovasság, mint említők, mindenütt hű kísérője volt a német hadaknak; önálló csapatokba osztva, legtöbbször zsold nélkül, csak a zsákmány kedvéért, felkerekedék az alvidék marcona fia; versenyt száguldott hegyen-völgyön Bocskay híres hajdúival, bátorság és harciasság dolgában elérte, kegyetlenségben meghaladta a kurucokat. Pozsonynak 1605-ben történt ostroma alkalmával szintén kiténtek a szerb csapatok. Bocskay hívei török és tatár segéd-csapatokkal együttesen nyomultak a város alá, s hogy a támadás nem sikerült, jó részben azon hősi küzdelemnek vala köszönhető, melyet a temesvári Száva vezérlete alatti szerb lovasság tanúsított. Száva vezér Bástának

¹⁾ Szamosközi: i. m. Mon. Hung. Hist. XXX. köt. 352—353. és 359—361. l.

hű kísérője s kedves híve volt s a város megmentéseért életével adózott; mert a harc tűzében egy tatár nyilával halálosan megsebzé, és mint egyik kortárs — író mondja — meghalt az egész hadsereg nagy bánatára.¹⁾

Hogy a szerbek nem egy helyütt adták vitézségök fényes jeleit, tanúsítja a fentebbieken kívül Mátyás főhercegnek ez évi dec. 14-én Joachim Frigyes választó-fejedelemhez írott levele is, melyben őt a hidvégi győzelemről tudósítja. „3000 tatár — írja — 1000 török és 250 lázadó (Boeskey hívei) megtámadta táborunkat Hidvégnél. A rác lovasság, a vallonok és végre a tábornagy a Rábáig verték vissza őket. Sok fogoly és 1500 tatárló maradt kezünkben“ stb.²⁾

Az 1606. évi pécsi és zsitvatoroki béke a hazánk területén dúló hosszas háborúknak végét szakítván, a harci zaj egyelőre elnémult s a szerbek is nyugalomra térhettek. E nyugalom azonban nem sokáig tartott. Azon nagy mozgalom, mely a bécsi körökből kiindulva csakhamar áthatá a monarchia népeit s mely II. Rudolf császár és királynak az uralomtól való megfosztása és Mátyás főhercegnek trónra emelése érdekében most megindult, a szerbeket is a tett mezejére szólítá. Mátyás főherceget magyarországi hívei tetemes haddal segítették tervének kivitelében s azon tekintélyes had, melylyel Thurzó György Csehországba nyomult, nemcsak magyar önkéntesekből, hanem feles számú szerb zsoldosokból is állott.

Az ezen idei táborozásra érdekes világot vet Thurzónak Illésházy Istvánnal váltott levelezése, mely csak a közelmúltban került napfényre. Thurzó, mint fővezér állandó összeköttetésben volt Illésházyval, főleg mivel hadainak zsoldját ez expediáltatta. Hogy a szerbek tetemes számmal voltak a táborban, mutatja azon körülmény, mely szerint Thurzó 1608. máj. 6-án Pirnicen kelt levelében azt írja, hogy 200 fővel több szerb jött táborába, mintsem a mennyinek megfelelő zsold volt előírányozva. Kéri

1) Istvánfi: Hist. lib. XXXIV. pag. 828.

2) Regesták. Tört. Tár. 1878. évf. 923. l.

tehát Illésházyt, minthogy hadai úgy is fizetetlenek s e miatt már zúgolódnak is, pontosan küldesse a zsoldot.¹⁾

Thurzó juniusban már visszafelé térőben, morva földön táborozott, midőn egyik (junius 18-án kelt) levelében hason értelembe kénytelen írni Illésházynek. E leveléből azt is megértjük a többi között, hogy a szerbek csak ez évi július 18-ig kötelezték magukat szolgálatra. Írja egyszersmind, hogy a csapatok kapitányai előtte kijelentették, miszerint addig eloszolni nem fognak, míg zsoldjuk teljesen ki nem fizettetik. „Hogy azért — írja a fővezér — sub disciplina viselhessem őket és se morva, se magunk hazája károkat miattok ne szenvedjenek, kegyelmedet . . . kérem mindjárt késedelem nélkül expediálja Lipót Pécsi uramat az pénzzel . . .”²⁾

A Mátyás főherceg érdekében alakult szövetséges hadak Prágáig nyomultak; azonban miután Rudolf császár a trónról a főherceg javára 1608. junius 18-án önként lemondott, e hadseregére többé nem volt szükség. A Thurzó táborában volt szerbek tehát még ez év nyarán szintén elbocsájtattak, úgyszólván a nélkül, hogy valamely csatában részt vehettek volna. E vérnélküli háború mintegy átmenetet képez a tizenöt éves nagy küzdelmek és II. Mátyás király uralkodásának teljesen békés órája között. Innen kezdve azon békeidő tartama alatt, melyben a zsitvatoroki egyezmény folytán csaknem teljes húsz éven át részesült hazánk, a szerbek elől a nyilvános szereplés tere jobbára el volt zárva s csak itt-ott a várak őrségeiben teljesítének katonai szolgálatot.

Midőn Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem, 1616-ban Lippát a török kezére bocsájtani kénytelen, ama kor krónistája méltó keserőséggel kénytelen feljegyezni, hogy e nevezetes végház,

¹⁾ Illésházy és más főurak levelezése, 1605—1608. Tört. Tár. 1878. évf. 882—883. l. „Én uram — írja Thurzó Illésházynek — . . . látja Isten . . . annyi búsulásban és gondban vagyok immár mind az végbeli (szerb), mind egyéb rendbeli vitézlő nép miatt, hogy följebb sem lehet, mindenik fizetlenségét számlálja előttem . . . Azért kérem kegyelmedet, mint jóakaró komám uramat, kegyelmed maturálja az pénznek felküldését, mint az rácoknak való fizetést s mind a többit . . . A rácoknak . . . minthogy kétszáz lóval többen jöttek, ő felsége most azoknak pénzt ad,” stb.

²⁾ U. o. Tört. Tár. 1878. évf. 898. l

bár a szerbek által már tíz évvel előbb a törököknek adatott át, majd meg ugyancsak a szerbek segélyével vétetett vissza; mégis, most „az országnak megbecsülhetetlen kárával, ismét török kézbe esett vala.“¹⁾ De nemcsak ezen, hanem a többi, főleg a törökökkel határos részeken álló várakban is találunk ezidétt szerbeket, kik nemcsak a nyílt táborozásoknál, hanem az erősségek falai között is mindig jó katonáknak bizonyultak.

Azonban a körülmény, mely szerint a törökkel kötött béke csak fegyveres béke volt, a mennyiben, ha a békeokmányt aláíró felek valamelyike portyázásra, falvak felzsákmányolására, vagy egyes nagyobb területek elfoglalására indult is, ez az egyezmény megszegése gyanánt éppen nem tekintetett mindaddig, míg az ellenfél ágyúkkal nem járt s várakat nem ostromolt. A béke ily értelemben való magyarázása, honi történelmünk tanúsága szerint, első ízben a török részéről eredt s így nem esoda, hogy a békeidő tartama alatt szenvedett károk megtorlására nálunk is fegyveres csapatok szerveztettek; sőt legtöbbször önként alakultak, melyek a töröknek nem kevés kellemetlenséget szerezének. Egykorú adatok egész halmazával be lehetne igazolni, hogy e guerillaszerű, apró harcok és portyázások legnagyobb mesterei, a magyar hajdúkon kívül, a szerbek valának. És ez könnyen érthető, ha tudjuk, hogy e népnek, mióta ősi hazáját elhagyva, a törökök üldözései elől hazánk területére bújdosott, itt, az ellenség szomszédságában, a harci zaj képezte bölcső dalát, a küzdelmek nevelték őket férfiakká s legtöbbször a csataterék főnyelve borított reájok szemfedőt.

Nem lehet célunk e helyütt az apró kalandokat vázolni, melyek a hazánkbeli akkori életet mintegy mithoszi korba varázsolták. A küzdelmek béke idején is napirenden voltak, s az önfeláldozó hősiség e harcok közepett olykor gyermekessé, majd meg a durva tett vált nagyszerűvé. Oly kor volt ez, melyben a rablás, pusztítás és öldöklés erénynek tekintetett; mert mindaz az ellenség rovására és gyengítésére történt; a bárdolatlanság,

¹⁾ Szalárdi János: Sir. Magy. krónikája. II. könyv. 2. fejt.

az ököl joga a középkor minden borzalmasságával felújult a négyes folyó szeldelte téreken; nem csoda tehát, hogy a szerbek új hazájokban nem dicsekedhettek egyéb, mint a kard által szerzett érdemekkel. Így 1624-ből egyik császári követ tudósítása szintén a szerbek hadi tetteiről emlékezik. Ez év nyarán ugyanis a székesfejérvári portyázó csapat megtámadott egy, valószínűleg Buda felé igyekvő török hadosztályt, azt szétszórta és kifosztá, úgy, hogy magok a szerbek nem kevesebb mint 40,000 tallért vittek be Székesfehérvárra.¹⁾

A XVII-ik század első felében, midőn a töröknek foglalásai hazánkban egyelőre véget érnek, s midőn (a zsitvatoroki békénél) először lesz a német császár és magyar király egyenlő rangú alkudozó féllé a szultánnal szemben: ekkor a török birtokok határainak s így az adózó nép mennyiségének megállapítása, hosszas tárgyalásokra adott alkalmat. Különösen sok jegyzékváltásra adott ez alkalmat pár év múlva, midőn az u. n. szőnyi békében (1627) a határok megállapításáról volt szó. Ez időt ugyanis a török birtokhatárok annál nehezebben voltak megállapíthatók, mert ezeknél irányadóul azon községek vettek, melyek lakói előbb a szultánnak adóztak. Számtalan vidék volt azonban, a mely mind a király, mind pedig a szultán részére fizette az adót, minden rendszer nélkül. Ezek voltak az úgynevezett „kétfelé adózó“ területek, s ezen területbe esett csaknem az egész Tisza-Dunaköz, a mely vidéken majdnem legtöbb szerb lakott. Az 1627. évi alkudozások egyik célja a kétfelé adózás megszüntetése s a birtokhatárok tüzetes megállapítása volt. Hogy a hazánkbeli szerbek csakugyan az ellenséges földekkel határos területeket lakták, kitűnt ekkor is, mert a törökök a birtokok határvonalául a szerb telepeket tekintették. Ez természetesen hosszabb pölemiára adott alkalmat; mert a királyi megbizottak nem a szerb telepek, hanem a földesuri jog alapján kívánták a határok kiszabását. Éppen azért tehát, midőn a törökök azt követelték, hogy az alföldi szerb falvak csupán

¹⁾ Regesták. Tört. Tár. 1879. évf. 537. l.

csak a portának adózzanak, s így a török fennhatóság alá kebeleztessenek, hivatkoztak arra, hogy e falvak lakói már előbb is adóztak török részre, s hogy a hajdúk által csak a zsitvatoroki béke (1606) óta hódoltattak be királyi részre.

A királyi megbizottak előadása és egyéb egykorú adatok alapján tudjuk azonban, hogy a végvidéki szerbek legnagyobb részt a magyar király hívei és adófizetői valának. Tény ugyan, hogy a török szolgálatában is sokan állottak; a határszéleken itt-ott független életet folytattak, nem hódolva sem egyik, sem másik részre; de mégis kétségtelen az is, hogy — főleg a felső vidékeken — a szerbek úgy a földesurat, mint a vármegyei hatóságot elismerték. A mi pedig a birtokok ezen kori határvonalát illeti, „a rác telepedéseket — írja egyik jeles történészünk — csak délen vehetjük határvonalul. Tudva van ugyanis, hogy a török időkben a rác telepedések felterjedtek Budáig, Győrig, s általában a Dunántúli részekben sokan voltak Így alaptalan lenne a török követelés szerint nemzetiség alapján akarni határt vonni a kétfelé fizető és csak a töröknek hódolt helyek közt. A nemzetiségi szempont csak a déli határra nézve állhat; a mennyiben az ama déli részekben a török uralma idején betelepedett rácok el nem ismertek földesurat magok felett. Lehettek már Tolnától kezdve délre ily faluk; míg lehettek Bács megyében magyar faluk, melyek magyar földesuraik hatóságát elismerték.“¹⁾

A szőnyi béketárgyalásoknál, — melyek ez évi (1627.) szept. 12-én befejeztettek, s melyek által a béke közel husz évre újlag biztosított, — a magyarországi szerbek közjogi helyzete nemcsak bő megbeszélés tárgyát képezé; hanem egyenesen mint főfontosságú politikai kérdés először került előtérbe. Az előző korszakokban, eltekintve I. Mátyás királyunknak a XV-ik században alkotott némely törvényeikkeitől, hazánkban a szerb nemzetiségi kérdés legelső és legrégebb alakban a szőnyi békében került szőnyegre; s ettől fogva a XVII. század végeig

¹⁾ Salamon F.: Magyarország a török hód. korában. (1864.) 312. l.

mintegy fokozatosan nőtte ki magát. A szerbek, mint önálló nemzetiség, ugyan még e korban éppen nem voltak hazánkban törvény által elismerve; de mint hadászati tényezők már jóval előbb biztosították nemzetiségi önállóságukat, mintsem az 1691. évi tömeges beköltözés megtörtént és a törvény által, mint ilyenek, elismertettek volna.

Még a szőnyi béke nem is biztosítja hazánk nyugalmát, midőn a honfiak figyelmét új és nagy mozgalmak vonták magokra közép Európában. Az 1618-ban kitört vallási háborút értjük, mely hazánkra is mély kihatással volt; s mely rövid idő alatt nemcsak nálunk újítja fel a rég lezajlott véres jeleneteket; hanem a magyar és szerb hadaknak külföldön is bő alkalmat nyújtott a szereplésre, mert míg egy részről Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem, már a következő évben fegyvert fogott a protestansok érdekében, s hadai pár hó alatt a Királyhágótól Pozsonyig kalandoztak: addig más részt előbb a cseh, azután a németországi hadjáratok vették igénybe a birodalom haderejét. Szerbjeink Bethlennel szemben most is a király és a katolicizmus érdeke mellett foglaltak állást; s így részint az erdélyi fejedelem elleni, részint a külső háborúban vettek részt.

A szerbek ez idei hadászati ténykedéseiről aránylag kevés adat maradt reánk; főleg azért, mert a kútfők, melyek e hadjáratokra vonatkoznak, a szerbekre nincsenek speciális tekintettel; hanem az ausztriai és németországi csapatokról többnyire általánosságban szólnak. Mindazáltal azon néhány reláció alapján is fogalmat alkothatunk a szerbek ez idei szerepléséről.

A harmincéves háború idején külföldön szereplő szerb csapatok ténykedését csak részben s vázlatosan ismerjük; sőt e nagy háború történetével foglalkozó írók is kevés figyelemben részesíték. Azon körülménynél fogva ugyanis, mely szerint a szerbek a horvátokéhoz hasonló nyelvet beszéltek, típusuk és hadviseletök ugyancsak ezekével csaknem teljesen megegyezett: a nemzetiségi viszonyokat nem igen ismerő, vagy egyszerűen ignoráló nyugatiakat ez idétt is arra birta, hogy a szerbeket a

horvátokkal rendszerint egynek vegyék. Innen van, hogy legtöbb kútfő, míg a horvátok viselt dolgaival bőven foglalkozik, addig a szerbekről egy szóval sem emlékezik. Eltekintve attól, hogy a szerbek már a fehérhegyi győzelmes csatában (1620) tetemes számmal vettek részt, s így kétségkívül a további hadjáratokban is szerepeltek, bizonyos az is, hogy Waldstein¹⁾ az u. n. horvát karabélyosai sorában a horvátokkal együtt szintén sokan szolgáltak. Mindennek dacára említés róluk alig tétetett; mert ők a közös „horvát“ gyűjtő név alatt foglaltattak.

Mindannak dacára, hogy ez időből a részletes relációk hiányzanak, bizonyos, miszerint a szerbek nemcsak az apró esetepaték és portyázások, hanem valamennyi nagy csatában is jelen voltak. Így a lützeni (1632) és a nördlingeni (1634) ütközetekben szintén találkozunk velök; sőt azt is tudjuk, hogy egyedül Isolani, császári tábornok hadtestében ekkoriban közel 10,000 szerb és horvát szolgált.²⁾ A vallási háborúk alkalmával tanúsított hűség és buzgalom jutalmazásának tulajdoníthatni tehát azon körülményt, hogy II. Ferdinand király 1627-ben ünnepélyes oklevéllel biztosítá a magyarországi szerbek régi kiváltságait. E kiváltság-levelet a király nagyobb biztosíték kedvéért már 1630-ban újból megerősíté. Ugyanezt tette III. Ferdinánd 1642-ben, a midőn a szerbek érdemeit szintén méltányolni akarván, az 1627. évi privilégiumot átírta és kiadta.³⁾ E kiváltság-leveleket a szerbek a trón szempontja szerint annál inkább megérdemelni látszottak, mert mialatt egy részök külföldön táborozott, a hazánkban fel-felgyuló vallási és szabadsági küzdelmek lángjainál szintén reflektálódott némi fény a szerbek tetteire. Bethlen halála után I. Rákóczy György fogott fegyvert a protestantizmus védelmére, s a most megújult küzdelmek újabb alkalmul szol-

1) Hogy e név ezen alakja helyes, ezt Gindely A. legújabb művében (Gesch. d. dreissigjäh. Krieger I. köt. Vorwort 10. l.) kimutató.

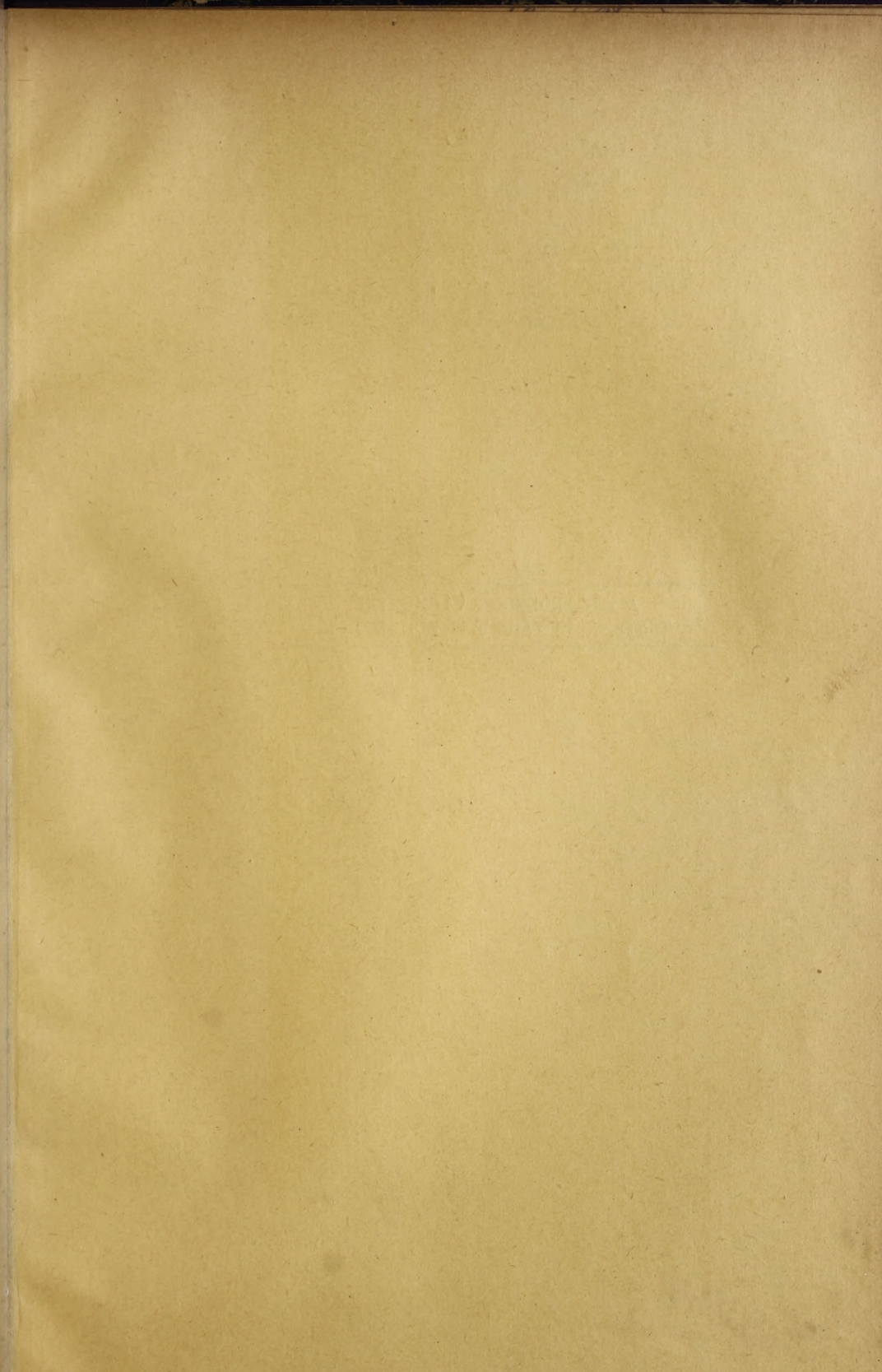
2) Picot: Les Serbes de Hongrie etc. 59. l. és Stopfert: Gesch. d. Militärgrenze. (1840.) 40. l.

3) Közölve ez oklevelek Czoernignél: Ethnogr III. Beilagen 65—66. l.

gáltak az itthon maradt szerbeknek a szereplése. Mint mindig, úgy most is túlnyomó részök a király, III. Ferdinánd szolgálatába állott; azonban az erdélyi széleken lakó s így a fejedelem fenntartósága alá tartozó szerbek egy részét Rákóczy fegyvereseinek sorában találjuk. Szalárdi, ki a fejedelem udvari hisztoriografja vala, jegyzeteiben, melyeket e korra vonatkozólag reánk hagyott, a fejedelem szolgálatában álló szerb csapatokra nézve is nyújt némi felvilágosítást. Tőle tudjuk, hogy I. Rákóczy Györgyöt hosszas badjárataiban számos szerb fegyveres is segítette. Így 1634-ben Haller Gábor fejedelmi vezér alatt az erdélyi széleken, az erődök és sáncok őrizetére szintén szerbek alkalmaztattak.¹⁾

(Folytatása következik)

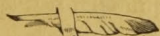
¹⁾ Szalárdi: Sir. Magy. krónika III. könyv. 12 fej.

A BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA

A

BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

DUDÁS GYULA DR.
TITKÁR.

❧ XII. ÉVFOLYAM: III. FÜZET. ❧

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azo célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágban művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 3 frt tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulat célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. E címen a tagdíjak befizetése alól felmenthetők.

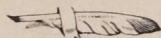
Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 frt alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használhatására.

A társulat elnöke Schmausz Endre főispán Szabadkán, alelnöke Iván István főgymn. tanár Szabadkán, titkára Dudás Gyula dr. Zomborban, pénztárnoka Pozsonyi Béla Zomborban.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

DUDÁS GYULA DR.
TITKÁR.

❧ XII. ÉVFOLYAM. III. FÜZET. ❧

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

MAGY. AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

A bácskai és bánági szerbek szereplésének története 1526—1711.

II.

Az Erdélyben lakó szerbek, mint fentebb említők, legnagyobb része még Báthory Zsigmond idejében költözött e földre, ki a jenei gör. kel. szerb püspököt is országába fogadással Gyulafehérvárott telepíté le. Az erdélyi szerbek ettől fogva legnagyobb részt állandó hívei valának a fejedelmeknek, jóllehet számuk — főleg Bocskay idejében — tetemesen megapadt. Ez azonban nem akadályozá I. Rákóczy Györgyöt abban, hogy arra törekedjék, miszerint a szerbeket valamikép a protestantizmus számára megnyerje. E célból II. Genadius gyulafehérvári püspököt a protestans katekizmusok elfogadására és hívei között való terjesztésére kényszeríté. De a szerbek reformálása egyáltalán nem sikerült; sőt II. Rákóczy György a szerbek és oláhok iránti tekintetből a görög keleti egyház szervezését is jónak látta. E végből történt, hogy Kolozsmonostoron 1656. dec. 28-án kelt oklevelével Brankovics Szávára ruházta a fejedelem az Erdélyben és a hozzá kapcsolt részekben létező gör. keleti hitvallású egyházak püspökségét, miáltal a szerbek és oláhok vallásilag is elismertettek.¹⁾ Azon vád, melyet az újabbkori szláv írók a fejedelem ellen hangoztatnak s mely az ószláv nyelvnek a liturgiái használatból való kiküszöbölése és az oláh nyelvvél való helyettesítésében állott, csak részben illetheti Rákóczyt; mert

¹⁾ Közölve ez oklevél: Szrpszki Ljetopisz. 1841. évf. I. köt. 129. l.

hogy ez a vallási téren ez idétt mindenható Csulai György intézkedése folytán történt, Szalay alaposan kimutatta.¹⁾

Az 1645. évi linci béke hazánknak, az 1648. évi vesztfáli béke pedig a birodalomnak is megszerezvén az annyira szükséges nyugalmat, ekként a hosszas háború, mely a XVII. század nagy hadjáratainak első ciklusát képezé, befejezést nyert és a szerbek, kik, mint fontos hadászati tényező, már ekkor is állandó részesei voltak a csatatereknek, egyelőre ismét nyugalomba vonulhattak. E nyugalom azonban most is csak a fegyveres béke nyújtotta nyugalom vala; mert a vallási háborúk lezajlása után egy újabb török háború előjelei csakhamar mutatkoztak.

A harmincéves háború bármily óriási áldozatába került a császári udvarnak, s bár az általa ütött sebek még igen sokáig valának érezhetők: mindazáltal kétségtelen, hogy a birodalmi hadseregre nézve kitűnő előiskola gyanánt szolgált azon nemsokára bekövetkezett török háborúkra, melyek folytán hazánk az ozmán uralom által végleg felszabadult. Azon szerb zsoldos csapatok, — melyek a vallási háború tartama alatt a németországi csatatereken részt vettek, ámbár a magyar és horvát csapatokkal együtt sokat szenvedtek s létszámunkban is megfogytak, — szintén nem egy fontos hadászati tapasztalattal tértek meg tűzhelyeikre.

A század háborús jellege azonban nem engedé sokáig nyugodni a fegyvereket. A szőnyi béke ideje lejárt s a hadi mozgalmak újból megkezdődtek. A török pusztítva kalandozott minden felé. A dunántúli vidékeket — úgy lászik — a töröknek hódolt szerbek is kezdték nyugtalanítani. Mansfeld császári vezér, nemkülönben a dunántúli hadak vezérei, Batthyányi és Nádasdy, 1657 elején Sárváron értekezletet tartottak, melyen a a garázdálkodó szerbek megfenyítésére tőnek előkészületeket. E tárgyban az egykorú Vitnyédi jan. 19-én a következőket írta Zrinyi Miklósnak: „Megírtam vala Nagyságodnak, Sárvárrott

¹⁾ Szalay L.: Szerb telepek. 16. l.

conciliumot tartottak az idevaló urak, kik közt Mansfeld is volt, elvégezték, egy rablást tegyenek az rácságon“¹⁾ E levél további tartalmából az tűnik ki, hogy a bécsi illetékes körök elleneztek a szerbek háborgatását, s hogy a vállalatnak titokban kellett volna végrehajtatnia; de végre is abban maradt. Vitnyédi jan. 23-án ugyanis már ezeket írja: „Az urak lehetetlen (hogy) elmenjenek csatára ez iszonyú hidegben annál inkább, ha parancsoltak nekik felőle (t. i. Bécsből), talán megtartózkodtak; szép tanács, kinek maga közül találkozott árulója“²⁾

De bár nem értesülünk csatározásokról, a fentebbiek nyomán mégis bizonyos, hogy a törökpárti szerbek támadólag léptek fel e részeken s hogy az ellenségeskedés magas fokra hághatott, miután a királyi seregek vezérei a szerbek ellen indítandó hadjárat tervét főzték. A bécsi kormány, mely a szerbeknek — mint láttuk, — már eddig is tetemes hasznát vette, valószínű, hogy most is megakadályozá a boszuló hadjáratot; mert tendenciózus törekvése mindig a szerbek megnyerésére és öncéljaira való felhasználására irányult.

Mig a dunántúli szerbek ekkoriban erre adnak okot, az alatt a Tisza és Duna közötti, török fenhatóság alatt álló szerbség csaknem egészen békében élt. Ha fordult is elő köztük s a magyarság között némi konfliktus, az is jobbára magán jellegű volt. A tehetősebb és előkelőbb városok, mint Nagy-Kőrös, Kecskemét és Halas jegyzőkönyvei és krónikái, melyekre egykorú kezek jegyezték fel a napi eseményeket, mutatják, hogy e vidék e század közepén sokkal nyugodtabb életet élt, mint hazánk egyéb részei. A szerbek már a múlt században mindinkább költözködtek észak felé, s a kúnsági községeket telepeikkel lassankint elárasztották. De a pestvármegyei magyarsággal élesebb ellentétbe nem jöttek; mert ezek is a töröknek hódoltak. Csak a rablás átka nyomta e városokat. A közbékét, úgy látszik, nem sokban háborgatta az, ha egy-egy község a másiknak

¹⁾ Vitnyédi István Levelei. Tört. Tár. XV. köt. 90. l.

²⁾ U. o. T. Tár. XV. 21. l.

ménését vagy gulyáját elhajtotta. 1646-ban is a nagykőrösieket panaszolták be Budán a szerbek bizonyos marhák iránt, mely ügyben meghallgatás vagy önigazolás végett a kőrösiek nem is késtek oda illő deputációt meneszteni.¹⁾ Hogy a török szolgálatában álló szerbek hivatalos ügyek, szemlék és utazásokban is szerepeltek, ugyancsak ezen egykorú feljegyzések után tudjuk. Így N.-Kőrös jegyzőkönyveiből világos, hogy valahányszor — akár peres, akár katonai ügyekben — járt ott a török: szerbek csaknem mindannyiszor voltak kíséretében, kiknek ellátásáról a városi előljáróság gondoskodott.²⁾

A II. Rákóczy György erdélyi fejedelem nagyravágyása által támasztott török háború, mely 1661—1664-ig dúlta hazánkat, újra fegyverbe szólítja a szerbeket is. Montekukuli tábornagnak erdélyi és magyarországi hadjáratában a királpárti szerbeket újra látjuk szerepelni, s a szentgotthárdi nagy csatában (1664. aug. 1.) tömegesen vettek részt.³⁾ E győzelem után tized napra megkötött vasvári béke látszólag újból visszaadta hazánk nyugalma; de a honfiak keblében támadt elégedetlenség csakhamar újabb mozgalmak beálltát idézé elő. Wesselényi és társainak összeesküvése s messzeszárnyaló tervei felfedeztetvén, hazánk felső részei ismét ostromállapotba helyeztetek, s az osztrák önkény miatti félelem sokakat kényszerített arra, hogy Erdélybe, vagy török földre meneküljön és a viszonyok változását ott várja. Az összeesküvők kivégeztetése után a katonai üldözések még sokáig napirenden voltak, s így nem csoda, hogy Thökölyvel együtt sokan, mint megszabadítót vártak egy újabbi török háborút.

A bújdosó magyarok óhaja nemsokára teljesült. 1683-ban megkezdődött ama nagy török háború, mely nemcsak hazánk, de a magyarországi szerbek történetében is korszakot alkot.

1) Török-magy. kori Tört. Emlékek. I. köt. 129. l.

2) Ily adatok a többi között, az 1658—9. évekről maradtak fenn. (L. Török-magy. kori T. Eml. I. köt. 248. l.)

3) Picot: Les Serbes de Hongrie. 59. l.

Ha valaha, úgy most újra fegyverbe kellett állniok a szerbeknek; mert a birodalom sorsa e háborúban volt eldöntendő. Szerencséjére a Duna medencéje körül lakó népeknek, e háború a törökök veszteségével köszöntött be. A Bécs alatti nagy csata, melyben a szerbek szintén tömegesen vettek részt,¹⁾ a nagyvezér hadainak szétszórásával végződött. A dunamelléki várak, főleg pedig Buda bevétele, hol a szerbek szintén kitüntek, valamint a mohácsi csata (1687. aug. 12.) végleg megdönté a törökök magyarországi hatalmát, s így a törökök teljes kiűzése, valamint a mellék tartományok visszafoglalása csak idő kérdésévé vált.

I. Lipót császár és király kormányában az események folyamán korán felébredt a tudat, hogy Magyarország és a melléktartományokra nézve ütött a felszabadulás órája. Azon nagyszabású hadi vállalatok azonban nemcsak a legnagyobb hadvezéri tehetségeket hívták sorompóba; hanem önként feltételezték azt is, hogy a birodalom összes népei fegyverbe állíttassanak. E célból — eltekintve a magyarországi hadak segélyétől — mint egyik legfontosabb tényezőre, a szerbek közreműködésére volt szükség. A császár belátta, hogy a magyarországi szerbek a török iga alól való felszabadulás és Szerbia kilátásba helyezett visszafoglalásának eszméjeért tömegesen s mindenkor készek fegyvert fogni; miért is mindenekelőtt a megindítandó mozgalom vezetőjéről gondoskodott. Ily férfiú csakhamar találkozott.

Még akkor, mielőtt a török háború kitört volna s midőn az udvar a mozgalmak megindítását tervezte, egy, eddig a bécsiek előtt ismeretlen ember jelentkezett a császárnál, ki magát a régi szerb deszpótok törvényes utódának vallá és a porta keresztény alattvalóinak fellázítása és a szerbeknek a törökök elleni úszítására szolgálatát felajánlotta. Ez idegen Brankovics György volt. E férfiú, ki csakhamar nagy tekintélyre és hatáskörre teendett szert, testvéröccse volt a fentebb említett Brankovics Korenics Szávának, kit II. Rákóczy György erdélyi gör.

¹⁾ U. o. 62. l.

kel. püspökké nevezett. György tehát szintén Jenőből származott s 1656-ban még csak 12 éves gyermek volt. II. Rákóczy György halála és az azt követő zavarok után bátyja és ő Apaffi hívei valának s ez idétt, minthogy György a magyar és török nyelvet is egyaránt beszélte, a fejedelem által már 1663-ban portai tolmácscsá neveztetett; vagyis mint az egykorú Rozsnyai írja: „Brankovics Györgyöt, mivel ex natione rác vala, vagy oláh és Jenőből huzalkodott volt fel, a portára vivé (az adót beszolgáltató erdélyi residens), hogy mellette maradjon és tolmácsoljon.“¹⁾

Brankovicsnak a karlovidi érseki archivumban őrzött és Raics által felhasznált önéletrata szerint már ekkor érintkezésben állott ő Maxim szerb patriarchával; sőt ez őt 1663. szeptember 28-án a drinápolyi egyházban deszpótnak is nyilvánította volna.²⁾ Bármint álljon is a dolog, kétségtelen, miszerint Brankovics portai tartózkodása idején Lipót császár residensével, Kindsberggel ismeretségbe jött s már ekkor felajánlá közvetve szolgálataát a császárnak; de úgy látszik, ajánlataára még nem érkezett el a kedvező idő. 1668-ban ismét bátyjánál volt Erdélyben Brankovics, kivel még ez évben, bizonyos vallási ügyekben, Moszkvába utazott. Moszkvai útja után még tovább is Apaffi híve maradt s több ízben ment majd a portára, majd pedig a moldvai és havasföldi hoszpodárokhoz követségbe. Pár év múlva azonban mind a püspök, mind pedig György meghasonlásba jött Appaffival. A meghasonlás okát a különböző írók más-más tény által vélik megvilágosíthatni; legvalószínűbb mégis a Szalay és a szerb történész, Raics által felhozott, bár ellentétes két vélemény, melyek szerint míg egyrészt a két Brankovics ellen a református superintendens, Tofeus Mihály vallási vakbuzgalomból agyarkodott; másrészt a fejedelem az ő ármányaiknak, melyek a szerb despótságra céloztlak, nyomába jött volna.³⁾

1) Rozsnyai D. Emlékirata. Nemz. Mzeum kézirataiból közli Szalay i. m. 18. l.

2) Raics : Isztoria Szlaveno-szrbszkago Nar. IV. 280—300.

3) Szalay : Szerb telepek. 19. l.

A feszült viszony következménye volt, hogy Brankovics 1681-ben Erdélyből kiköltözött s Tergovistban, majd pedig Konstantinápolyban telepedett le; hol előbb az Erdélyből kibujdosott Béldi Pál-féle Apaffi-ellenes párttal szövetkezett; midőn pedig két év múlva a török háború kitört, sietett szolgálatát újból felajánlani a császárnak.¹⁾

Brankovics Bécsben kedvező fogadtatásra talált s már 1683. június 7-én bárói rangra emeltetett. Nyilvános tevékenykedésre azonban egyelőre még nem számíthatott; mert a bécsi kormány őt csak előkészíté arra, hogy a török elleni hadjáratok szerencsés előhaladása után, a szerb nemzeti mozgalom élére állíthassa. Buda várának bevétele után végre érkezettnek látszott az idő arra nézve, hogy Brankovics a cselekvés terére lépjen. Hogy a bécsi udvartól a dunamelléki népek fellázítására vonatkozó utasítással ment Brankovics Belgrádnak bádeni Lajos örgróf által történt elfoglalása (1688.) után, Szerbiába, ez minden kétséget kizár; azonban nem kevésbé bizonyos az is, hogy e férfiú által kiviendő feladatról a császári fővezér csak kevésbé lehetett informálva.

Másrészt Brankovics mindjárt első fellépése által féltékenységet keltett az osztrákokban. Ő ugyanis kiáltványait, mint az ősi Brankovicsok törvényes jogutóda bocsájtotta ki a szerbiai és egyéb dunamelléki népekhez, felszólítván azokat, hogy csatlakozzanak az általa lobogtatott zászló alá s közös erővel rázzák le a török igáját. Hogy Brankovics György a régi despótok családjából eredt-e vagy sem? erről az írók között sok polemia folyt már; és míg a szláv írók őt csakugyan a régi Brankovicsok utódjának szeretik tartani, addig mások ezt el nem ismerik. Legújabbán Emile Picot, kinek a szerbekről írt jeles művét a Matica Szrbszka éppen most fordíttatta szerb nyelvre, határozottan a despótok utódának tartja őt s származását táblázatilag iparkodik kimutatni. Minthogy azonban e genealogiai adatok

¹⁾ Picot: Les Serbes etc. 63. és Szalay: i. M. 19. l.

oklevéllileg éppen nem igazolhatók, a kérdés még mindig eldöntetlen.

Lipót császár és király Brankovicsnak ősi származását elismerte¹⁾ s éppen ezért 1688-ban már grófi rangra emelé; de arra nézve nincs hiteles adatunk, hogy őt a visszafoglalandó Szerbia despótságával felruházta volna. Lehetett azonban, hogy Brankovics ez iránt némi biztatásban részesült; mert különben eljárása megmagyarázhatatlan lenne. Ő ugyanis fellépése után nemsokára, a szózatát követő sikert látván, Szerbia, Bosznia, Moesia, Thracia, Bulgária és Szerémség örökös despótjának vallotta és írta magát; sőt mint bádeni Lajos örgrófnak a császárhoz intézett egyik (1689. július 26. kelt) leveléből kitetszik, azt állítá, hogy: „Eszéktől Konstantinápolyig övé minden tartomány.“²⁾

A császári fővezér, ki ez idétt Szendrő környékén táborozott, úgy látta, hogy Brankovics önállóságra tör s Lipót császár érdekeivel mit sem törődik. Éppen azért tudatá a császárral, hogy ez ember eljárását tűrni nem fogja mindaddig, míg felvilágosító utasítást nem nyer. Mire Lipót császár Lincből aug. 5-én azt válaszolá a fővezérnek, hogy: „Brankovicsot, a mi illeti, . . . legyen kedvességed azon, hogy őt jómódjával s némi ürügy alatt magához hívhassa; akkor aztán ügyeltessen jól reája s ha szükséges, még személyében is tartóztassa le.“³⁾

Hogy Brankovics túllépte a Bécsben adott hatáskör keretét, legjobban mutatja a császári válasz, melynek vétele után a fővezér nem is késett a császár kívánságát teljesíteni. Végre 1689. november 7-én ezeket írhatta az uralkodónak: „Azon Brankovics Györgyöt, kiről császári felségednek már több ízben alázatos jelentést tettem, végre szép szóval magamhoz csalogattam s úgy találván, hogy nemcsak a felségedtől nyert oklevéllel gonoszul visszaélt; hanem annak pajzsa alatt magát erőnek

1) Szrbszki Ljetopisz. 1842. évf. III. köt. 109—127. l.

2) Br. F. Röder: Des Markgr. Ludwig v. Baden Feldzüge w. d. Türken II. k. 76. l.

3) U. o.

erejével Szerbia, Illiria, Moesia, Bosznia, a Szerémség és számos más tartományok despótjává akarja tenni; s e végre mindezen tartományokba visszaiktatását hímezés nélkül, mint törvényes örökös, követeli; hogy továbbá már is mind a görög patriarchákból és papokból, kiknek véghetetlenül nagy hatásuk van az együgyű népre, mind néhány ezer harcosból álló s őt törvényes urukul ismerő nagy pártja van; miből, — ha még huzamosabban elnézzük — veszedelmes dolgok fejlődhetnének ki: kénytelen voltam ezen Brankovicsot letartóztatni s innen Orsovába és Szebenbe foglyul küldeni.“¹⁾ Brankovics György ekként elveszté egyszersmindenkorra a működési tért s állandó felügyelet alatt maradt egész haláláig, mely a csehországi Egerben érte őt utól 1711-ben.²⁾ Bukása csak előjele volt azon balsorsnak, mely alig egy év mulva az osztrák hadakat s a dunamelléki szlávokat érte.

A magyarországi szerbek örömmel üdvözölték azon hadjáratot, mely egyrészt a Brankovics köré csoportosult szerb és egyéb népek, másrészt a bádeni örgróf alatti osztrák-magyar csapatok által az Al-Duna vidékén megindult. A császári fővezér azonban Brankovics Györgynek működését és a déli szláv népek viszálykodását látván, egyelőre nem tartá célravezetőnek az ezen vidéken való kalandos hadjáratokat mindaddig, míg a török a temesi részeket birtokában tartja. Éppen azért az 1690. év elején a császárnak azt tanácsolta, hogy a seregek a Duna és Száva mögé visszavonassanak s esetleg Temesvár vétessék ostrom alá. Minthogy azonban Veteráni tábornok Albániából az udvarhoz oly jelentést küldött, mely szerint Macedonia és Albánia lakói minden percben készek a török ellen fegyverre kelni; minthogy továbbá Csernovics Arzén, ippeki érsek, a felkelés szervezésére szintén késznek nyilatkozott: így történt, hogy a császár nem fogadá el a bádeni örgróf tanácsát; hanem

¹⁾ U. o. (Szalay fordítása i. m. 21. l.)

²⁾ Wagner: Hist. Leopoldi Magni Caes. Aug. tom. II. p. 126—127.

egy új hadjárat sikerében bízva, 1690. ápril 6-án kelt kiáltványa által a dunamelléki népeket fegyverre szólítja.¹⁾

Hasonlókép felszólítja csatlakozásra a császár Csernovicsot is, kihez e tárgyban bizalmas levelét ugyanezen a napon küldte. „Bejelentették nekünk — írja Lipót — mennyire szíveden viseled a keresztény ügy boldogulását; mit, hogy jelesen tanúsítottál: hívünknek, az ott működött Piccolomini tábornoknak kezére járván, nem megelégedés nélkül értjük. Ugyanazért jövődre is . . . nem kételkedvén, hogy azon tekintélyhez képest, melylyel ama részek népeinél, főleg pedig az albánok és rácok között birsch, erősen fogsz közreműködni, hogy miután Isten jó alkalmat nyújt hozzá, a török jármot, mely alatt eddig nyomorúságosan nyügtek, lerázzák; és fegyvereinkkel egyesülve az ottománok vad zsarnokságának mindenképen elnyomására és megdöntésére segédül legyenek . . .“²⁾

Mindezen előkészületek és kecsesgető kilátások dacára az ez évi hadjárat balul ütött ki. A szerbek a törökök erős hadikészületeinek hírére csaknem teljesen demoralizálódván, Csernovics még mielőtt a hadjárat megkezdődött volna, odahagyta székhelyét s mintegy előre érezve a veszélyt, számtalan család kíséretében az osztrák-magyar határ felé közeledett. Eközben történt, hogy Strasser, császári vezér a törökök által egy nagy csatában levágatott; mire Veteráni az osztrák seregek romjaival kénytelen volt Szerbiát odahagyni s tétlenül nézni, Musztafa nagyvezér mint foglalja el ez országot.

Az 1689—90. évi balvégzetű hadjárat birta reá Csernovics érseket, hogy híveivel a törökök boszúja elől magyar területre kérjen bebocsátást. Lipót császár kegyesen fogadta őket, — mondja Szalay — mint kik a közös ügy szolgálatában váltak hazátlanokká; s kik, noha a jelen hadjáratban kudarcot vallottak, vitéz karokkal fogják a végeket oltalmazhatni; s neki nem-

1) Közölve a kiáltvány Czoernig: Ethnogr. III. B. Beilagen 69. l.

2) J. Nikolics: Offenes Schreiben (1806.) 19. l.

csak a törökök, hanem az imént újból erőre kapott Thököly ellen is segédet nyújthatni.¹⁾

A császárhoz Diakovics Ézsaiás, jenei püspök ment a szerbek nevében befogadtatásért esedezni, kit I. Lipót egy (1690.) aug. 21-én kelt s a magyarországi szerbek történetében korszakot alkotó szabadságlevéllel bocsátott vissza. Ez oklevél szerint a szerb jövevény, mint egyháziilag és politikailag különálló testület, fogadtattak az országba. Hogy pedig letelepedniök nemcsak a katonai kormányzat alatt álló határszéleken, hanem az ország belsejében is lehessen: kiadatott Lipótnak, mint királynak, a magyar kir. kancellária által december 11-én kelt rezolúciója, mely az előbbivel együtt a szerbek kiváltságos helyzetének egyszersmindenkorra megveté alapját.

Szláv és nem szláv írók egyaránt megegyeznek abban, hogy Csernovics 35—40,000 szerb családdal jött Magyarországra,²⁾ kik egyelőre Arad, Szeged, Pécs, Székesfehérvár, Buda, Eger, Nagyvárad, Esztergom, Komárom és Győr környékére költöztek. A kormány célja kétségkívül az volt egyelőre, hogy a jövevények a császári felügyelet alatt álló várak őrségét képezzék. A megyék és városok, főleg miután a fentebb érintett 1690. évi aug. 21. kelt kiváltságlevél némi megtoldással 1691. augusztus 20-án a magyar kir. kancellária által is kiadatott, a szerbek letelepítése ellen, úgy szólván, semmi ellenvetést sem tettek és pedig annál kevésbbé, mert a szerbek által nyert privilegium világos szavai szerint ők csak ideiglenes lakói leendettek e hazának azon időtartamra, míg ősi hazájuk a töröktől vissza nem foglaltatik.

A most beköltözött szerbek az imént említett kiváltságaik értelmében egyházi és világi ügyekben csupán a szerb érsek alá rendeltetvén, hogy a hadi ügyekben szintén lehetőleg önálló és egyöntetű szervezetük megmaradjon, a császár 1691. április 11-én kelt elhatározásával Monaszterly Jánost, a beköltözött jö-

¹⁾ Szalay i. m. 26. l.

²⁾ Picot: Les Serbes de Hongrie 75. l.

vevények egyik vezetőjét, a szerbek alvajdájává nevezte ki. Az alvajda a hadügyekre vonatkozó utasításait közvetlen a bécsi udvari haditanácstól nyerte s hatásköre nem a városok- és erődökben letelepült, hanem a pusztákon, avagy az alföldi nyílt községekben tanyázó néptömeg katonai ügyeire terjedt ki. Egyedül csak a katonai szolgálat lévén a szerbekre nézve kötelező, a fegyverképes egyének folyton a császári táborokban találtak alkalmazást. Monaszterly saját székhelyéül Baját választá, mint oly központot, mely a Tisza, Maros és Duna vidékén tanyázó fegyveres nép igazgatására legkényelmesebbnek kínálkozott.

Míg a nyílt táborokban, az alföld rónáin felütött sátrak- és kunyhókban lakó szerbek, a hadászaton kívül a földművelés és baromtenyésztéssel foglalkozva, hazánk többi lakóitól teljesen elkülönített állást foglaltak: addig a városokban megtelepült népség lassankint az ipar, de főleg a kereskedelemre adván magát, a polgári kötelékbe lépett. A bécsi kormány azonban, minthogy a török háborúk egyelőre szüneteltek, tekintve a szerbek önálló és sajátos szervezetét, belátta, hogy a jövővényekben rejlő hadászati értéket csak akkor érvényesítheti és használhatja fel legjobban, ha nem az ország területén elszórva, hanem a török határokon csoportosítva, állandó telepekkel látja el. E végből az 1695. év tavaszán mind Csernovics érsek, mind pedig Monaszterly alvajda Bécsbe hivattak, hol az udvari haditanácsnak máj. 11-én kelt rendelete által tudtokra adatott, hogy a császári királyi felség feltétlen elhatározása következtében a szerb nép mind a birodalom, mind pedig a saját maga érdekében a Tisza-Duna közötti részekre szállítandó át. Egyszermind gr. Heissler Donát császári főhadi biztos, megbízott, hogy az érsek és alvajda közbenjöttével a szerbek telepítését eszközölje.¹⁾

Azokban e meghagyás egyelőre nem vezetett eredményre; mert Csernovics és Monaszterly népeik nevében oly kérelemmel

¹⁾ Az udvari haditanács meghagyása közölve: Czoernig: Ethnogr. III. köt. Beilagen 82. l.

járultak a trónhoz, hogy a szerbek inkább a kúnsági és a szlavóniai részekre telepíttessenek át. Nem tudjuk, — mert e kérvény nyilvánosságra eddig nem került, — mivel indokoltatott ezen kérelem. Hogy azonban az uralkodó mily kevésbbe vette ezen peticiót, tanúsítá az udv. haditanácsnak máj. 31-én újabbi meghagyása, mely szerint a szerbeknek a mondott helyekre való haladéktalan átköltöztetése parancsoltatik. Megengedettett ugyan, hogy: „a termést mostani lakhelyeiken még begyűjthessék; de választaniok kell bizonyos számú küldötteket, kik a nekik átadandó helyeket és földterületeket azonnal kézhez vegyék, épületekkel ellássák, s a lakásokat úgy alkalmazzák, hogy aratás után, jövő októberben a rác faj egész tömege minden bizonynyal átköltözködtessék s ott alkalmas lakásokat találhasson; mi végre Heissler főhadibiztosnak meghagyatott, hogy albiztosai által elégséges szállásokat kijelölván, a rácokat oda vezéreltesse s ama szállásokat nekik átadassa.¹⁾

E rendelet intézkedéseire képest a szerbek nagy része rendeltetési helyére költözött; a városokba letelepült, de a polgári életre áttért részök nem mozdult helyéből. Ezek nem is háborgattak, s így lassankint a polgárság kebelébe olvadtak. A Tisza és Duna vidékén letelepült szerbek katonai szervezése megkezdett, de a törökök által megindított háború miatt, a határörvidék végleges rendezése abban maradt. A török határszéli községekbe most letelepült szerbek mind a megyei, mind pedig a földesúri fennhatóságtól függetlenül, csupán a császári főségnak alávetve, foglaltak állást, s katonai szolgálataikat részint helyben, részint távolabbi vidékeken, mint a császári csapatok kiegészítő részei, teljesítették mindaddig, mígnem 1699 után végre a dunai, tiszai és marosi katonai örvidékek végleg rendeztetek.

Mialatt a szerbek fentebb vázolt betelepítése eszközöltetett, aközben a török háborúk újból kitörtek s változó szerencsével

¹⁾ Közölve a rendelet: Szrbszki Ljetopisz, 1841. évf. I. köt. 137. s kör. II. és Czoernig: Ethn. III. Beil. 83. l.

fólytak. Szerbiának visszafoglalásával egyidejűleg Thökoly Imre Erdélybe tört; azonban bár eleinte győzött, utóbb gr. Stahrenberg hadai elől (1690. szept.) oláh földre hátrálni kényszerült. Ekközben Belgrád szintén török kézbe esett, s Musztafa nagyvezér óriási hadával a következő év elején egyenesen Buda megvételére indult. A császári csapatok azonban bádeni Lajos vezérlete alatt Szalankeménél útját állták. Itt történt aug. 19-én azon nagy csata, melyben a törökök teljesen legyőzettek; s melyben a beköltözött szerbek először harcoltak. Monaszterly mintegy 10,000 emberrel vett részt ez ütközetben; s a szerbek a többi közt egy basát és számtalan török harcost ejtettek foglyul.¹⁾

E csata után a törökök támadólag fel nem léphetvén, a következő évben Hessler tábornagy Nagyváradot foglalta el; majd pedig Belgrád vétegett ostrom alá. Temesvár és az u. n. Bánság azonban még mindig török kézen lévén, a szultán nem veszté reményét az iránt, hogy a magyarországi részeket ismét visszaszerezhesse. És éppen azért nemcsak a birodalom központjában, hanem a tiszamelléki részekben is intézkedések tétettek egy újabb hadjáratra. Thökoly, ki erdélyi táborozása óta török földön tartózkodott, a szultán biztatása és segélye következtében szintén nem szűnt meg ez idétt híveit mozgalomra serkenteni; s így nem csoda, hogy 1693-ban a törökök és kurucok által indított hadi mozgalom mind nagyobb és nagyobb mérvet öltött. És ezzel megkezdődött azon ellenségeskedés is, melybe a csak imént beköltözött, valamint már régebben itt lakó szerbek a Thökoly-párti magyarokkal keveredtek; ettől fogva napirenden volt a szerb labancok és a magyar kurucok közötti véres harc, mely hosszú időre megszakítá a nemzet és a jövények közötti egyetértést.

Az előkészületek dacára 1693-ban nagyobb hadjárat nem kezdetett. Ez azon nem gátolá, hogy a Tisza mentén a kalandos harcok meg ne induljanak. A győzelmes osztrák hadak elől a

¹⁾ Szentkláray J.: Száz év Délmagyarorsz. leg. tört.-ből. I. köt. 105. l.

Temes vidékére húzódtok kurucok kisebb-nagyobb csapatokban át-áttörtek a szerbek által megszállott vidékekre s azokkal folytonos küzdelmet folytattak. Thökölyhez, ki a török földön is állandó összeköttetésben volt híveivel, már ez évi áprilisban Pancsováról számos szerb fogoly küldetett, kik a fenmaradt reláció szerint Zenta és Titel környékéről valók valának s a portyázások alkalmával estek fogságba.¹⁾ Másrészt az alsó tiszavidéki szerbek is gyakran átlépték a határt képező folyót és a törökök és kurucok vidékét dúlták. A kölcsönös hadakozás mindkét részről tetemes veszteséggel járhatott, mert úgy a kurucok, mint a szerbek kezébe nagy számú fogoly került. Azon körülmény folytán, hogy egyrészt számos kuruc volt fogva a Tisza melletti szerb községekben; másrészt pedig mivel a török földön (Szerbiában) tartózkodó Thökölyhez a szerbek is tömegesen vitettek foglyul, a Szegedtől Pancsováig lakó szerbek ez időt a magyarok bujdosó fejedelmével állandó érintkezésben voltak. A foglyok kicserélése iránti posták és küldöttségek csaknem naponkint érkeztek Thökölyhez, ki viszont egész Szegedig küldözte hasonló ügyben embereit.²⁾

Ily apró csatározások között telt el ezen és nyílt meg a következő (1694.) év, melynek tavaszán a szerbek ellen erősebb kísérletek tettek. Hogy Thököly maga is nagy reményeket kötött az ez évi hadjáratához, mutatja a török Skerlethez január 20-án írt levele, melyben bizton jövendöli, hogy az egész Bácska zsákmányul fog esni.³⁾ Már májusban pedig megindult Belgrádból egy török hajós sereg, mely a kurucok segélyével Titelig hatolt elő, útjában a szerbek telepeit mindenütt pusztítva. A mai Mosorin, mely akkor szintén szerbek által megerősített palánk volt, erős ostrom után bevétetett s lakói elfogattak.⁴⁾

1) Thököly Imre Naplója 1693—94-ről. Mon. Hung. Hist. XV. köt. 71. l.

2) U. o. M. Hung. H. XV. köt. 83—97. II.

3) „Tanta multitudine — írja Thököly — et congerie nivium certissimam exundationem aquarum circa finem Februarii et in Martio Aprilique augurari possumus et classem navalem isto tempore hic habeamus: certe Tétel, Beese, Szente eum tota Bácska praeda nostra erit“ stb. (Mon. Hung. Hist. XXIII. k. 140. l.)

4) Mon. Hung. Hist. XV. köt. 389. l.

Ekként a rabló hadjáratok mindinkább nagyobb arányokat öltöttek; kölcsönösen számos fogoly ejtetett, kiknek kiszabadítása ismételen sok üzenetváltás- és alkudozással járt. Thökölynek e korról vezetett naplói telvék ez eseményekre vonatkozó jegyzetekkel, melyek az ekkori mozgalmak megvilágítására szolgálnak. „Érkeztek — írja május 25-éről — Becsérül és Kalocsáruul szabadult kuruc rabok, kikért is itten ugyanannyi labanc (szerb) rabot ígértem bocsátani“; . . . „Két rác rabom is érkezék — folytatja június 2-án — a dunamelléki ellenség végházaiból; maguk és több itt lévő labanc rabok szabadulások végett, kiknek is egyike dispositus emberem levén, beszél né mely híreket a német ármádának a Dunán és a Tiszán levő hídjáról“ . . .¹⁾ Még ez évi október 24-én is ezeket írja a fejedelem: „Az éjjel éjfél után 3 órakor érkezék Szappanos Mihály lovas kapitányom Pancsova felül egynehány magával, tizenhárom titeli rác katonát hozván rabul, a tömösvári pusztán verték fel őket“ . . .²⁾

A szerbeket azonban e korban nemcsak ezen a vidéken, hanem a távolabbi harctérekben is szerepelni látjuk. A XIV. Lajossal ez időtt viselt pfalzi háborúban, kezdettől fogva (1692.) vettek részt a császári csapatok soraiban szerbek is, s azután minden évben kisebb-nagyobb számú csapatok vitettek a Rajna melléki csatatérre. Így 1694. tavaszán Bács és környékéről 2000 főnyi szerb lovas rendeltetett a nyugati csatatérekre, kik mindennemű hadiszerekkel ellátva indultak a nagy útra.³⁾

A nyílt csatatérekben kívül a szerbek ekkoriban erősségek őrizeténél is alkalmaztattak. Így tudva van, miszerint Szeged és Pétervárad őrségét nagyobb részben szerbek alkották; sőt Bacsét 1694-ben csupán 400 lovas és gyalogos szerb tartá megszállva.⁴⁾ A Száva mellékén állomásozó császári csapatoknak fontos kiegészítő részét képezték szintén; s itt a később híressé lett „rác

¹⁾ U. o. 390—394. l.

²⁾ U. o. 617. l.

³⁾ Thököly tudósítása márc. 20-ról. Mon. Hung. Hist. XXIII. köt. 159—160. l.

⁴⁾ U. o.

generális“ br. Kiba vezérlete alatt állottak. Kiba bródi hadiszállásán szerb és horvát hadaival nemcsak meggátolta a törökök támadásait; de sőt a boszniai részek ellen 1693-ban sikeres támadásokat is intézett.¹⁾

1695-ben II. Musztafa szultán lépett a török trónra, ki elhatározá, hogy az elveszett magyarországi birtokokat személyesen fogja visszafoglalni. E hír hallatára Frigyes Ágost szász választófejedelem neveztetett a császári seregek fővezérévé; s ez a magyarországi német, magyar és szerb hadakkal Péterváradnál, Veteráni tábornagy pedig ugyancsak egy vegyes haddal — Erdélyt fedezendő — Karánsebesnél foglalt állást. A szultán azonban, Veteráni hada felett aratott győzelme után, a tél közlegése miatt az országból kivonult és így nagyobb csatára nem került a dolog. A következő évben a császári fővezér Temesvár ostromát kísérelte meg; de a szultán megjelenése a keresztény seregeket visszavonulásra kényszeríté. E két évi táborozás tehát eredménytelenül folyt; s bár a szerbek ismétlen táborba szólítottak, minden nagyobb haditény nélkül valának kénytelenek téli szállásaikra vonulni.

Musztafa szultán Magyarország visszahódítását célzó harmadik hadjáratát 1697-ben indítá. Szerencséjére az osztrák-magyar haderőknek, a török ismét meglehetősen későn kezdte operációit s így a birodalmi hadak egy jó részét még kellő időben lehetett összehozni. Az ekkor már a török határ mentén elhelyezve volt szerb milica szintén részint táborba szólítottatott; részint pedig a bácskai és marosvidéki megerősített községek őrizetére rendeltetett. Eugen hercegnek, az új fővezérnek, kolluti táborába gyülekező hadaihoz már július elején megérkezett Monaszterly János és Tököly Jován vezérlete alatt a szerb milica is, kik attól fogva a hadjáratban hasznos szolgálatokat teljesítenek. A törökök közeledtének hírére Eugen hg. Péterváradhoz vonulván, a mai Újvidék és a vár között levő

¹⁾ Wagner: Hist. Leop. Caes. Aug. tom. II. p. 246.

fontos hídnak őrizetét Monaszterlynek 1700 főből álló szerb csapatára bízta.¹⁾

De a szerb milica nem csupán a táborozásoknál alkalmaztatott sikerrel, hanem a katonaság fentartására oly fontos s ez időtt az egész alsó Tisza s Duna vidékén szervezett élelmitárak (Proviauthaus) felállítása, felszerelése s őrzésénél is hasznos szolgálatokat tett. Ily élelmi raktárak voltak Szegeden, Baján, Bácsón, Futtakon, Zsablyán, Becsén, Zentán és Kanizsán, melyek a községektől többnyire kisebb-nagyobb távolban a folyó mentén épültek és a védelem szempontjából sáncokkal és fegyveresekkel láttattak el. A szerbek ezekben és a községekben őrködtek. A titeli erődbe pedig szintén szerb (és részben német) őrség szállásoltatott.²⁾

Nem kevésbé fontos szolgálatot teljesítettek a szerbek az ezen év nyarán a felső tiszai részeken kitört kuruc mozgalom elnyomásánál. Thököly hívei fegyvert ragadván, ezek ellen Vaudemont herceg küldetett magyar, német és szerb hadakkal, s nagy bajjal sikerült a felkelőket Tokaj táján szétvernie. Ezen fegyvertény annyival inkább volt fontos, mert ha a felvidéki mozgalom elterjed, Eugen hg. aligha lett volna képes az összes hadakat koncentrálni s a törökök ellenében a döntő ütközetet kivívni.³⁾

Eugen hercegnek bácskai táborozásában a szerbek mint kalauzok is érdemeket szereztek. A Bácskaság ekkoriban mocsárok és nádasok által borított vadon volt; a helyben lakó

1) Angeli: Feldz. des Pr. Eugen von Savoyen. II. köt. 116—120. l.

2) Mill. Cor. d. Pr. Eugen. Herausgegeben von Angeli. 35—36. l.

3) A Horvát-család egykorú naplója ide vonatkozólag ezeket mondja: „Az alsó táborrul ezen tumultusnak lenyomására commendéozták Vaudemont hereget, ki is Pál Deák ezerével összegyűjtött rácok és círeiter 200-ig való némettel reájüvén Tokajra, először is ottan hamar megvette; az városban való népeket levágatta; az kurucoknak nagyobb része az Tiszán általszaladt és békével ment mintegy hatszázig Tömösvár felé; most is oda van Az fideliseknek az infidelissel egy állapotja volt; itt nagy praedát tett az német had. A körüllevő helyeken pedig a rácok csak Zemplén vármegyéből 10.000 marháknál többet hajtottak. Az falukról is papét, barátét, urét, nemesét, parasztét, akár volt hű vagy hűségtelen, három négy mértföldig Patak és Tokaj körül elhajtották.” — (L. Horvát-csal. Naplója 1622—1790. Mon. Hung. Hist. XXXI. köt. 245. l.)

szerbek valának az egyedüliek, kik ezen utak és hidak nélküli táj ismeretével birtak s a seregek vezetésében a császári táborokarnak útbaigazító tanácsokkal szolgáltak. Nem a legutolsó érdemük volt a szerb írók által olykor büszkeséggel említett szokott ama tény sem, mely szerint Eugen herceget, a zentai csataterre vivő éjjeli, gyors menetei közben, Tököli Jován a csillagok helyzete szerint kalauzolta a lehető legrövidebb utakon.¹⁾ A zentai nagy csatában pedig (1697. szeptember 11.) nemcsak a táborban levő, hanem a környéki szerbek is részt vettek.²⁾

A zentai fényes győzelem a törökök utolsó kísérleteit is megghiúsítja. A szultán gyorsan menekült ki az országból; Eugen herceg pedig, miután Temesvár ostromához nem foghatott, német, magyar és szerb hadait téli szállásokra bocsájtva, a boszniai haretérre ment. A következő év hadjáratok helyett békealkudozásokkal köszöntött be, mígnem 1699. elején a karlovici egyezmény a már amúgy is beállott békét szentesítette.

Mínthogy pedig a franciákkal viselt háború is befejeztetett, a szerbek úgy a rajnai, mint a dunai táborokból lakhelyeikre költözhettek. Eugen hgnek zentai győzelmével a hazánkat felszabadító győzelmes háborúk befejeztetvén, az azt követő karlovici béke értelmében a török birtokában egyedül a temesi részek maradtak. Ezen körülmény a békeidő tartama alatt arra bírta a bécsi kormányt, hogy az alsó Tisza és Duna mentén még 1694-ben letelepített szerbeket, a kamarai birtokokon önálló kerületekbe osztva, rendszeres határőrvidék szervezéséhez lássson. E katonai végvidék a Maros, Tisza és Duna mentén a már 1694. óta létező milícia kiegészítése és megerősítése által volt létrehozandó oly célból, hogy a török határok fegyveres vonalak által biztosíttassanak. E határőrvidékek szervezésének előmunkálatai még nyomban a béke beálltával meg lettek kezdve; de befejezést csak a következő század első éveiben nyertek.

A karlovici (1699.) béke véget vetvén a hazánkat közel

1) Szrbszki Ljetopisz 1861. évf. II. k. 177. l.

2) Dudás Gy.: A zentai esata. (1884.) 52—53. l.

tizenhat év óta pusztító háborúnak, a most beállott nyugalmat a birodalmi kormány a magyarországi szerbek által alkotott tiszai és marosi határőrvidékek szervezésére fordítá. Az u. n. temesi bánságban lakó törökök ellen állandó és katonailag erős határőrvidéket teremteni már 1694-ben megkísérelé a bécsi udvari haditanács; azonban a folyton folyó háborúk a szervezés tökéletes befejezését akadályozák. 1699-ben tehát legott megkezdettek az előmunkálatok s ettől kezdve csaknem három éven át folytak, míg végre 1702-ben fejeztettek be. A kizárólag szerbekből alakított tizsa-marosi határőrvidék szervezésével az udv. haditanács utasításai és egyéb javaslatok alapján, gr. Lamberg Ferenc Zsigmond bízott meg, ki a helyszínén folytatott hosszas értekezletek után, melyekben a kir. kamara, valamint az ezen vidéki ideiglenes milícia főtszjtjei is részt vettek, a határőrvidékek 1702-ben akként állapították meg, hogy a tiszai 15, a marosi pedig 24 erősített helységből (fossatum) álljon és pedig akként, hogy a tiszai miliciának székhelye Szeged, a marosiénak Arad legyen.

Ezen határőrvidéki szerbek négy osztályba osztattak; t. i. tényleges szolgáló katonaságra (Landmiliz), mozgó csapatokra (Csardakenvolk), rokkantakra (emeriti) és kivételesekre (exempti). Az első három osztály katonai; az utóbbi pedig szerb jurisdikció alá esett. Az általuk birtokolt földek két részre u. m. katonai és provinciális földekre különítették el; a katonai földeket tulajdonosaik minden teher nélkül zsold fejében használták s katonai utódaikra, a család kihalta esetén pedig, a kincstárra szállott. A határőri katonaság ezen felül fizetést és némi élelmet is nyert, melyet a szomszédos vármegyék szolgáltattak. A tiszai határőrvidék u. n. sáncai élén a szegedi cs. kir. tábornok, br. Globitz; a marosmelléki sánckén pedig az aradi várparancsnok, br. Löffelholz ezredes állott. Ezek alá volt rendelve a milícia tisztkara, melyet egy-egy főkapitány és bizonyos számú kapitány, hadnagy, zászlótartó és altiszt alkotott.¹⁾

¹⁾ Vanicsék: Spec. Gesch. d. Militärgrenze. I. B. Czoernig: Ethnogr. III. B. A tiszai határőrvidék. I. I.-tól. „Hazánk“ 1884. évf.

A tiszamarosvidéki szerbek katonai szervezkedése éppen be volt fejezve, midőn 1703-ban egyszerre óriási mozgalom futotta át az országot. II. Rákóczy Ferenc kitűzte a felkelés zászlóját. Az abszolút uralommal elégedetlen magyarság nagy része sietett hozzája csatlakozni; míg egy másik, nemkevésbé tekintélyes rész s főleg csak az imént (1690.) betelepített szerbek az uralkodóház iránti hűségüket bebizonyítandók, a felkelőkkel szemben foglaltak állást. A háború csakhamar megkezdődött s hazánk térei ismét harcok színhelyei lőnek. A hősök kora látszott megújulni; a szenvedélyek egész hévvel, szabadon nyilvánultak; s a hadi tettek fénye elhomályosított minden más érdemet. Az ókori mithoszokhoz hasonló regék keletkeztek; s a népköltészet nem egy szereplő alakot vett körül a halhatatlanság csodás nimbuszával. Oly forradalmi korszak volt ez, melyben az eszményi romantika bűbája még a legdurvább cselekményeket is megaranyozta.

A mozgalom kitörése után két pártra szakadt az ország, a kurucok és labancok pártjára. A magyarság legnagyobb része Rákóczyt a szabadság avatott bajnokául elismeré s zászlója alá tömegesen csoportosult; a bácskai, csongrádi, marosvidéki és szerémségi szerbek azonban legnagyobb részt mint határőrök, tényleges katonai szolgálatban állván, a legkevésbé sem csodálható, hogy az uralkodóház hívei maradtak; s hogy Rákóczy pártjával szemben a szegedi, pétervárad, aradi és bácsi osztrák kezekben levő várak őrségének támogatása mellett, az ellenségeskedést csakhamar megkezdették. Rákóczy kurucái már ez évi (1703.) júliusban Szegedig kalandoztak; s minthogy a szegedi vár német és szerb őrségét az élelemtől elvágták, a vár parancsnoka, Globitz báró a délvidék szerbjeinek egy jó részét Szegedre rendelte s azok segélyével a környéket a kurucok támadásaitól felszabadítá; sőt Csongrádtól fogva őrvonalat állított a szerbekből, nehogy a tiszántúli felkelők átjöhessenek.¹⁾

Rákóczy ismervén az osztrákoknak a nemzetiségekkel szem-

¹⁾ Hornyik I.: A rácok ellenforradalma. „Századok“ 1868. évf. 650. stb. 1.

ben gyakorolt hagyományos politikáját, mely a „divide et impera“-féle elv következetes alkalmazásában állott, kitelhetőleg sietett a tiszai- és marosmelléki szerbeket a maga részére megnyerni s evégből azokhoz már augusztus 9-én szétküldötte a vele való szövételkezésre felszólító proklamációt. Együttal a Tiszai-Dunaköz parancsnokává báró Károlyi Sándort tette, a kit Kecskemétre küldött, hogy ott hadat szerezvén, a bácskai és csongrádi szerbeket a magyar ügynek megnyerje; vagy ha ez nem sikerül, azoknak előnyomulását megakadályozza.¹⁾ Károlyi megjelenése a Tiszai-Dunaközön és Rákóczy kibocsátott kiáltványai, úgy látszik, némileg lecsöndesíték a szerbek mozgalmát; habár Kiba császári tábornok egy német-szorb sereggel Csongrádnál állott; sőt a Tiszán átköltözni akaró kurucokat vissza is verte. Erre szept. 19-én Kiba Szegedről szintén proklamációt intézett a Tiszai-Dunaköz összes szorb lakóihoz, melyben Rákóczyt alávaló lázadónak nyilvánítja s valamennyi község lakóit inti, hogy a császár iránti hűségben megmaradjon és hadai számára élelmet szolgál-tasson. Eközben a Kecskemét körül összesereglett kuruc csapatok, élükön Szöcs, Deák, Borbély és másokkal felkerekedvén, minthogy Szeged irányában való operálás lehetetlen volt, Szolnok ellen fordultak s azt szeptember 24-én ostrommal be is vették. Kiba hadait most legott megindítá a kúnásiak ellen; de okt. elején a kurucok Halas és Kecskemét között 3000 főnyi hadával együtt levágták. „Ezen győzelem által a Tiszai s Duna közötti térség egyelőre megmenekült a rácok beütéseitől“ — mondja memoirejaiban Rákóczy.²⁾

Ezen győzelem azonban másrészt csak makacsabbá tette az ellenséget, a mely hovaelőbb helyre akarta ütni a szenvedett csorbát. A délvidék szerbjei erősen készültek Kecskemét, a tiszai-dunaközi magyarság akkori metropólisa ellen, mire annak lakói október 11-én Nagy-Kőrös város és Rákóczytól kértek segílyt. A fejedelem nem is késett leküldeni hozzájuk ismét

¹⁾ Rákóczy: Emlékiratai 38. l.

²⁾ U. o.

Károlyit, a ki a kúnok vezérévé neveztetvén, ott hadat szervezett; azonban még mielőtt hadjáratot kezdhettek volna, Bercsényi által az északi hadsereghez szólíttatott.¹⁾

Mialatt a Tisz-Dunaközén a dolgok így álltak, a szerbeknek az erdélyi részekben is jutott szerep.²⁾ A kurucpárt jeles vezére, Orosz Pál, ez évi november közepe táján megtámadta Bonchidánál a labancokat és meg is verte; mire Steinville császári tábornok német, magyar és szerb hadaival siet a megvert labancok segélyére. A magyarok Hatházy György, a szerbek pedig Rác Gyurka nevű vezérek alatt küzdöttek; azonban a kurucok által nagyobb részben levágtván, csak nagy bajjal menekültek Kolozsvár falai mögé, hová Rabutin ugyanekkor 200 német és 50 szerb lovast küldött erősítés gyanánt.³⁾ „Valának Kolozsváratt — írja az egykorú krónista — mintegy ötszáz német és kétszáz rác hadak; azok szintén az nap mikor Thorockait felverték, Apahidához kimentek vala, nem tudván semmit a kurucok bejövetelében. Orosz Pál az egész hadát kétfelé osztván, egyszersmind a németek ellen nyargalának; a német még csak lövést tehete, elboritá a sok ezer kuruc; sokan ott veszének mind németek, rácok . . . a többi Kolozsvárra beszalada.“ . . . Midőn pedig a kurucok Somlyót elfoglalták, így folytatja: „Rabutin megboszankodván Solymó elvételén, feles (számú) rácokat küldö oda, kik éca a városra ütvén, felégetik a várost és számtalan praedát, pénzt s köntöst hozának el onnan.“⁴⁾ Zilajt is ugyanekkor felégették“ . . .⁵⁾ A szerbek erdélyi kalandozása egész a tél beálltaig folyt, miközben egész vidékek tétettek tönkre. Egri László, kuruc vezérnek ez időtájból fenmaradt

1) Rákóczy; Emlékiratai 40. l.

2) A szerbek ez időt az erdélyi várakban a német hadakkal együttesen állandóan tanyáztak. Így történhetett, hogy már az 1702-ik évi csatározásokban részt vettek. A Kolozsvárott lévő szerbek 1702. aug. 14-én már erős harcot vívtak a kurucokkal, a mint ezt az egykorú Szakál Ferenc jegyzeteiből tudjuk. (I. Szakál F. Naplója 1698—1716. 42. l.)

3) Archivum Rákóczyanum. I. köt. 180. l. és br. Apor: Synop. mut. Mon. Hung. Hist. XI. 135—6. l.

4) Somlyó feldúlásában 180 szerb és 150 német vett részt. (I. Szakál F. Napl. 47. l.)

5) Cserei: Hist. 321—323. l.

tudósítása szerint Székelyhida s egész környéke feldúlott a szerbek által;¹⁾ december elején pedig Belényest égették fel a szerbek.²⁾

E közben a Tisza-Dunaközén újabb mozgalmakról hallunk. Kecskemét város érezvén magárahagyatottságából eredt gyengeségét, a császáriakhoz intézett kérelme folytán kivitte, hogy okt. 19-én br. Pfeffershoven budai várparancsnok, nov. 13-án pedig gr. Huyn, Paksnál állomásozó altábornagy, részére védőlevelet adott, mely szerint a szerb hadak e város rablása- és bántalmazásától eltiltatnak.³⁾ Monaszterly János, szerb alvajda, ki ekkoriban szerb hadaival Bajánál állott, felsőbb utasításra szintén intézett dec. 5-én egy körlevelet a déli községekhez, melyben inti azok lakóit, hogy a magyar városok rablásától tartózkodjanak. Mindez azonban korántsem akadályozá meg a szerbeket, hogy előbbi dúlásaikat folytassák: miért is az ezen rablásoknak leginkább kitett Kecskemét és Nagy-Kőrös a bécsi kormányhoz fordult orvoslásért; minek folytán Monaszterlynek újabban magárahagyott a tiszadunaközi szerbek fékentartása. Rákóczy mindezekről biztos tudomással bírván, még november elején újabb kibocsátványt intézett a szerbekhez, szelid hangon akarván őket ügyének megnyerni. Minthogy azonban az most is sikertelen maradt, Deák és Illosvay ezredesek alatt, Kecskemétre, december hóban, erősítéseket küldött.⁴⁾

A szerbek, mint láttuk, úgy a tiszai, valamint az erdélyi részeken tetemes erőt fejtettek ki az osztrák hadak támogatásában. A Maros vidékén azonban némi mozgalom mutatkozott ez időt, mely azt tanúsítá, mintha az itteni szerbek egy része Rákóczyval szövetkezni akart volna. A semlaki foszszátum szerbjei ugyanis kapitányuk ellen fellázadtak s az engedelmességet az osztrák fenhatósággal szemben megtagadták. Erre mutatnak továbbá savoyai Eugen hercegnek, az udvari hadi-

1) Arch. Rak. I. 244.

2) U. o. I. 255.

3) Hornyik: idézett cikke.

4) Hornyik: i. h.

tanács akkori elnökének, Pozsonyból Löffelholz, az aradi várparancsnokhoz, intézett meghagyásai is, melyekben szívére köti, hogy a szerbek bizalmát igyekezzék megnyerni; ha pedig elpártolásra hajolnának, szigorú nyomozást tartson és a lázadókat keményen büntesse meg. Egyik, december közepén kelt levelében Eugen hg. meghagyja a nevezett parancsnoknak, hogy az aradi milic főkapitányt, Popovics Tököli Jánost, uszítsa a magyarok ellen, ha kell, ajándékok és ígéreték árán. Parancsolja továbbá, hogy a semlaki lázadó szerbeket irgalom nélkül végeztesse ki, vagy ha már el nem foghatók, jószágaikat kobozza el.¹⁾

A következő (1704.) év Rákóczy hadaira nézve kedvező auspiciumokkal köszöntött be. A kuruc csapatok január 14-én a Csepel szigetet feldúlván, Kreutz császári vezérőrnagy dunavecsei állomást elhagyva, Monaszterly szerbjeivel együtt szintén támadólag lépett fel; azonban a Deák és Illosvay alatt álló felkelők által megverettek, sőt Monaszterly szerb alvajda is elfogott.²⁾ Mindez Rákóczy egyenes rendeletére történt, a ki a nevezett vezéreket a dunavidéki szerb táborok, főleg pedig a szerbek által megszállva tartott Duna-Földvár ellen oly meghagyással küldötte, hogy azokat vagy engedelmességre szorítsák, vagy megsemmisítsék. A fejedelem emlékirataiban maga is bevallja, hogy a szerbek e haditény folytán egészen engesztelhetetlen ellenekké lőnek.³⁾

Egyidejűleg ezen tiszta-dunaközi mozgalmakkal, a Dunán túl is megkezdődött a háború. A kurucok február 1-én megrabolták a szerbek és németek által lakott Péceset. Hogy a dunántúliak, dacára nehéz vállalataiknak, a Duna és Száva melléki szerbek támadásaitól egyre rettegtek, mutatja egyik kuruc vezér, Body Gergelynek, február 22-én br. Károlyi tábornokhoz intézett levele: „Nyolc tarackot, két szakállost még Siklóson hagytam“ — írja — „nagy félelemben levén a rácok miatt... Magam

1) Közölve Szentkláraynál: Délmagy. orsz. tört. I. 113—114.

2) Hornyik: i. h.

3) Rákóczy: Eml. 60. l.

is ott maradok; mert valóban feles a rácság a Dráván túl; által üt gyakran; már egynehány faluból a marhát is elhajtották; a népet is, a kit elkaphat csak levágja.“¹⁾ Márciusban gr. Herberstein állítólag 10,000-nyi főből álló, szerb haddal ment a pécs-vidéki magyarság ellen; s ott oly óriási pusztítást és mézszárlást követett el, hogy maga a szigetvári osztrák parancsnok, gróf Huyn is megbotránkozását fejezé ki a barbár tettek felett.²⁾

Rác Tököli marosvidéki szerbjeivel szintén korán kezdett operálni a biharmegyeiek ellen. Már január 10-én Diószeg táján kalandoztak a szerbek, rabolva s pusztítva. A diószegi sáncokat be nem vehetvén, Nagy-Váradról szerzett ágyúkkal sikerült a kurucokat onnan kiűzniök. A környékről 300 szekér zsákmánnyal tértek vissza ezen rövid hadjáratból, melyben 1000 szerb vett részt.³⁾

Az erdélyi határon egyelőre még március közepéig nyugodtak a fegyverek⁴⁾ s a szerbek fellépéséről csak későn halatszott némi hír. Csak március 12-én tudatá Dobozi, debreceni kuruc vezér a fővezéri táborral, hogy „a rácság erősen gyűl Jenőhöz; azért felette nagy konsternációba estünk; mert az igyenesen a mi veszedelmünkre siet.“⁵⁾ Ugyanekkor az aradvidéki szerbek is újabb támadásra készültek és pedig oly tervvel, hogy a Kőrös folyók vidékén áthaladván, a nagyváradi német őrséggel egyesülve támadjanak a biharmegyei kuruc seregekre. „Az aradi rácok — írja ápril 28-ról egy egykorú kéz — készültek; kedden vagy szerdán megindúlnak; Békés felé mennek s ott kelnek át a Kőrösön és a váradiakkal a Sebes-Kőrös mellett megegyeznek; minden bizonynyal a Kegyelmed táborát akarják megpróbálni...

1) Arch. Rák. I. 299.

2) Hornyik i. h.

3) Arch. Rák. I. 201. és Vizankai Briceius György: Naplója 1693—1715. 100. l.

4) A szerbek rabló kalandjai azonban azért a tél folyamán is napirenden voltak. Így a kolozsvári szerb had januárban tetemes marhát rablott össze s adott el kótyavetyén. (L. Szakál: Naplója 55. l.

5) Arch. Rák. I. 215.

vigyázzon magára kegyelmed.“¹⁾ Rákóczynak szintén tudomása levén az alvidéki szerbek mozgalmairól, már a nyár elején ezeket írja gróf Forgács Simon tábornoknak: „hacsak kegyelmed is tandem aliquando sok ízbeli intimációk szerint, az Andrási István mellett levő haddal az aradi rácnak oly diversiót nem tétet, a mely által Klecckisperggel (Glöckelsberg, esászári tábornok) való konjunkcióját impedálja assekuráltatván Isten után kegyelmedet, hogy azon rácság nélkül a Tiszától is impedialom.“ . . . Figyelmezteti továbbá Rákóczy Forgácsot, hogy Andrási nevű alvezérért Gyula tájékára küldje; mert ennek folytán a marosi szerbség otthonát féltve, nem fog mozdulni; már pedig a német sereggel, melynek könnyű lovassága nincs, könnyen el fog bánni, ha a szerbek távol maradnak. Az ügyek azonban időközben más fordulatot vevén, Rákóczy eme terve meg nem valósult.²⁾

Mialatt azonban a távoli vidékeken az ellenségeskedés jelei mutatkoztak, Rákóczy, ki ekkor Soltnál táborozott, miután Károlyt a hadak rendbehozása végett Kecskemétre küldte, a tiszadunaközi szerbek megfenyítésére határozá el magát. E végből a Bácskaságra a Duna mentén már június 29-én meg is indult. Ez a hadjárat, bár csak három hétig tartott, teljesen elegendő volt arra, hogy a fejedelem fegyverei megtisztítsák a két folyó közét az ellenségtől. Ellentállás nélkül haladt a magyar had Bácsig; s ennek kiostromlása után Titelen át felfelé egész Szegedig. A megfélemlített szerbek mindenütt futással menekültek, a folyó nádasába bújdosván, vagy a török földre menekülvén át. Julius 19-én már Martonosig haladt a sereg, a honnan Darvas főhadibiztos a Kecskemétiéket ekképen tudósítja: „Mi ide Martonushoz érkezvén, Isten segítségével holnap délig Szegedig megyünk . . . mi az egész Rácországban (értsd: Bácskaságban) Dunán-Tiszán innen levő nagy roppant helyeket összveégettük.“³⁾

1) U. o. I. 322.

2) U. o. I. 397—398.

3) Hornyik i. h.

A következő napon Rákóczy már csakugyan a szerbek és németek által lakott Szeged alá ért s azt ostrom alá vette.¹⁾ Három hétig állott itt a fejedelem; de bár a külvárost el is foglalta, beállott betegsége, továbbá élelmi és ostromszerek hiánya folytán, augusztus 13-án onnan megindulva, Pusztaszer-, Csongrád- és Szolnokon át Gyöngyösre tért hadával. Hogy pedig délvidéki hadjáratának sikerét biztosíthassa, Gyöngyösről szept. 6-án oly értelemben írt Rákóczy Csernovics szerb patriárkának, hogy szerbjeit bármily feltételek alatt nyerné meg részére. De a patriárka a helyett, hogy valamit ez ügyben tett volna, Rákóczy levelét eredetiben felküldte a császárhoz.²⁾

Az erdélyi részeken eközben szintén változó szerencsével folyt a háború, bár nagyobb hadjárat e részen nem történt. A német és szerb hadak guerillaharcokat folytattak a kurucok ellen, melyek, hol a kurucok, hol a labancok győzelmével végződtek.³⁾ Rabutin császári tábornok a nyár elején hadait a Háromszékre indítá, hol a Heuter Mihály vezérlete alatti székelyekkel az u. n. fekete halomnál ütköztek meg. „A német — írja az egykorú krónikás — puskázni kezdte; mindjárt megszaladának (t. i. a kurucok); a rácok mindenütt a sík mezőn ütték, vágták; sok százan ott veszének; holott a német közöl csak egysem veszel . . . Graven (mert ez volt a németek és szerbek vezére) felégetvén Háromszéket és a bárcasági kastélyokban a háromszéki fő- s nemes emberek ládáit felpraedálván nagy nyereséggel visszamene Szebenbe.“⁴⁾ Ugyan e tájban a kurucok egyebütt is kudarcot vallottak. Báró Tige német vezér szerb és német hadával Holdvilág községnél ugrasztotta meg a Guti vezérlete alatti székelyeket.⁵⁾

1) Tsétsi: (Havi krónika Mon. Hung. Hist. XVII. k. 265. l.) hibásan helyezi ez ostromot májusba.

2) Picot: Les Serbes de Hongrie. 89. l.

3) A kolozsvári német és szerb őrség ez idétt állandó harcban állott a portyázó kurucokkal, miről számos tudósítást közöl Szakál Ferenc (Naplója 62., 64., 65., 67., 68. stb. l.)

4) Cserey: Hist. 328. l.

5) U. o. 329. l.

A szerbek Rákóczy hívei ellen, mint már eddig is láttuk, nemcsak a telepeikkel határos területeken és nemcsak mint a marosi milícia közegei, hanem mint a császári hadak kiegészítői, a távoli csatatereken is harcoltak. Ez év (1704.) nyarán Pozsony környékén is találkozunk szerbekkel, kik a német hadakkal együtt táboroztak. Az egykorú pozsonyi krónistának reánk maradt jegyzetei élénk világot vetnek a német ármadának állapotára. A nyári hónapokon át több ízben megjelentek Pozsonyban a portyázó labanc hadak a békeszerető német polgárok nem kevés kellemetlenségére. Az egykorú naplóírónál idevonatkozólag ily jegyzeteket olvashatunk: Junius 29-én. „Az elmúlt két éjjel Kolmhófon át 1500 császári katona jött be Kapuvár felől, kik között sok szerb és horvát is vala. Ezeknek a külső és belső városban minden ház egy-egy adag kenyeret volt kénytelen adni“ . . . július 23-án ismét megjelentek városunkban déltájt a szerbek sok némettel együtt, összesen úgy 800-an lehettek . . . kiknek szintén házról-házra egy-egy adag kenyeret kellett adni; az előljáróság azonban húst, bort és takarmányt is tartozott kivetetni nekik; de 24-én úgy éjjel tájban már ismét eltávoztak.“¹⁾

Erdélyben a tavasszal vallott kudarcok ez év nyarán némileg kiköszörültettek Rákóczy hívei által. Debreczeni, a híres kuruc portyázó vezér júliusban már arról tudósítja Boné András bajtársát, hogy „Itt Erdélyben is jól folynak az dolgok. Kolozsvárt most akarják a mieink obszideálni . . . A mely rácok minap kiszöktenek volt Kolozsvárról, azok házuk népéhez lekérérdzván, most 3 vagy 4sereg rácokkal urunk (t. i. Rákóczy) hívségére feljöttek“ . . .²⁾

A selmeci értekezlet folytán, mely a béke megkötése érdekében, minkét hadakozó fél hozzájárulásával éppen ez időt tartatott, — szeptember első felében az általános fegyverszünet kimondatván, a Tisza-Dunaközén levő császári és szerb hadaknak báró Globitz szegedi parancsnok által szigorúan meghagyatott a

1) Hans Tsanyi's: Ungar. Chronik. Tört. Tár. V. 212--215 l.

2) Arch. Rák. I. 225.

békénmaradás. A szerbek a fegyvernyugvást meg is tartották; habár ezt — rakoncátlankodó természetüket ismerve — bajos volt elhinni; miért is Hellebront kuruc ezredes október 4-én arra szólítja fel Kecskemét, Nagy-Kőrös és Czegléd városokat, hogy küldjenek némi hadat, melyekkel majd lemennének Baja, Szabadka és Zombor felé, megtudandók, ha vajjon való-e ama hír.¹⁾ Ezen szemleút még aligha volt befejezve, midőn a fegyverszünet október 15-én megszűnt s a harci riadó mindenfelé újra megharsant.

Rákóczy ekkor a Tisza-Dunaköz vezénylő tábornokává Bottyán Jánost nevezvén ki, ez ide novemberben lejött és legott megkezdte a harcot a császári seregek ellen. „Legelőször is — mondja életírója — leszáguldozott egész Titelig s átűzé a rácokat a Dunán, Tiszán. Miután a földet tőlük ekkép megtisztítá, Szegedtől, Péterváradtól elvágta az élelemszállítást, Földvárnál, Soltnál sáncot építtetett, hogy a dunai közlekedést lehetetlenítse. December 13-án Kun-Szent-Miklósnál táborozék. Azután Földvárhoz szálla és december 15-én onnan még egyszer, utolszor hódolásra és békénmaradásra inté a rácokat nyílt levelében.“²⁾ Bottyánnak valóban sikerült az ezen vidéki ellenségnek megsemmisítése úgy, hogy december 21-én már „mindent jó rendben hagyva“ mehetett, a fejedelem rendelete szerint, az északi részekre.

Hogy a Bácskaságon maradt szerbség csakugyan csekély erővel rendelkezett, a Bottyán által történt szétszóratása után, legjobban bizonyítja azon körülmény, hogy a következő (1705.) év elején a maros- és dunavidéki szerbek készültek a Tisza-Dunaközre. Halas városa már február 3-án jelenté Kecskemétnek, hogy szegedi hírek szerint a marosmelléki szerbek a Tiszán áttörni készülnek. Bottyán hírül vevén a szerbek terveit, Solthoz jött s azt megerősítvén, a Dunán átkelve, előbb az azon vidéki szerbeket pusztítá tüzvel vassal egész a Dráváig; azután pedig

1) Hornyik János, i. h.

2) Thaly: Bottyán János. 45. l.

a Szerémséget, a szerbek ősi fészkrét, egész a Száváig bekalandozó. Május 13-án érkezett vissza Paksra és Szeged, Duna-Földvár, valamint Pétervárad felé hadakat küldvén, maga május végén Buda alá indult. Azonban bár a Budából kikitörő őrség ellen szerencsével harcolt, nem volt képes megakadályozni azt, hogy Glöckelsberg, budai várparancsnok a kurucok által komolyan fenyegetett Földvárhoz hadainak egy részét a Dunán lebocsáthassa. A német hadak Bottyánt Földvárrott veszteséggel üzték át a Dunán; sőt a solti sáncokat is bevévén, győzelmesen tértek meg Budára.¹⁾

E közben a márosmelléki szerbek május 24. táján beütöttek a Kúnságba és Kúnhegyest, Madarast kirabolva, szerte dúltak; mígnem Károlyi kuruc hadaival e vidék segélyére érkezvén, nagy veszteséggel üzte át őket a Tiszán. Bottyán ez időt a dunántúli vidékeken harcolt és csak augusztus elején tért meg hadával, midőn Herbeville tábornok Erdélyt megsegítendő, Budáról feles számú hadakkal indult Szegednek. A kuruc vezér, bár a jóval erősebb ellenséges hadat meg nem támadhatta, mégis egész Szegedig nyomon követte és folyton háborgatta. Herbevillenek a Tiszán történt átkelése után Bottyán hadai egész Zentáig száguldoztak s e vidék szerbjei nem csekély károkat szenvedtek. Maga pedig ezután Kecskeméten ütötte föl szállását; míg a solti révnél Horváth Tamás ezredes állott, a ki nemkevésbé győzelmesen hordozá fegyvereit a Duna, mint Bottyán a Tisza mentén.²⁾ November 4-én felsőbb meghagyásra Bottyán Kecskemétet elhagyva, a Dunántúlra indult és mialatt ő ott a császáriak ellen fényesen küzdött, a délvidéki szerbjei ismét bátorságot nyervén, hadaikkal egész a kúnsági vidékekig üzték rablásaikat.³⁾

1) Tsétsi: Havi krón. M. H. H. XXVII. 270 l.

2) Beresényi szeptember 22-én már leküldé Csajághi ezredet e vidékre, hogy ha lehetséges, a hadakat összpontosítva, Arad ellen tegyen támadást. (Beres. levelei. Arch. Rák. IV. 739.)

3) Hornyik, i. h.

Az 1705. év ősze nem mult el anélkül, hogy a szerbek egyebüttl ne szerepelhettek volna. A Herbeville tábornok alatti német és szerb hadak, mint említők, a nyár végén, Budáról Szegeden át, az erdélyi részekre vonultak, egyes csapatai azonban a bihari vidékek fékentartására hagyattak hátra. A debreceni kurucok most ezekkel állottak szakadatlan harcban. Október folyamán Debrecen és Szoboszló környékén történtek egyes, kisebb ütközetek, melyekben a szerbeknek is tevékeny rész jutott. Végre november 11-én Zsibónál egyenesen ők döntöttek el a németek javára egy nagyobb csatát.

A következő tavasz kölcsönös pusztításokkal köszöntött be. A Bercsényi által még szeptember vége felé a Tisza-Dunaközre küldött Csajághi ezredes hadait rendbehozván, már március elején (1706.) megindult Szeged vidékére és miután ellentállást nem talált, a szerbek által lakott Martonost és Kanizsát kifosztva és felégetve tért vissza Kecskemétre.¹⁾

Míg a Tisza vidékén ezek történtek, Erdélyben is újabb mozgalmak álltak be. Rákóczy ez év tavaszán gr. Pekryt küldvén az erdélyi részekre, ennek hadában egy csapat szerb is volt Dragul vezérlete alatt. Az egykorú Cserei szerint, ki Brassó falai mögött írta a kor eseményeit, e várban számos szerb is tanyázott a németekkel, kik a kurucok elleni portyázásra küldettek. A brassói szerbek, felsőbb parancsra, ez év nyarán majd a csikszéki, majd pedig a háromszéki vidékeket rabolták és pusztíták. A háromszéki kurucok Csáki András vezérlete alatt Uzonnál be is kerítették a szerbeket és csak Brassóból érkezett gyors segély szabadította ki őket a bizonyos fogságból. Itt sebesült meg a szerbek rettegett vezére, Popa is, akit Brassóban nagy katonai pompával temettek el.²⁾ Ez alatt Pekry magyar és szerb hadával a Bárcaság labanc érzelmű lakóinak sarcolására indult. „Meg is sarcoltatá,” — írja Cserei, — „de a (brassói) komendáns meg akarván tudni, miért jött be, a rácokban kiküldte,

1) Rákóczy leveleskönyve. Arch. Rák. I. 492.

2) Cserei: Hist. 371. l.

hogy fogjanak nyelvet, megparancsolván nekik, tovább Szent Péternél nem menjenek. A rácok Szent Péterre menvén, ott valami kurucok ittak, azokban bevágának, el is jöhetnek vala békével; de ott innya kezdének; a (brassói) kommandáns látván, hogy késnek a furier-sicekkel, mintegy 40-ed magával kimene, harminc muskatélyost is szerencséjére a mezőre kül a Lostáton megállítva. Mikor a kommandáns a Tömös vizéhez érkezik, hát már szaladnak a rácok, utánuk a sok ezer kuruc; mert a Szent Péterről elszaladt kurucok hírt adának Pekrynek; ő minden hadával rájuk mene. A kommandánsnak sem lőn mit tenni, megszalada; egy tarka lón ül vala, azt meg is lövik a kurucok; huszat levágának; a rácok és furierek közül több is ott vesz vala; de a muskatélyosokat meglátván a kurucok, visszanyomulának.“¹⁾

Bercsényinek a fejedelemhez még ez évi januárban írt egyik leveléből tudjuk, hogy gr. Schlick császári tábornok, a tél folyamán Péterváradon, a bácskai és szerémi szerbek hadainak rendbehozatalán fáradozott; azonban, úgy lászik, nem nagy sikerrel, mert Bottyán hadjárata óta a Tisza-Dunaközön lakó szerbek harckedve jóval csökkent. Nem is hallunk e vidék hadimozgalmairól Csajághinak fentebb említett hadjárata után mindaddig, mígnem az Erdélyből a Tisza vidékére ez év nyarán kijött császáriak közeledtének hírére, Bercsényi a Jászság vidékére nem jött; honnan a Tisza-Dunaköz s az ezen vidéki szerbek állapotára élénk világot vető jelentést küldött szeptember 17-én a fejedelemhez, mely a többi közt így hangzik: „Eleget beszéltem — írja — szegedi s más tisztekkel; de hogy a Rácországra (Bácskaságra) most már messze lemelessenek, teljes lehetetlenség; hanem azon állapotunk meg, hogy a már ezentúl lemenő németnek Győnél vagy a tájon Tápéig kell által gyünni az Tiszán; s így ha ma elérkezik az kenyér, még estve megindúljon az válogatott lovas had; igyenesen csak az Tisza mellett menjenek, lustosan költözvén át Győnél az német; ott egy

¹⁾ Cserei u. o.

istenadta szerencsére üssék meg s ha mit tehetnek neki Szegedig. Mert Szegedtől innen . . . sem élése, sem módja az járásnak Ezen próba igen vakszerencséből áll; mert ha az idő megakasztja az ebnémetet Szentes és Vásárhelyben, elfogy az kenyere az katonáknak s annál inkább az kedve; meg kell térni. Kedvekre hadtam ugyan az rác nyereséget; de azt mondják a szegediek: oda bizony hiába biztatom; mert ha csak Szintát, Szabadkát, Kanizsát, melliket fel nem veri, ott semmi sincs másutt, ha mélyebben akar menni, két hétre is kenyeret vigyen. És így . . . eligazítom őket, ha kenyér lesz, az német lesésre Szegedig, hadd próbáljanak.“¹⁾

A császári seregekkel ezen vonalon ütközetre nem került a dolog; mert Rabutin bár Szolnoknál átlépte a Tiszát, sőt Csongrádig lejövén, ott Löffelholz és Tököli német-szerb hadaival augusztus 25-én egyesült; szeptember 1-én Egeren át Kassa ellen nyomult. Kassa sikertelen ostroma után a német-szerb hadak Tokaj vidékét dúlták. „Békévei hagytam“ — írja Rákóczy — „szüretelni a tokaji szőlőkben az ellenséget; mert az új bor, az édes szőlő, a hideg éjjelek s a Tisza vize jobban megviselték őket mint seregeim.“²⁾ Tokajból a Tiszán át Rabutin téli szállására Debrecenbe vonult.³⁾

Rákóczy 1707. január 3-án Munkácsról meghagyta Bercsényinek: „hogy a Tisza-Dunaközén lévő lovas hadakat készen tartsa úgy, hogy valamihelyt ordrét vesznek mehessenek Halas vagy Csongrád felé; nevezetesen Csongrádra Deák Ferenc, a jázsági és Csáki ezerei, kiknek szubzisztenciája Makóról és Vásárhelyről leszen; Halasra pedig Bertoti István, Barkóczy és Rétey János ezerei, kiknek azon helyből lehet szubzisztenciájok.“ Továbbá: „ha az ellenségnek valamely része arra fordulna, Rácországra maga (t. i. Bercsényi) opiniója szerint menjenek le.“⁴⁾

¹⁾ Bercsényi levelei. Arch. Rák. V. 314—312.

²⁾ Rákóczy Emlék ir. 139. l.

³⁾ Tsétsi: Havi krón. M. Hung. N. XXVII. k. 297. l.

⁴⁾ Rákóczy: Lev. könyve. Arch. Rák. I. 500.

Ez a rendelet korántsem bizonyult fölöslegesnek; bár egyelőre nem dél, hanem kelet felől fenyegette veszély ennek a vidéknek a biztonságát, Rubatin ugyanis téli szállásáról hadait felszedvén, január 21-én Szolnokon át Budának vette útját. Azonban a kurucok minden összeütközést kerültek a jóval erősebb császári sereggel; sőt a környéket, melyen a német had vonult, annyira elpusztították, hogy Rubatin jelentése szerint, — a sereget az éhenvesztéstől úgyszólván csak az a 300 szerb mentette meg, a kik a táborban voltak¹⁾; mert azok bekalandoztak mindent és raboltak onnan is, a hol nem volt.(?)¹⁾

Az alvidéki szerbek harciassága és az uralkodó iránti hűségének fényes bizonyítékát képezte ezen haditény is s éppen nem valószínűtlen, — mint azt némely író állítja, — hogy a Rabutin-féle hadsereg megmentése is hozzájárult azon tényhez, hogy a szerbeknek 1706. augusztus 7-én kelt kiváltságos levele I. József császár és király által most újra megerősített.²⁾

Eközben Károlyi, ki a Maros vonalán harcolt, februárban a szerbek által megszállva tartott Csanádot feladásra bírta s vezéröket, Gyurkát, Szegedre bocsátotta.³⁾ Berthói István alvezérét pedig a Tiszán át a bácskaiak ellen küldé, s ez, bár hadjárataról biztos adataink nincsenek, úgy látszik, nem kevés veszteséget okozott e vidék lakóinak; mert azok erős bosszúra készültek. A szerbek ugyanis, minden erejüket összeszedve, elhatározták, hogy Kecskemét ellen mennek, a mely város a portyázó kuruc csapatok rendszerinti kiindulási pontja volt és ez időben csaknem védtelenül állott. A támadásra ápril 3-ikát választották, és pedig azért, mert ekkor ott vásár levén, nemcsak a vidék árusai, hanem — biztos tudomásuk szerint — 52 török kalmár is jelen volt, és így nem csekély préda ígérkezett. Nem akarjuk a kecskeméti mészárlást részletezni, a mit e város nagyérdemű monografusának, Hornyiknak, köny-

¹⁾ Hornyik i. h.

²⁾ U. o.

³⁾ Károlyi Sándor: Önéletírása és naplójegyzetei. I. köt. 185. l.

véből mindenki ismerhet.¹⁾ Elég azt a tényt konstatálnunk, hogy mire a kecskemétiak Cegléd és Nagy-Kőrös felől segélyt nyertek, a város teljesen kirabolva, felgyújtva volt, s lakói közül csak kevés kerülte el a halált, vagy a rabságot. Méltán jajdult fel ezen iszonyú pusztításra Kecskemét városnak akkori krónistája, mondván:

„Sírhalmokkal lakott, sírhalmokon álló
Jó Kecskemét város, sok jajt és bajt szóló
Vagy, mely valál áros
És rívó, a rác miatt löttél romlott város,“²⁾

Bercsényi a fejedelemhez április 10-én intézett levelében Kecskemét tönkrementének okát Károlynak abban az intézkedésében keresi, hogy ez Csajághi ezredet onnan magához rendelte.³⁾ Bármiként is legyen a dolog, annyi bizonyos, hogy a szerbek egész váratlanul lepték meg a gondnélküli városbelieket, s bizonyára nagyobb büszkeséggel emlékeztek volna a bácskai szerbek a kecskeméti dúlásra, ha véletlenül a török kalmárokat, a kiknek a szegedi várparancsnoktól menedéklevelök volt, szintén le nem mészárolják. Ezen esemény ugyanis a török kormány értésére esvén, legott diplomáciai vitára adott alkalmat. Medows bécsi angol követnek ez év augusztus havában az angol miniszteriumhoz intézett tudósításából tudjuk, hogy a francia kormány ezen esetről szintén tudomással birván, kapva-kapott az alkalmon, hogy a vele ellenséges osztrákok ellen a törököt felizgassa.⁴⁾ A török kormány nem is késett kijelenteni, miszerint a karlócai béke egyenes megsértését látja ezen esetben, s elégtételt sürgetett. Végre az osztrák kormány, a további konfliktust elkerülendő, a legyilkolt török kalmárok családjait akként kárpótolta, hogy utóbb valamennyi rablásban részt vett bácskai

1) Kecskemét város tört. I—IV. köt.

2) Thaly: Adalékok a Thököly-Rákóczy-kor irod. történetéhez. II. k. 151. l.

3) Beres. lev. Arch. Rák. V. 389.

4) Angol dipl. iratok II. Rák. Fer. korára, közli Simonyi E. (Arch. Rák. Okmánytár: III. 334.)

szerb családra 2—2, a többi családra pedig egyenkint 1—1 forint harácsot vetett ki.¹⁾

Kecskemét kirablása nagyobb éberségre intette a Tisza-Dunaköz kurucait, a hadak szervezésén, s a városok védelmi állapotba való helyezésén sűrűn munkálkodtak. Csajághi ezredével még áprilban Kecskemétre ment, hogy ott a hadakat szervezze. A diplomatai konfliktus azonban, amely az osztrák és török kormányok között éppen a délvidéki szerbség kegyetlenkedéséből eredt, úgy látszik, lehangolólag hatott e vidék népességére és az ezen év végeig elhúzódó vizsgálat folytán a szerbek újabb vállalatokba nem is fogtak.

A kecskeméti véres jelenetek Rákóczyban megérlelték annak tudatát, hogy az alvidék szerbjei fegyver által végkép tönkre nem tehetők; sőt az ellenök indított minden hadjárat csak pár pillanatra s csak azért látszott őket megfélemlíteni, hogy utóbb annál nagyobb elkeseredéssel, annál fokozottabb bosszúérzettel törhessenek a védtelen kurucokra. Azért még az év folyamán, midőn Nagy Péter orosz cár a lengyel fejedelemség ügyében vele tárgyalásokat folytatott, felkérte a csárt, járna közben magyarországi szerbek kibékeltetésének ügyében.²⁾ Hogy a cár tett-e s mit tett ez ügyben? erre vonatkozólag biztos adatokat nem ismerünk; annyi azonban kétségtelen, hogy a Tisza-Dunaköz szerbjei, támogattatván a szerémiak és bánágiak által, továbbra is az uralkodóház hívei s a felkelő magyarság ellenségei maradtak.

Mialatt a Tisza-Duna köze ily véres jelenetek színhelye volt, a közben Erdélyben is napirenden voltak a pusztítú hadjáratok. Gr. Pekry, kit — mint láttuk — Rákóczy még a múlt évben küldött e vidékre, tetemes számú kurucaival annyira sakkban tartá a német és szerb hadakat, hogy ezek a nyár elején a Debrecennél állomásozó Rabutintól kértek erősítést. A császári vezér 2000 német és 800 szerb lovast küldött tehát br. Tige vezérlete alatt, kik Szeben oltalmára siettek. A brassói

1) Hornyik i. h.

2) Hornyik i. h.

őrség szintén szünetlen harcban állt a portyázó kurucokkal. „A kurucok“ — írja az egykorú krónista, — „néha-néha eljöttek a bárcai falúkra; de a rácok kimenvén, szünetlen ölték, vágták, fogták őket, hogy már a sok kuruc rab el nem tér vala a fellegvárban. Nem is esett semmi kár a kurucok miatt; hanem egy rác Kira nevű kapitány Vidomlakra menvén harmad magával, nem tudván hogy ott sok kuruc volna lesben, megszorították a falú között megöleék; a testét behozák (társai) Brassóban, s nagy militáris pompával temeték el.“¹⁾

Rabutin októberben maga is Erdélynek indulván, már előbb seregébe rendelt 1000 szerbet, kikkel együtt ment Nagyváradról a királyhágóntúliai védelmére. Egyik, 800 német és 100 szerbből álló hadosztálya Háromszék és Ósíkszék vidékének behódoltatására küldetett. Ezek Ojtoznál erős harcot vívtak a már-már elbizakodott kurucokkal. Majd Gyergyó vidékét dúlták a német és szerb hadak.²⁾ A fővezér jövetelének hírére báró Tige, a ki eddig Szebenben foglalt állást, Déva megsegítésére indult; azonban útját állja Nagy Szegi Gábor kuruc ezredes. A németek és szerbek megütköznek vele s erős harc után meg is futamítják a magyarokat. „A rácok (és) németek — mondja az egykorú forrás — üzték, kergették. Hallottam azon harcon jelenlevő becsületes embertől, hittel mondotta, hogy öt rác hét zászlóalj kurucot üzött; senki sem fordult meg közülök . . .“³⁾ Ily és hasonló jelenetekkel telt el az 1707. évi ősz Erdélyben; míg nem a közelgő tél nyugtonmaradásra kényszeríté a kuruc és labanc csapatokat.

A következő (1708.) tavaszán kettős hír érkezett a Kassán időző Rákóczyhoz: az egyik Rabutinnak Erdélyből való kijövetelét, a másik az alvidéki szerbség készülleteit tudatta vele. Károlyihoz ápril 18-án írt levelében a fejedelem így szól: „Rabutinnak kijövedele újabban konfirmáltatik . . . úgy gondol-

1) Cserei : Hist. 372—3. és 386. l.

2) U. az 389—9. l.

3) U. az 392. l. V. ö. Vizaknai Briceius György : Naplója (1693—1715.) 106. l.

kodom, hogy ha az mellém rendeltetett korpuszt idején összegyűjthetem s erejét kitanúlhatom, egyenesen Szeged felé küldök eleikben, kivált, hogy ha kegyelmed nem fog késni az lovas ezerek küldésével s ugyanúgy vélem, hogy ezek rekonjunciókra való nézve ment Tököli (a szerb vezér) az kinek ezen órában írják ott létit és próbálásra való szándékát.“¹⁾ Három nappal utóbb pedig ezeket írta: „Sötér és a kecskemétiak tegnapi leveléből értem a rácságnak készülleteit; azért újonnan is szükségesnek ítélem azon két lovas regimenteknek általküldéseket, az melyekről már ekkoráig is vehette kegyelmed parancsolatomat.“²⁾

A szerb mozgalmak hírére Sötér Tamás kuruc ezredes Kecskeméten tanácsot tartván, legott parancsot küldött Pestvármegye összes községeihez a fegyveresek összegyűjtése végett. Ennek folytán a fejedelem ápril 22-én Bercsényihez küldött levelében már írhatta, hogy a szerbek készülleteinek hírére a kecskemétiak és nagy-kőrösiek 2000 embert állítottak fegyverbe, a kikhez Egerből ágyúkat és egyéb hadiszereket küldött s egyidejűleg meghagyta Zay és Szentmiklós tiszta-dunaközi ezredeseknek, hogy „in casu necessitatis“ azok oltalmára menjenek. Tudatja továbbá a fejedelem, hogy az erdélyi német hadnak egy része Szegedhez, más része Péterváradhoz iparkodik.³⁾

A szerbek a Sötér alatti kurucok ellenkészületeit hallván, egyelőre felhagytak támadási tervökkel s a mint Bercsényinek egyik leveléből kitetszik, a Maros vidékére küldték át hadaikat, a hol sikeresebb táborozást reméltek.⁴⁾ A nyár folyamán a kuruc hadak újabb műveleteiről hallunk a Tisza-Dunaközön. Medows angol követnek junius 23-án kelt jelentése szerint Szeged és Csongrád között 6000 főnyi kuruc sereg pusztított. Ugyanő még

1) Arch. Rák. II. 243. Rákóczy leveleskönyve.

2) U. o. II. 245.

3) U. o. II. 248.

4) Bercsényi lev. Arch. Rák. V. 633.

július 25-én is azt írja, hogy magyarok kisebb csapatokban egész Szeged falai alá mennek portyázva.¹⁾

Az augusztus 3-iki trencsényi szerencsétlen ütközet, a melyben Rákóczy hadai szétszórattak, új bátorságot öntött e vidék labancaiba. Sőtér kurucai azonban még mindig Szegedig jártak; bár a fejedelemnek szeptember 1-én kelt levele szerint már akkor Péterváradnál szerémi hadak is jöttek volt át az újabb operációkban való részvételre.²⁾ A szerbek, segélyhadaikat összeszedve, valamint az előző évben Kecskemét, úgy most Nagy-Kőrös tönkretételét vették tervbe; hanem ezúttal nem koronázta siker törekvéseiket. Szeptember 11-én támadták meg ezen várost; és támadásuk, habár nem volt váratlan, végzetszerűvé válhatik vala, ha a környék segédcapatai még idejekorán nem jönnek a város segélyére. Ennek folytán a támadás nemcsak megghiúsult, de sőt a szerbek nagy veszteséggel voltak kénytelenek menekülni Szeged felé.³⁾ A fejedelem nem is késett Sőtérnek és hozzátartozóinak meghagyni, hogy a menekülőket Szeged körül is üldözzék.⁴⁾ A kurucok most már — mint Bercsényinek okt. 27-én kelt leveléből kitűnik — Szentes, Vásárhely, Algyő és Tápé felé; sőt a Duna mentén egész Péterváradig kalandoztak csoportosan.⁵⁾

Rabutin még ez év tavaszán kijövén Erdélyből, Rákóczy báró Károlyi Sándor tábornokot küldé a tartományra; mire a bentlevő császári hadak vezére, Krickbaum tábornok „30 lovas német, 1000 muskatélyos és egynehány száz ráccal“ Kolozsvár védelmére ment. Nagyobb összeütközésre azonban most nem került a dolog; mert Károlyi Szász-Sebes megvétele után tartózkodó pozíciót foglalt.⁶⁾

E közben a marosvidéki szerbeket nagy csapás érte. Po-

1) Angol dipl. iratok. Arch. Rák. Okmtr: III. 389.

2) Arch. Rák. II. 310.

3) Hornyik i. h.

4) Arch. Rák. II. 330.

5) Arch. Rák. VI. 179.

6) Cserei: Hist. 426. l.

povics Tököli János, a híres aradi milie főkapitány, kit kortársai „rác Tököli“ név alatt ismertek s ki a biharmegyei kurucok elleni sikeres működéseért I. József császár- és királytól még 1705-ben nemesi rangot és különféle ajándékokat nyert, most egyszerre elveszté lába alól a szereplési tért. Egy marosvidéki portyázó kuruc csapatnak ugyanis sikerült őt egy őrházban néhány hívével együtt (1708. július 31-én) elfognia s így az ezen vidéki szerbek egy időre vezér nélkül maradtak. Tököli csak a következő év tavaszán lett ismét szabad, a midőn két előkelő kuruc fogolyért kieseréltetett.¹⁾

Heister császári fővezér, ki ez időtt a dunántúli vidéken operált, német, szerb és horvát hadaival szeptemberben Simon-tornyát fogta ostrom alá s ugyanekkor Tolnától 5000 szerb és 700 német iparkodott hadával egyesülni. Béri Balogh Ádám, a híres kuruc dandárnok Kölesdnél e hadaknak útját állja s egy véres összecsapás után a németeket és szerbeket szétveri, vezéröket, a bácskai Fluck ezredet pedig sokakkal együtt elfogja.²⁾ A közelgő tél folytán most már lassankint a hadjáratok megszűntek; innen van, hogy a szerbek további ténykedéséről újabb híreket nem hallunk.

A trencsényi veresség, mely mint említők, ez év nyarán érte a kurucokat, sokkal inkább demoralizálólag hatott Rákóczy párthíveire, mint várni lehetett volna. Sőt a tiszta-dunaközi városok — úgy látszik — már a háború mielőbbi betelezésének, vagyis inkább Rákóczy végleges leveretésének előjelét látták abban s azért Nagy-Kőrös és Kecskemét hódolatát úgy Buda, mint Szeged német parancsnokainak, csakhogy a délvidéki szerbek folytonos garázdálkodásaitól szabaduljon, — be is jelentette.³⁾

Ámbátor a két város és környéke meghódolt az osztrák fenhatásának, a békesség még korántsem állott helyre. Tudhatták

1) Szentkláray i. m. I. 119.

2) Hornyik i. h.

3) Hornyik i. h.

már az előző évekből ama városok lakói, hogy az egyes várparancsnokok által részökre kiadott védlevelek a legkevésbé sem óvták meg őket a német, de főleg a szerb hadak pusztításaitól. A következő év (1709.) tavaszán a Pétervárad körül telelt német és szerb had Szegedhez vonulván, a szegedvidéki szerbek Kecskemét környékét újból háborgatni kezdék, s igen sok marháat raboltak. Erre május 3-án Szűcs Istók, huruc hadnagy, a három város (Cegléd, Nagy-Kőrös, Kecskemét) lovasságát összeszedvén, leszáguldoz a Bácskaságra, s útjában mindent iszonyúan elpusztít. Gr. Herberstein, szegedi parancsnok május 17-én levelet intézett Kecskemét városához, büntetéssel fenyegetődzvén az esetre, ha a harcokkal fel nem hagynak. Az ekkép megfélemlített magyarságon a szerbek azzal álltak bosszút, hogy május 21-ike körül egész Cegléd vidékéig űzték rablásaikat.¹⁾

A szerbek által elkövetett rablások meggátlása felette sok gondot adott nemcsak az egyes vidékek lakosainak, hanem a népe sorsát szíven viselő fejedelemnek is. Rákóczy főleg a marosvidéki szerbek garázdálkodásait kívánta még ez év elején korlátozni, s e célból a temesvári basához fordult. Még január végén indítá útnak gr. Teleky Mihályt és Pápay Jánost diplomáciai megbízásokkal Temesvárra, s egyebek közt a szerbeket illetőleg kérte a basát, hogy: „mivel az Maros melléki rácság, ki már a birodalom protekciója alá ment, gyakori, a porta földéről tett kicsapásaival a hűségünkben levő lakósoknak sok károkat tett, konsociálván magokat a prédáért a német párton levő rácokkal: az oly vagabundus rácokat zabolázza meg; sőt azokat is, az kik az olyaknak pártfogói: konfiskálja s tartson a végre a szélekben jó strázsákat.²⁾

Minthogy a tavasszal Hatvan körül táborozó Károlyi északra rendeltetett; s mivel az alvidéki városok e közben a német-szerb hadak által folyton háborgattattak: június elején

1) U. az.

2) Gr. Teleky. M. és Pápay J. nándorfehérvári követségének Diariuma. Mon. Hung Hist. XXVII. 187.

Heves és Pest vármegyékre Szentpétery Imre a hevesi hadakkal a felső táborból leküldetett.¹⁾ A tiszadunaközi kuruc hadak vezérlete ekkor, — Bottyán távolléte folytán — Sötér Tamás ezredesre volt bízva, habár a fővezérlet Bottyán Jánost illette, a ki ekkoriban az északi vidékeken harcolt. Bottyán csak az ez évi júliusnak elején indult el felsőbb rendelet folytán a Bácskaságra, hogy az itteni szerbeket ismét megfékezze.

Bercsényi július 14-én a fejedelemből írt levelében, Bottyán tudósítása folytán, említi, hogy a szerb hadak Szeged körül gyülekeznek, és hogy ő Kókait és Sötért a tábornok mellé rendelte.²⁾ De a fejedelem pár nap múlva már a dunántúli részek megsegítésére küldé Bottyánt. Heissler eszászári tábornagy Bottyánnak a Dunán való átkelését megakadályozandó, Buda- és Péterváradról a szerb naszádosokat rendelte Duna-Földvár felé, mire Bottyán hirtelen északra Solton át Üllő felé indult, hogy Vácon át az északi részekre üssön. Üllőn augusztus 21-én kelt meghagyásával a tiszadunaközi hadak vezérletét Sötér Tamásra bízta. „Hogy ezen alföld“ — írja Bottyán — „vigyázó nélkül ne legyen, maga mellé vévén itt levő kompániáit, ezen orderem vételével menjen alá, az hol legszükségesebbnek látja az vigyázást . . .“³⁾

Bottyán már Selmec körül hordozá győzelmes fegyvereit, midőn hátrahagyott ezredese, Sötér Tamás hirnökei jelentek meg előtte. Sötér üzenete nem volt kevesebb, mint hogy a szerémségi, bácskai és marosvidéki szerbek tömörülven, Kecskemét, Kőrös, Halas stb. városok kirablására készülnek. Kéri tehát „a méltóságos generális urat, jönne le minél előbb; mert különben, — maga egyetlen ezredével a feles szerb hadaknak ellent nem állhatván. — oda az egész alföld.“⁴⁾

A „Tisza-Duna közt kommandérozó generális“-nak (így

1) Thaly: Bottyán János. 415. l.

2) Arch Rák. VI 332.

3) Thaly, i. m. 457. l.

4) Thalynál, i. m. 479. l.

írta magát Bottyán,) legszebb jellemvonása a föld népe iránti végtelen szeretete volt. Mint addig is soha, úgy most sem engedhette, hogy a gondjaira bízott alföld népe védtelen maradjon; azért legott megindítá azok segélyére lovasságát. Bottyán ez előre küldött seregét már nem látta többé viszont; mert szeptember 26-án tarna-őrsi táborában meghalt. Leküldött hadai beszáguldozták az alvidék rónáit, s a szerbeket szeptember végeig pusztították. Ezen had a jászkúnsági és a városok által kiállított ezredekből állott; Bottyán halála után e seregnek csak egy része maradt ezen a vidéken, Sötér és Cseplész János vezérlete alatt, a többiek északra rendeltettek.¹⁾

Eközben Károlyi Sándor tábornok a nyár folyamán Szentiváni és Cserei alvezérét küldé Zaránd vármegyén át Erdélyre. Wellenstein labanc vezér azonban német és szerb hadával ellenök siet és Ribicénél szétveri őket. „A kurucokban“ — mondja ez egykori forrás — „hatvanig valót levágának a rácok; Cserei János is alig szabadulhata el; a vezetékjét elnyerék több százig való lovakkal együtt és az udvari székely kapitányokat majd mind elfogják: Rác Mihályt, Bakcsi Gábort, Szörcesei Ferencset, Bodosi Istvánt, Nagy Eleket, és sokakat másokat, kik mind cifra köntösökben, mind jó paripákkal, fegyverrel lévén, a rácokat jól megruházzák . . .“²⁾

Rákóczy hívei között e vidéken oláhok is voltak, kik a híres Balika vezérlete alatt inkább csak a préda kedvéért fogának fegyvert. Ez idétt Aranyos-székben raboltak ez oláh-kurucok, kik ellen a rác Pivoda kapitány küldetett Brassóból. Pivoda derekasan megfelelt küldetésének; mert Balika hadának egy részét levágván, a többit pedig megszalasztván, győzelmesen tért vissza. A szerbek további erdélyi szerepléséről keveset tudunk, és csak annyi bizonyos, hogy a kurucok által háborgatott vidékeken a német hadakkal együtt állandó őrszemek gyanánt alkalmaztattak, és mint Cserei mondja: „a német, hogy

¹⁾ Thaly K.: Oeskay László élete. 570. 1

²⁾ Cserei, 426—7. 1.

inkább zabolyában tarthassa a székelyeket, s a tolvajokat (!) is inkább kergethesse mind gyalog németeket, mind lovas német, rác, magyar hadakat kollokála, kik télben — nyárban azolta ott laknak, és mindenfelé, a hova kívántatik, portáznak.“¹⁾

Bottyán János halála és hadainak az északi harctérekre való rendelése folytán a Tisza-Dunaköz városai nem érezvén magukat kellő biztonságban, hódolatukat mind Budára, mind pedig Szegedre, ismét bejelentették; sőt Kecskemét október 29-én a szegedi, november 29-én pedig a szécsényi német parancsnoktól kapott védőlevelet, mely szerint a szerb hadak fejvesztés terhe alatt tiltattak el a város és vidékének háborgatásától.²⁾ Tehát mire az év végéhez közeledett, e vidék nyugalma is, — habár csak látszólag, — helyreállt.

Eszterházy Antal kuruc tábornok dunántúli hadait a Tisza-Dunaközre áthozván, 1710. január 4-én indult északnak 3000 lovasával, mindenütt portyázva a szerbek vidékein egész Vácig.³⁾ A harci riadó erre ismét felhangzott az alföld hófödte térein, s a szerbek téli szállásaikat elhagyva, ismét csoportosulni kezdtek. Rákóczy ennek hírére vevén, február 18-án ezeket írta Eszterházynak: „A mai napon két felől is bizonyos hírül értvén a rácságnak Szegedhez való gyülekezetét és a német konjunkciójára igyekező szándékát, hogy mind ezt mind az nap történt kázus szerint Eger felé való csapását prepediálhassam: holnap Isten jóvoltából az körülem lévő hadaknak egyik részével Ceglégre szándékozom.“⁴⁾ Rákóczy február 20-án már Cegléden volt, a honnan Károlyival tudatá, hogy Szeged környékén összegyűlt szerbség a Tiszán átkelt s a marosmellékeikkel egyesült. Ennek következtében a fejedelem nem is sokáig késett Cegléden, amely város ekkoriban felette pusztuló állapotban volt; hanem minthogy a Tisza-Dunaközén a szerbek átköltözése folytán számbavehető ellenség nem volt, február 23-án már megindult Jászberény felé.

1) Cserei 434. l.

2) Hornyik i. h.

3) Hornyik i. h.

4) Rákóczy lev. Arch. Rák. III. 31.

Eközben történt, hogy a pultavai csata (1709.) után Magyarországra menekült lengyelek Rákóczy szolgálatában álltak. A fejedelem — mint emlékirataiban mondja — túlzó követelései miatt sehogysem volt velök megelégedve, s hogy némileg megnyugtassa, ez év tavaszán Kecskemét, Nagy-Kőrös és Cegléd városokba küldé őket, meghagyván nekik, hogy főleg a szerbekre „jól vigyázzanak.“ A lengyelek azonban nemcsak minden katonai fegyelmet ignoráltak; hanem, — mint az egykorú krónikás feljegyzé, — „hallatlan prédálást és sok istentelenséget követének el.“¹⁾ Herberstein szegedi parancsnok a kecskeméti lengyelek fegyelmezetlenségéről értesülvén, május elején mintegy 500 főből álló német-szerb hadat küldött a város ellen, mely a dőzsölőkön könnyű szerrel aratott győzelmet. A lengyeleket ettől fogva nem volt hatalom, a mely a városokban való maradásra bírhatta volna; hanem furcsa rendetlenségben menekültek Rákóczyhoz, elpanaszolván szerencsétlenségöket. A fejedelem tehát részint hazabocsátotta, részint más vidéken fekvő hadaihoz osztotta be őket.²⁾

Ez év (1710) nyarán Rákóczyt ismét a Tisza-Dunaközén, a szerbek elleni operációk között találjuk. Terve lévén a dunántúli részek meghódoltatása, július hóban a Dunához vonult; a hol Rác-Almásnál sikerült Béri Balogh Ádám dandáros és Borbélyi alezredesnek az átköltözés; bár nagyobb hadat a Budáról leereszkedett szerb sajkások fellépése folytán nem küldhetett a fejedelem. Ezen expedíció, melynek éle szintén a szerbek és részben a németek ellen irányult, szomorú véget ért; amennyiben a kurucok ama vidéken magukra maradván, mindenütt vesztesek lőnek, sőt Balogh dandáros az ellenség kezébe esvén, kivégeztetett.

Rákóczy szerencséje s híveinek buzgalma ezidétt már sokkal alább szállott, semhogy a felkelő magyarság önvédelmi harcát még hosszabb időn át folytathatta volna. A fejedelem

1) Cserei 447. l.

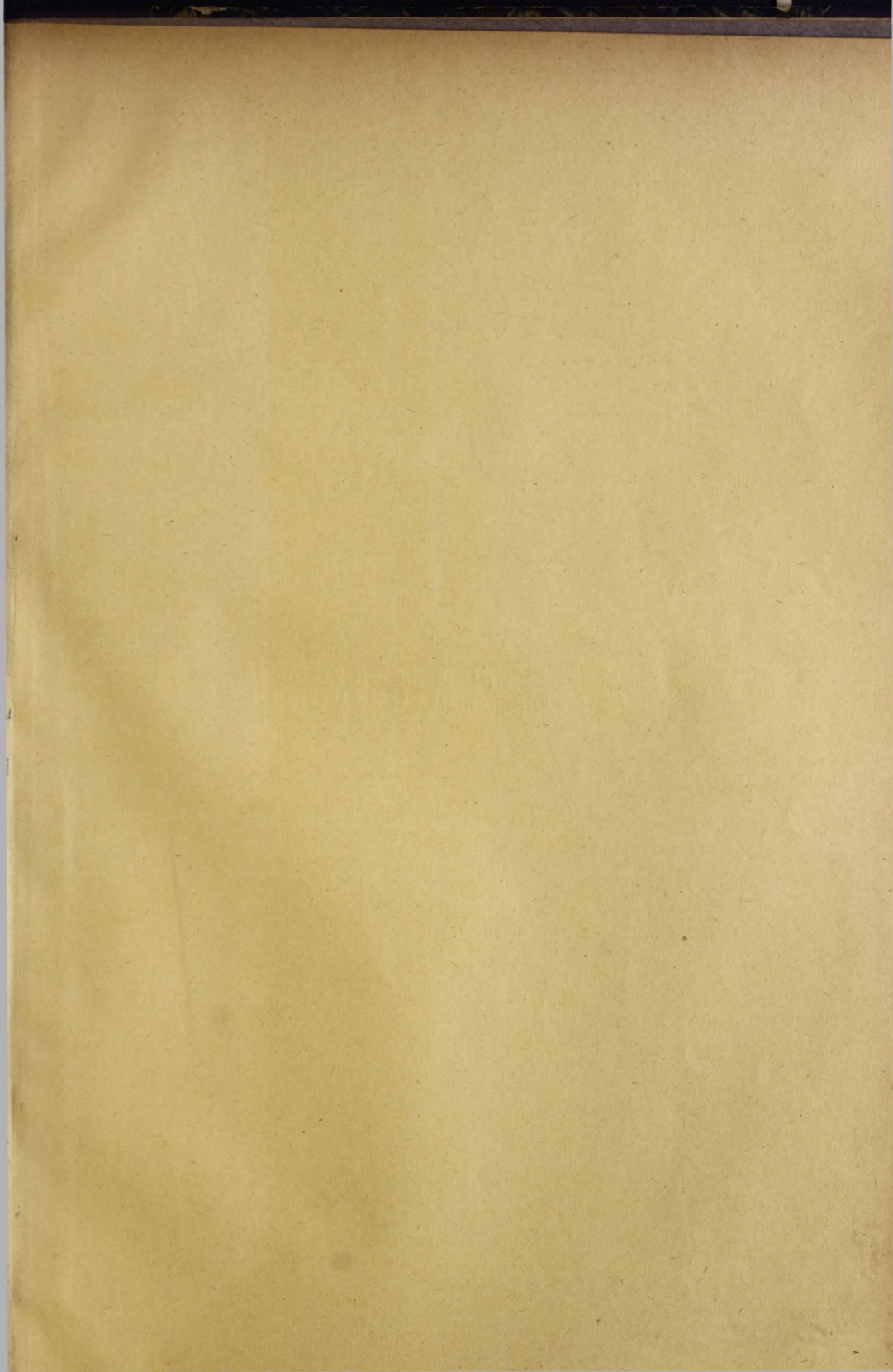
2) Rákóczy Emlékiratai. 185—186. l.

mindinkább északra szorítottatott, s így a Tisza-Duna közti vidéken ez év őszén már nem találunk kuruc hadakat, melyek az ezen vidéki szerbek előnyomulását megakadályozhatták volna. A demoralizáció, mely e vidéken érezhető volt, elterjed a tiszántúli s az erdélyi részekre is úgy, hogy ez év őszén a kuruc hadak nagyobb része nyugalomra tért és csak egy-egy kisebb csapat nyugtalanítá a német és szerb seregeket.

Az 1711. évi május 1-én megkötött szathmári béke a hosszas háborúknak véget vetvén, a magyarországi szerbek ténykedésének is vége szakadt. Legnagyobb részök visszatért a Tisza, Maros és Duna melléki határőrségi telepeikre, hol a fegyveres béke nyugalmát élvezték. A XVIII. század első felében még egyszer újból a tett mezejére szólítottak; ez azonban csak Mária Terézia trónraléptével, vagyis az osztrák örökösödési háború kitörésekor történt. A most beállott béke tehát csak előkészítő gyanánt szolgált az újabb küzdelmekre.

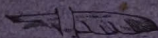
Tartalom:

A bácskai és bánági szerbek szereplésének története 1526—1711.	Lap.
Irta dr. Dudás Gyula	97.

A BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

DUDÁS GYULA DR.
TITKÁR.

✠ XII. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET. ✠

ZOMBOR.
BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat 1883-ban alakult azon célból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történet- és régiségkedvelő, aki ez iránti szándékát írásban egyik elnöknél vagy a titkárnál személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 3 frt tagdíjat fizet. A kötelezettség három évre szól. Aki ennek lefolytával a titkárnál nem jelenti be írásban kilépését, az további három évre marad e kötelezettség alatt.

Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot célja elérésében, felolvasásra munkálatokat küldenek be. E címen a tagdíjak befizetése alól felmenthetők.

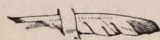
Alapító tag egyszer mindenkorra legalább 50 frt alapítvánnyal járul e társulat céljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagjai fel vannak jogosítva az őket megillető társulati címek használhatására.

A társulat elnöke Schmausz Endre főispán Szabadkán, alelnöke Iványi István főgymn. tanár Szabadkán, titkára Dudás Gyula dr. Zomborban, pénztárnoka Pozsonyi Béla Zomborban.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A
BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

❧ XII. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET. ❧

ZOMBOR.
BITTERMANN NANDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1896.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A bácskai nemes családok összeírása 1841-ből.

I.

Bács-Bodrogh vármegye nemes családjainak történetéhez óhajtunk az alábbi közlemény által újabb adatokat szolgáltatni. A megyei nemes családokra vonatkozó adataink még mindig nagyon hiányosak lévén, nem lehet kétségünk az iránt, hogy csak hosszas utánjárás és csak részletekbe menő kutatások útján lesz módunkban a megyei családok kimerítő történetét adni; addig pedig, míg e nagy munkára valaki vállalkozik, be kell érünk egyes mozaikszerű adalékok közlésével, melyek bár a tárgyat nem merítik ki, mindazáltal a geneologia szempontjából hasznos támpontokat nyújtanak.

Nemes családaink történetében országszerte nagy a zavar és a bizonytalanság. Eddig még olyan irodalmi munka sincsen, a mely az ország nemességének teljes sorozatát adná. E tekintetben sem Nagy Iván ismert alapvető műve (Magyarország családai), sem az újabban megjelent Siebmacher-féle nagy várlalat nem felel meg a kívánalmaknak. Igen sok család nincs meg e művekben, sőt nem kevés azon családok száma sem, melyeknek nyomát az u. n. királyi könyvekben sem lehet feltalálni. Hogy egyes nemes családoknak igen sokszor maguknak sincs semmiféle iratuk vagy adatuk, azt nem is kell külön hangsúlyozni.

Ily viszonyok között a hazai nemes családok teljes névsorát csak akkor lehet majd összeállítani, ha az egyes megyei levéltárak anyaga fel lesz dolgozva. Az ezekben rejlő nagybecsű adatokat kell azután összegezni és az országos, káptalani, családi

stb. levéltárakban levő családtani adatokkal egybevetni. Oly munka ez, mely óriási fáradságot és nagy időt igényel, de ha a hazai nemesség teljes sorozatát és teljes történetét akarjuk birni, e feladat elől kitérni nem lehet.

Az alább közlendő lajstrom Bács-Bodrogh vármegye 1841. évi nemesi összeírását foglalja magában s a megyei nemességről eddig rendelkezésre állott forrásokot sok tekintetben kibővíti. Fontos ez összeírás főleg azért, mert az 1825. évtől történt megyei meghirdetések hiteles jegyzékei időközben elvesztek s így e lajstrom a nemesi meghirdetési lajstromokat pótolja és az 1848 előtti megyei nemesség állapotát elénk tárja.

II.

A vármegyénk régi levéltárában levő összeírás a nemes családokat községenként a következőkben sorolja elő:

Almás.

Antunovits Alajos özvegye született Gugánovits Rozália.	Antunovits István öregebb.
Antunovits Albert öregebb.	Antunovits István ifjabb.
Antunovits Albert ifjabb.	Antunovits István legifjabb.
Antunovits Antal ifjabb.	Antunovits István özvegye szül. Szutsits Mária.
Antunovits Ferenc öregebb.	Antunovits Kálmán
Antunovits Ferenc ifjabb.	Antunovits Károly.
Antunovits Gábor.	Antunovits Lajos.
Antunovits György.	Antunovits Máté özvegye szül. Baity Mária.
Antunovits Jakab özvegye született Mándits Berta.	Antunovits Márk.
Antunovits János öregebb.	Antunovits Melchior.
Antunovits János ifjabb.	Antunovits Pál.
Antunovits József öregebb.	Antunovits Péter.
Antunovits József ifjabb.	Antunovits Sándor.
Antunovits József özvegye szül. Petricsevits Magdolna.	Csák András.
	Csák János.
	Csák József.

Gugánovits Dániel öregebb.

Gugánovits Dániel ifjabb.

Gugánovits Jakab.

Gugánovits Lukács.

Koronay Antal.

Koronay József özvegye
szül. Strobb Ludovica.

Kovatsits Antal.

Kovatsits Ferenc.

Kovatsits György.

Makay Dániel.

Mándits János öregebb.

Mándits János ifjabb.

Mándits Máté öregebb.

Mándits Márkó ifjabb.

Milassin András.

Narantsek Ferenc özvegye
született Szpetzko Katalin.

Narantsek János öregebb.

Narantsek János ifjabb.

Narantsek József.

Narantsek Mihály öregebb.

Narantsek Mihály ifjabb.

Narantsek Mihály legifjabb.

Narantsek Móríc.

Némethszeghy János.

Némethszeghy Benedek.

Némethszeghy István özvegye
született Vermes Julianna.

Némethszeghy Ignác.

Némethszeghy István öregebb.

Rudits Antal.

Rudits Dániel.

Rudits József.

Rudits Károly.

Rudits Máté.

Rudits Móríc.

Siskovits József.

Somoskőy András.

Somoskőy Ferenc.

Somoskőy Ferenc özvegye
született Zákobszky.

Somoskőy József öregebb.

Somoskőy József ifjabb.

Somoskőy István öregebb.

Somoskőy István ifjabb.

Somoskőy István legifjabb.

Somoskőy Mihály.

Somoskőy Pál öregebb.

Somoskőy Pál ifjabb.

Somoskőy Pál legifjabb.

Somoskőy Péter.

Vermes Fábrián.

Vidákovits András.

Vidákovits Antal özvegye
szül. Allaga Anasztázia.

Vidákovits Bertalan özvegye
szül. Kukity Petronella.

Vidákovits Bonaventura.

Vidákovits Fülöp.

Vidákovits Gáspár özvegye
szül. Kaity.

Vidákovits György.

Vidákovits János.

Vidákovits József.

Vidákovits István.

Vidákovits Márk.

Vidakovits Márton özvegye
szül. Pancsits Katalin.
Vidakovits Máté.
Vidakovits Mátyás.
Vidakovits Mihály öregebb.
Vidakovits Miklós.
Vidakovits Mihály ifjabb.
Vidakovits Samu.
Zsembery János öregebb.
Zsembery János ifjabb.
Zsembery József.
Zsembery István.
Zsembery Márton özvegye
szül. Szeberledy Katalin.

Baja.

Adamovits Ferenc.
Adamovits János.
Alföldy Ferdinánd
Allföldy Ferenc.
Allföldy Ferenc özvegye.
Allföldy István.
Antal Károly.
Antal Pál özvegye.
Bajtsy Fábián.
Bajtsy János özvegye
szül. Burtsik Anna.
Bajtsy János.
Bajtsy László özvegye
szül. Vitzenti Anna,
Balázs Ferenc.
Balázs József öregebb.
Balázs József ifjabb.
Benko István.

Bogor Ádám özvegye
szül. Sztrilich Borbála.
Bogor Sándor.
Csejtey Péter.
Cseh-Ujváry József.
Cseh-Ujváry Lajos.
Czina Márton özvegye
szül. Piukovits Rozália.
Deák Sámuel.
Dobry György.
Dömötör József.
Dömötör István.
Dömötör Pál.
Eskütt Antal.
Esztergamy József.
Falusy Dániel öregebb özvegye
szül. Némethi Erzsébet.
Falusy Dániel ifjabb özvegye
szül. Kurutz Terézia.
Fazekas Ferenc.
Fazekas Károly.
Fazekas Mihály.
Fazekas Miksa
Fúró Dániel öregebb özvegye
szül. Göbölös Julianna.
Fúró Dániel ifjabb.
Fúró Benedek.
Fúró Sámuel.
Gaál Ignác öregebb.
Gaál Ignác ifjabb.
Gaál Imre.
Gáspár József.
H. Grassalkovich Antal özvegye
sz. H. Eszterházy Leopoldina.

Grotzky István özvegye.
Gugánovits Péter.
Gyurikovits Eugén.
Gyurikovits Gergely.
Gyurikovits János.
Gyurikovits István.
Gyurikovits László.
Gyurikovits Vászó.
Hegyesy József idősb.
Hegyesy József ifjabb özvegye.
Hegyesy István.
Horváth Antal.
Horváth János.
Horváth József.
Horváth László.
Jeszenszky Albert.
Kacz István.
Kaity Dávid özvegye
szül. Bene Terézia.
Kang János.
Kanyó Alajos.
Kardos András.
Kardos Dániel.
Kardos György.
Kardos János.
Kardos József.
Kosnyák Boldizsár özvegye
szül. Völtsegy Magdolna.
Kosnyák János.
Kézsmárky József.
Kézsmárky Pál.
Kecskés Dávid,
Kóis László.
Kolller Ferenc.

Koller István öregebb.
Koller István ifjabb.
Kolozsváry-Kis Pál.
Kolozsváry Sándor özvegye
szül. Hagymásy Zsuzsa.
Komáromy Benjámín.
Komáromy Sándor özvegye
szül. Szabó Judit.
Kooosz Jakab.
Kőrösfőy József öregebb özv.
szül. Rátz Erzsébet.
Kőrösfőy József ifjabb.
Kőrösfőy Lajos.
Kuluntsits Ágoston.
Kuluntsits Gyula.
Kuluntsits János.
Kuluntsits József özvegye
szül. Bischof Erzsébet.
Kuzmits Mátyás özvegye
szül. Szulik Éva.
Laitner Ferenc.
Laitner Mihály.
Laitner Péter.
Latinovits Albert özvegye
szül. Kubitska Mária.
Latinovits Benjámín.
Latinovits Bertalan özvegye
szül. Latinovits Koleta.
Latinovits Dávid.
Latinovits István.
Latinovits Sándor özvegye
szül. B. Geramb Etelka.
Mágosy Elek öregebb.
Mágosy Elek ifjabb.

Mágosy János.
Mándits Ágoston.
Mándits Albert.
Mándits András.
Mándits Jakab özvegye.
szül. Vukovits Mária.
Mándits József.
Mándits István.
Mándits Károly özvegye
szül. Lyublanovits Éva.
Mándits Márk.
Mándits Máté özvegye
szül. Dugalits Borbála.
Mándits Mihály.
Mándits Sándor.
Markos Pál.
Milassin József.
Nagy József.
Nagy Sándor.
Nagy Pál.
Nagy Lajos.
Nagy Zsigmond.
Nemes József özvegye
szül. Bibo Mária.
Nemes Károly.
Pál Antal özvegye
szül. Ódry Erzsébet.
Pál József.
Papkováts György.
Papkováts János.
Pilaszánovits Lajos.
Pilaszánovits Pál özvegye
szül. Kardos Mária.
Piukovits Lázár.

Piukovits Demjén özvegye
szül. Piukovits Ágnes.
Piukovits Timoth özvegye
szül. Scultéty Josepha.
Pertits Lukáts.
Polimperger György özvegye
szül. Ódry Éva.
Polierman Ferenc.
Pollerman János.
Pollerman Márton.
Preradovits György özvegye
szül. Tokajlits Erzsébet.
Preradovits Joachim.
Preradovits István.
Preradovits Sándor.
Rajtsányi György öregebb.
Rajtsányi György ifjabb.
Rajtsányi József.
Rajtsányi Sándor.
Sándor György.
Sándor István.
Sándor István özvegye
szül. Boros Anna.
Sárközy Dániel özvegye
szül. Berly Zsuzsanna.
Sárközy Ferenc.
Sebők József.
Stetina Imre özvegye
szül. Miszura Klára.
Svertetzky Károly özvegye
szül. Sztrilich Julianna.
Svertetzky Máté özvegye
szül. Barákovits Katalin.
Svertetzky Mátyás.

Szakáll József.
Szerpák József özvegye
szül. Dominits Erzsébet.
Szerpák Mihály.
Sztrilich Dániel.
Szűts József.
Szűts Sándor.
Tigyi István.
Vargay Gáspár özvegye
szül. Alföldy Julianna.
Vargay István.
Vargay Károly.
Varjú Antal.
Varjú Ferenc.
Varjú János öregebb.
Varjú János ifjabb.
Varjú Ignác.
Varjú József.
Varjú István öregebb.
Varjú István ifjabb.
Varjú Mihály.
Vidákovits Alajos.
Vidákovits Antal.
Vidákovits Bertalan özvegye
szül. Topál Rozália.
Vidákovits István.
Vojnits Jeromos özvegye
szül. Latinovits Anna.
Volarits Antal.
Volarits Gáspár.
Volarits Imre özvegye
szül. Latinovits Eszter.
Volarits Mihály.
Vörös János.

Vörös István öregebb.
Vörös István ifjabb.
Vörös Pál özvegye
szül. Liszka Rozália.
Vujevits Ádám.
Vujevits György.
Vujevits Mátyás.
Zsámbokréty József.
Zsámbokréty Sándor özvegye
szül. Antal Julianna.
Thurótzay István, Péter, Antal.

Baracska.

Buzás László.
Gellér István.
Mészáros János öregebb.
Mészáros János ifjabb.
Mészáros József.
Mészáros István.
Mészáros Mihály özvegye
szül. Hajdu Erzsébet.
Mészáros Péter.

Báth-Monostor.

Mándits Pál.

Béregh.

Györfy Jakab.
Györfy Mihály.
Vujevits György.

Bikity.

Antunovits Fülöp.
Bohák András.

Bohák József.
Dantsó Gergely.
Dantsó György.
Dantsó János öregebb.
Dantsó János ifjabb.
Dantsó Imre.
Dantsó József özvegye
szül. Szabó Éva.

Dantsó Mátyás.
Dantsó Mihály.

Borsód.

Latinovits Alajos.
Latinovits Antal.
Latinovits Fábián.
Latinovits Ferenc.
Latinovits Gáspár.
Latinovits Gedeon.
Latinovits György.
Latinovits János.
Latinovits Illés.
Latinovits Imre.
Latinovits Károly ifjabb.
Latinovits László.
Latinovits Máté.
Latinovits Mihály.
Latinovits Samu.
Latinovits Miksa.
Latinovits Sztaniszló.
Latinovits Vince.
Latinovits Zsigmond.
Latinovits György özvegye
szül. Heindl Anna.

Latinovits Fülöp özvegye
szül. Piukovits Teréz.
Latinovits Lajos özvegye
szül. Antunovits Anna.

Csataalja.

Piukovits József.

Csávoly.

Mándity Bertalan öregebb.
Mándity Ádám.
Mándity Leopold.
Mándity Bertalan ifjabb.
Mándity János.
Mándity Pál.
Mándity József öregebb.
Mándity Kilián.
Mándity Samu.
Mándity Jakab öregebb.
Mándity István.
Mándity József ifjabb.
Mándity Domin öregebb.
Mándity Jakab ifjabb.
Mándity Péter öregebb.
Mándity Péter ifjabb.
Mándity Domin ifjabb.
Mándity Alexa öregebb.
Mándity Antal ifjabb.
Mándity Maximilian.
Mándity Bertalan.
Mándity Alexa ifjabb.
Mándity Lukács.
Mándity Antal öregebb.
Mándity Gáspár.

Mándity Antal.
Mándity Vladimir.
Mándity Sztaniszló.
Mándity Márián.
Mándity Fábían.
Mándity Márton.
Mándity Bénó.
Mándity Demjén.
Mándity Bertalan.
Mándity Károly.
Mándity Sztaniszló öregebb.
Mándity Ádám.
Mándity József.
Mándity Sztaniszló ifjabb.
Mándity István.
Mándity Tamás.
Milassin Márton.
Milassin Ádám.
Milassin József.
Milassin István.
Milassin Domin.
Milassin András.
Milassin Mátyás.
Milassin József.
Milassin Antal.
Milassin Gábor.
Milassin Mátyás.
Milassin József.
Milassin Ferenc.
Milassin Fülöp.
Milassin Simon.
Milassin János.
Milassin Sztanko.
Milassin Márton.

Milassin Sztaniszló.
Milassin Ignác.
Vidákovis István.
Vidákovits Antal.
Vidákovits Lőrinc.
Vidákovits Melchior.
Vidákovits Ferenc.
Vidákovits András.
Vidákovits Pál.
Vidákovits Márk.
Vidákovits István.
Vidákovits Ferenc.
Vidákovits Fülöp.
Vidákovits Fábían.
Vidákovits Bónó.

Dautova.

Alföldy András.
Alföldy Antal öregebb.
Alföldy Antal ifjabb.
Alföldy Fábían.
Alföldy Ferenc.
Alföldy Gergely.
Alföldy György öregebb.
Alföldy György ifjabb.
Alföldy János.
Alföldy Imre öregebb.
Alföldy Imre ifjabb.
Alföldy Jakab.
Alföldy József öregebb.
Alföldy József ifjabb.
Alföldy József Latzkó.
Alföldy József legifjabb.
Alföldy Kelemen.

Alföldy Mátyás özvegye
szül. Szabó.
Alföldy Mihály öregebb.
Alföldy Mihály ifjabb.
Alföldy Mihály özvegye
szül. Tarnay.
Alföldy Péter özvegye
szül. Hurton.
Alföldy Mihály legifjabb.
Laczkó András.
Laczkó Flórián.
Laczkó János öregebb.
Laczkó János ifjabb.
Laczkó József.
Laczkó Sándor.
Simon Ádámné.
Simon György.
Simon János öregebb.
Simon János ifjabb.
Simon Imre.
Simon József öregebb.
Simon József ifjabb.
Simon József legifjabb.
Simon István.
Simon Mátyás.
Simon Mihály.
Simon Mihály özvegye
szül. Tarnay Ilona.
Simon Pál öregebb.
Simon Pál ifjabb.
Simon Péter öregebb.
Simon Péter ifjabb.
Tarnay Albert.
Tarnay Ferenc.

Tarnay György.
Tarnay János.
Tarnay József.
Tarnay István.
Tarnay Mihály öregebb.
Tarnay Mihály ifjabb.

Gara.

Könyves Mihály.

Jankovác.

Magyar Imre.
Báró **Orczy** Béla.
Báró Orczy György.
B. Orczy József özvegye.
B. Orczy István.
B. Orczy Lajos.

Katymár.

Bleszity Ádám özvegye
szül. Ispánovits Terézia.
Bleszity Antal.
Bleszity Ferenc.
Bleszity Gáspár.
Bleszity György.
Bleszity János.
Bleszity Jeromos özvegye
szül. Polák Magdolna.
Bleszity József.
Bleszity István.
Bleszity Lázár.
Bleszity Márk.
Bleszity Máté öregebb.
Bleszity Máté ifjabb.

Bleszity Miklós özvegye
szül. Agalits Oliva.

Bleszity Miklós öregebb.

Bleszity Miklós ifjabb.

Bleszity Pál.

Bleszity Zachariás.

Dantsó Lőrinc.

Mándity Jakab.

Mándits János.

Mándits József.

Mándits Máté.

Mándits Mihály.

Mándits Pál.

Mándits Péter öregebb.

Mándits Péter ifjabb.

Mándits Simon.

Mándits Tamás.

Mándits Ágoston özvegye
szül. Czindrity Mária.

Legyen.

Antunovits Ferenc.

Latinovits Móric.

Madaras.

Bajtsy József.

Bencze József.

Latinovits Lajos.

Péter István.

Tar Antal.

Tar György.

Tar Pál.

Vörös Antal.

Mateovics.

Hieronimus ága.

Piukovits Demjén.

Piukovits Imre.

Piukovits Albert.

Piukovits János.

Piukovits Ádám.

Piukovits József.

Piukovits Melchior.

Piukovits István.

Piukovits Mihály.

Piukovits György.

Piukovits Pál.

Piukovits Jeremiás.

Piukovits Márkus.

Piukovits Illés.

Piukovits Jakab.

Piukovits István.

Piukovits Ágoston.

Piukovits Dániel.

Piukovits Máté.

Piukovits Péter.

Piukovits Áron.

Piukovits Simon.

Piukovits József.

Piukovits Lukács.

Piukovits János.

Piukovits Josefina szül. Drexler.

Piukovits Imre.

Piukovits Péter.

Piukovits Máté.

Piukovits Ignác özvegye
szül. Bedzsula Ágnes.

Piukovits János.

Fülöp ága.

Piukovits József.
Piukovits Antal.
Piukovits Gergely.
Piukovits Mihály.
Piukovits Péter.
Piukovits Gergely.
Piukovits Jakab.
Piukovits János özvegye
szül. Piukits Klára.
Piukovits Antal.
Piukovits Pál.
Piukovits Fábíán.
Piukovits Antal.
Piukovits Melchior.
Piukovits József.
Piukovits Illés.
Piukovits Ágoston.
Piukovits Jókó.
Piukovits Márk.
Piukovits István.
Piukovits Antal.
Piukovits Pál.
Piukovits Balázs.
Piukovits József.
Piukovits János.
Piukovits Ádám.
Piukovits Áron özvegye
szül. Tomcsányi Franciska.
Piukovits Ágoston.

József ága.

Piukovits Károly.
Piukovits Albert.

Piukovits Tóbiás.
Piukovits Jakab.
Piukovits János.
Piukovits István.
Piukovits Antal.
Piukovits József.
Piukovits Péter.
Piukovits Pál.
Piukovits Bence.
Piukovits István.
Piukovits József Fülöp.
Piukovits József.
Piukovits Julius özvegye
szül. Mihálovits Magdolna.
Piukovits Elek.
Piukovits Bernát.

Gergely ága.

Piukovits József.
Piukovits Sándor.
Piukovits Simon ifjabb.
Piukovits Simon öregebb.
Piukovits Gáspár özvegye
szül. Batarits Mária.
Piukovits István.
Piukovits József.
Piukovits Károly.
Piukovits Gergely.
Piukovits József.
Piukovits Jakab.
Piukovits Melchior özvegye
szül. Batarits Borbála.
Piukovits Demjén.
Piukovits Lukács.
Piukovits Dávid.

Piukovits Mihály özvegye
szül. Petrehanits Borbála.

Piukovits Alajos özvegye
szül. Jerkovits Julianna.

Piukovits István.

Piukovits Máté özvegye
szül. Patarits Éva.

Piukovits Fülöp.

Piukovits György.

Piukovits György özvegye
szül. Bedzsula Anna.

Piukovits Gergely.

Piukovits Lukács.

Piukovits Jakab.

Piukovits Melchior.

Piukovits János.

Piukovits Elek.

Piukovits Ágoston.

Károly ága.

Piukovits Balázs özvegye
szül. Gugánovits Katalin.

Piukovits Dániel.

Piukovits István.

Piukovits Sztaniszló.

Piukovits Mihály.

Piukovits Antal.

Demjén ága.

Piukovits János.

Piukovits Albert.

Piukovits Melchior.

Piukovits József.

Piukovits Xaver Ferenc.

Piukovits Márton.

Piukovits Imre.

Piukovits Alajos.

Piukovits Jakab.

Mélykut.

Börözt József.

Csernyus István.

Gyimoti János.

Gyimoti Károly.

Kubina János.

Kubina Kristóf.

Kubina László.

Kubina Pál.

Mészáros Lajos.

Simony András.

Simony Mihály.

Vörös János öregebb.

Vörös János ifjabb.

Vörös Imre.

Vörös József.

Vörös István özvegye
szül. Cziby Anna.

Vörös Károly.

Vörös Mihály.

Vörös Pál özvegye

szül. Lipka Erzsébet.

Vörös Simon.

Rasztina.

Báró Rédl Imre.

Báró Rédl Ilos.

Rigyica.

Bakó Miklós.

Hajmásy Imre.

Hajmásy József.
Kováts Imre özvegye
szül. Márffy Katalin.
Kováts József.
Kováts Imre.
Márffy Gáspár.

Szántova.

Alföldy Alajos.
Bognár János.
Bognár Simon.
Győrfy Márton.
Győrfy Mihály.
Győrfy Pál.
Laczkó Pál.
Thurszky Károly.
Thurszky Pál.

Sztanisits.

Alföldy Mihály.
Bajcsy Ferenc.
Bajcsy György.
Csery Ádám.
Csery Antal.
Csery Balázs.
Csery János.
Csery Imre.
Csery József.
Csery János özvegye
szül. Kontz Anna.
Mándity Zachariás öregebb.
Mándity Zachariás ifjabb.
Odry János.
Odry Joachim.

Pircher Ferenc.
Pollerman Mihály.
Tar József özvegye
szül. Révész Ágnes.

Felső-Szent-Iván.

Markulin József öregebb.
Markulin József ifjabb.
Markulin Bonaventura.
Markulin András.
Markulin István.
Markulin Lukács.
Markulin Mihály.

Bajmok.

Bajtsy Antal öregebb.
Bajtsy Márton, ennek fiai
Bajtsy Mihály,
Bajtsy Antal ifjabb,
Bajtsy János.
Báthory István öregebb,
ennek fia
Báthory István ifjabb.
Csáky István, ennek fia
Csáky Ferenc.
Kaich Márton öregebb.
Kaich Fábrián.
Kaich Bertalan.
Kaich Gergely.
Kaich Miklós.
Kaich Márk öregebb.
Kaich Tamás, ennek fia
Kaich Márton ifjabb,
Kaich Márk ifjabb.

Kaich Máté.
 Kaich Antal, ennek fia
 Kaich Simon.
 Kardos Verona néhai Imre
 özvegye.
 Katona Lajos.
 Katona Antal.
 Klinovszky Antal, ennek fia
 Klinovszky Mihály.
 Klinovszky Mátyás.
Lehotkay Mátyás.
 Lehotkay Ferenc.
 Lehotkay András.
Mandits Máté.
 Mandits Lázár, ennek fiai
 Mandits István,
 Mandits Alajos.
 Mandits János, ennek fiai
 Mandits Ferenc,
 Mandits József.
 Mandits Antal öregebb.
 Mándits Ferenc, ennek fia
 Mándits Máté.
 Mándits Jakab öregebb.
 Mándits Domonkos.
 Mándits Brunó.
 Mándits Antal ifjabb.
 Mándits Jakab ifjabb,
 ennek fia
 Mándits József.
Ódry István öregebb, ennek fia
 Ódry Antal.
 Ódry József.
 Ódry István ifjabb.

Okrutzky Ignác.
Piukovits Dávid.
 Sóós András, ennek fia
 Sóós Antal.
 Szádeczky János.
 Vidákovits Márton, ennek fia
 Vidákovits Lőrinc.
 Vidákovits Gergely.
 Vidákovits Boldizsár.
 Vidákovits Lukács.
 Vidákovits Antal.
 Vujevits Illés.
 Vujevits Antal öregebb,
 ennek fiai
 Vujevits Mihály,
 Vujevits Simon.
 Vujevits Tamás öregebb.
 Vujevits Péter öregebb.
 Vujevits Miklós, ennek fia
 Vujevits Gergely öregebb.
 Vujevits Máté.
 Vujevits Márk öregebb.
 Vujevits Márk ifjabb.
 Vujevits Péter ifjabb.
 Vujevits Gergely ifjabb.
 Vujevits Antal ifjabb.
 Vujevits Tamás ifjabb.

Bajsa.

Farkas Mihály.
 Imrek Mihály.
Kromholez Lajos.
 Kunszabó Pál.
 Kunszabó Mihály.

Kunszabó Mária, néhai Imre
özvegye, s ennek fia
Kunszabó János.
Mándits Mihály.
Ódry András.
Preradovits Thodor.
Preradovits Uros.
Preradovits Timothia.
Preradovits Péter.
Preradovits Nikola, ennek fiai
Preradovits Pávó,
Preradovits Jaskó,
Preradovits Gyuka,
Preradovits Jozsim.
Preradovits Péla néhai Thodor
özvegye, ennek fia
Preradovits Szima.
Vidakovits Vitus.
Vojnits Pál, ennek fiai
Vojnits Máté,
Vojnits Albert,
Vojnits Félix.
Vojnits István idősebb,
ennek fiai
Vojnits Bertalan,
Vojnits István,
Vojnits Gergely,
Vojnits Boldizsár.
Vojnits István ifjabb, ennek fia
Vojnits Ferenc,
Vojnits László,
Vojnits Bálint,
Vojnits Dienes,
Vojnits Gábor.

Vojnits Mihály, ennek fiai
Vojnits Márk,
Vojnits Móric.
Vojnits Örsébet néhai Lőrinc
özvegye, ennek fia
Vojnits Barnabás.
Vojnits Dániel.
Vojnits Jakab.
Vojnits János (Ottó).
Vojnits Simon.
Vojnits Alajos.
Vojnits Menyhárd.
Vojnits Lajos.
Vojnits Antal
Vojnits Sámuel.
Vojnits Lajos kapitány.
Vojnits Rudolf.
Vojnits Benedek.
Vojnits Anna néhai Máté özv.
Vojnits Terézia néhai Salamon
özvegye.
Vojnits Klára néhai József
özvegye.
Vojnits Bábi néhai Károly
özvegye.
Zákó György, ennek fiai
Zákó István,
Zákó Péter.

Csantavér.

Bakos Pál.
Bakos Péter öregebb.
Bakos István ifjabb.
Bakos János.

Bakos Márton, ennek fia
Bakos Péter ifjabb.
Bakos István öregebb.
Gáspár József, ennek fiai
Gáspár Antal,
Gáspár Ferenc.
Kováts József, postamester.
Szabó Ferenc idősb.
Szabó Ferenc ifjabb.
Szabó Mihály.
Szabó Péter.
Szabó József.
Toldy Antal, ennek fia
Toldy Lőrinc.
Toldy György.
Toldy Márton.
Toldy István.
Toldy Péter.
Toldy János.
Toldy Mátyás idősb.
Toldy Albert özv., ennek fia
Toldy Lukács.
Toldy András.
Toldy Imre ifjabb.
Toldy Albert.
Toldy István.
Toldy Mátyás ifjabb.
Toldy Imre öregebb,
 ennek fia
Toldy Mátyás.
Toldy Károly.

Cservenka.

Duliczky Sándor.

Feketehegy.

Balog István,
Balog Ferenc,
Balog János,
Balog Mihály,
Balog József,
Balog Gáspár, néhai Gáspár fiai.
Balog Ilona, néhai István
 özvegye.
Balog Örsébet, néhai Mihály
 özvegye.
Balog Ferenc, ennek fia
Balog István ifjabb.
Balog Péter.
Balog István öregebb,
Balog János, néhai István fiai.
Balog János.
Balog András öregebb, ennek
 fiai
Balog András ifjabb,
Balog Mihály.
Balog Sára, néhai Ferenc,
 ennek néhai
Balog Sándor fia özvegye
 Örsébet, ennek fia
Balog Lajos.
Balog József öregebb.
Balog Dániel, ennek fiai
Balog Mihály,
Balog Károly,
Balog Illés.
Balog Mária, néhai Mihály
 özvegye, ennek fiai
Balog György,

Balog Sándor.
Bordás Mihály öregebb,
 ennek fia
Bordás János.
Bordás Gergely; ennek fia
Bordás Mihály ifjabb.
Bordás Sára, néhai István
 özvegye, ennek fiai
Bordás István,
Bordás János.
Császár József.
Császár László.
Császár Márton.

Hegyes.

Ács József.
Balás Péter öregebb, ennek
 fiai
Balás Péter ifjabb,
Balás Tamás.
Balás Julis, néhai Imre
 özvegye, ennek fiai
Balás István,
Balás András,
Balás Mihály, ennek fia
Balás Márton.
Csernus József.
Csernus András.
Csernus György.
Csernus István.
Kalapáthy János öregebb,
 ennek fiai
Kalapáthy József.
Kalapáthy János ifjabb.

Kalapáthy Borbála, néhai
 Sándor özvegye
Kalapáthy Károly öregebb,
 ennek fia
Kalapáthy Károly ifjabb.
Kalapáthy Illés, ennek fiai
Kalapáthy József,
Kalapáthy István.
Kalapáthy András.
Mészáros Pál öregebb,
 ennek fia
Mészáros Pál ifjabb.
Némedy Julis, néhai János
 özvegye, ennek fia
Némedy Imre.
Ódry Mihály, ennek fiai
Ódry István,
Ódry József.
Pap György, ennek fiai
Pap Antal,
Pap János,
Pap József,
Pap Gábor.
Pap István öregebb, ennek fiai
Pap Mihály,
Pap Dávid.
Pap István ifjabb.
Pap József,
Pap Pál,
Pap György,
Pap Mihály, néhai József
 fiai.
Pap Mátyás,
Pap Mihály, néhai Imre fiai.

Kula.

Balásy Imre.
 Berkó Antal.
 Berkó István.
 Berkó János,
 Berkó Mihály.
Farkas György.
 Farkas József.
 Farkas Péter.
 Fördös Péter.
Gálfy György.
Jeszenszky Sándor.
Kanyó György, ennek fia
 Kanyó István.
Laczkó István.
 Nagy Elek.
 Nagy Klára, néhai Mátyás
 özvegye, ennek fiai
 Nagy Sándor,
 Nagy János.
 Nagyajtai József.
Pétsi János öreg., ennek fia
 Pétsi János ifjabb s ennek fia
 Pétsi Fabián.
 Pétsi Mihály, ennek fia
 Pétsi György.
 Pétsi József.
 Pétsi Anna, néhai József
 özvegye, ennek fia
 Pétsi Pál.
 Pétsi András.
Szabolesky Örsébet, néhai
 Imre özvegye, ennek fiai
 Szabolesky Antal,

Szabolesky Lukács.
 Szaich János.
 Stverteczky Ferenc.
Tarr András.
Volarich György.

Kucura.

Babócs Imre.
Csomor István, ennek fia
 Csomor György.
Móricz Mihály.
 Móricz Károly.
 Móricz László.
 Móricz József.
 Móricz András, ennek fia
 Móricz Pál öregebb, ennek fia
 Móricz Pál ifjabb.
Omachell György.

Ó-Morovica.

Antunovits Antal, ennek fiai
 Antunovits Félix,
 Antunovits Fülöp,
 Antunovits Imre.
Bagy István öregebb.
 Bagy István ifjabb.
 Bagy Mátyás.
 Bagy Balázs.
 Bagy János özvegye, ennek
 fiai
 Bagy János,
 Bagy Péter,
 Bagy András.
 Balogh Mihály.

Bencze Mihály, ennek fia
 Bencze József.
 Boldog István.
 Boldog János, ennek fia
 Boldog József.
 Boldog Bálint öregebb,
 ennek fia
 Boldog Bálint ifjabb.
 Czekus István.
 Czekus József.
 Czibere József, ennek fia
 Czibere János.
Demeter József öregebb,
 ennek fia
 Demeter József ifjabb.
Heinrich Alajos öregebb,
 ennek fiai
 Heinrich Alajos ifjabb,
 Heinrich Károly,
 Heinrich János,
 Heinrich Ferenc,
 Heinrich Ferdinánd.
 Heinrich Ferenc öregebb,
 ennek fiai
 Heinrich János,
 Heinrich Károly,
 Heinrich Ignác,
 Heinrich Ferenc ifjabb,
 Heinrich Leopold,
 Heinrich József.
Kecskeméty Mihály öregebb,
 ennek fiai
 Kecskeméty László.
 Kecskeméty Mihály ifjabb.

Márkus András öregebb,
 ennek fiai
 Márkus István,
 Márkus András ifjabb,
 Márkus János,
 Márkus György,
 Márkus András öregebb,
 ennek fia
 Márkus Pál.
 Márkus András ifjabb.
Nemes József idősb.
 Nemes Mihály.
 Nemes József ifjabb.
Piukovits József, ennek fia
 Piukovits Viktor.
 Póka Mihály.
Szalmásy Miksa, ennek fiai
 Szalmásy Ferenc,
 Szalmásy József,
 Szalmásy Gyula,
 Szalmásy Zsigmond.
 Szányi Bálint, ennek fia
 Szányi János.
Tomcsányi András.
 Tót Péter.
Vajda-Szabó Bálint.
 Vajda-Szabó József.
 Vajda-Szabó János öregebb,
 ennek fia
 Vajda-Szabó János ifjabb.
 Vajda-Szabó Ferenc, ennek fia
 Vajda-Szabó József.
 Vojnits Katalin, néhai János
 özvegye.

Pacsér.

Anderkó István.
Balogh Ferenc.
Ballun Márton.
Berkó János, ennek fia
Berkó Antal.
Burza Simon.
Császár Sándor.
Császár Julianna, néhai
Ferdinánd özvegye.
Funták Karolina, néhai
Horváth Péter.
Illés Mihály öregebb, ennek fiai
Illés Mihály ifjabb.
Illés János.
Illés Mihály idősb.
Kanyó Mátyás idősb, ennek fiai
Kanyó Ferenc,
Kanyó György.
Kanyó Mátyás ifjabb.
Kanyó Mihály.
Kászonyi Ferenc.
Kecskeméty János.
Kecskeméty István.
Kecskeméty Sámuel.
Kecskeméty Ferenc.
Koronay László.
Lestár Péter öregebb, ennek
fiai
Lestár Sándor.
Lestár Péter ifjabb.
Lestár János öregebb, ennek
fiai
Lestár Sámuel,

Lestár Gábor,
Lestár József,
Lestár János ifjabb,
Lestár Ferenc.
Lökös János idősb, ennek fia
Lökös János ifjabb.
Lökös Sándor öregebb.
Lökös Sándor ifjabb.
Mattyasovszky János.
Mattyasovszky Sándor.
Mattyasovszky László.
Markos József.
Markus János.
Mészáros Antal.
Mészáros József.
Mészáros Lázár.
Odry József.
Odry András.
Odry Gergely.
Potskay Margit, néhai András
özvegye.
Potskay Gergely.
Potskay Zsigmond.
Potskay István.
Rezsni János idősb.
Rezsni János ifjabb.
Szányi Ferenc, ennek fiai
Szányi István,
Szányi Sándor.
Simon András.
Szombaty Sándor idősb.
Szombaty Sándor ifjabb.
Szombaty István, ennek fia
Szombaty József ifjabb.

Szombaty József öregebb.
Szombaty Benjámín.
Szutsits Ödön.
Szutsits István.
Vojnits György.

Roglatica.

Pilaszenovits Péter, ennek fiai
Pilaszenovits János,
Pilaszenovits Károly ifjabb,
Pilaszenovits Jenő.
Pilaszenovits Károly öregebb.
Pilaszenovits Antal.
Pilaszenovits József.
Pilaszenovits Máté.
Pilaszenovits Mária, néhai Pál
özvegye, ennek fia
Pilaszenovits Lajos.

Szabadka.

Antunovits János, ennek fiai
Antunovits Benjámín ifjabb,
Antunovits József,
Antunovits István,
Antunovits Péter.
Antunovits Benjámín öregebb,
ennek fiai
Antunovits Albert,
Antunovits Demjén.
Antunovits Pál.
Antunovits Lukács.
Berkó István.
Boderlicza Izidor.

Bottlik Márton öregebb,
ennek fia
Bottlik Márton ifjabb.
Demkó Mihály.
Demkó János.
Demkó György.
Demkó Dániel.
Fodor András, ennek fiai
Fodor Imre,
Fodor Antal.
Gábry Károly.
Gálfy János öregebb, ennek
fiai
Gálfy György,
Gálfy Antal.
Gálfy János közép s
ennek fia
Gálfy János ifjabb.
Gyelmis Miklós.
Gyelmis Albert.
Gyelmis Péter.
Gyelmis Jakab.
Gyelmis Rákó, ennek fia
Gyelmis Márk.
Gyelmis Vécó.
Gyelmis József.
Gyelmis Jakab ifjabb.
Gyelmis Iván öregebb.
Gyelmis Gerga.
Gyelmis Jenő.
Gyelmis Iván ifjabb.
Gyelmis Pájó.
Gyelmis Koleta, néhai Antal
özvegye.

Gyelmis Klára, néhai Máté
özvegye.
Gugánovits Károly.
Gugánovits József öregebb.
Gugánovits Márk.
Gugánovits István.
Gugánovits Máté.
Gugánovits Pál.
Gugánovits József ifjabb.
Gugánovits János.
Gugánovits Mária, néhai János
özvegye.
Horváth-Akasztói József,
ennek fia
Horváth-Akasztói Lajos.
Horváth-Akasztói Mihály idősb,
ennek fia
Horváth-Akasztó Mihály ifj.,
ennek fiai
Horváth-Akasztói Antal ifjabb,
Horváth-Akasztói János ifj.
Horváth-Akasztói Antal idősb.
Horváth-Akasztói János ifj.
Horváth-Akasztói Anna, néhai
János özvegye, ennek fia
Horváth-Akasztói Mihály legifj.
Ivanits Tamás öregebb.
Ivanits Imre.
Ivanits József öregebb.
Ivanits Mihály idősb.
Ivanits Tamás ifjabb.
Ivanits József ifjabb.
Ivanits Simon.
Ivanits Pál.

Ivanits József közép.
Ivanits Mihály ifjabb.
Jakobsits József öregebb,
ennek fiai
Jakobsits Imre,
Jakobsits József legifjabb.
Kaich Miklós.
Kardos Dániel, ennek fia
Kardos József.
Kanyó Mihály.
Kanyó János.
Klinovszky József, öregebb,
ennek fiai
Klinovszky Dániel,
Klinovszky József ifjabb.
Koósz Mária, néhai Tamás
özvegye, ennek fiai
Koósz József ifjabb,
Koósz Simon.
Koósz Örsébet, néhai János
özvegye.
Koósz József öregebb.
Kopunovits Erneszt.
Kopunovits Rebeka, néhai
Félix özvegye.
Kubina József öregebb,
ennek fiai
Kubina József ifjabb,
Kubina Antal.
Lukáts Mihály.
Lukáts Antal.
Lukáts Károly.
Lukáts Alojzius özvegye.
Lucsits Márton, ennek fia

- Lucsits Jakab.
Lucsits Mihály.
Lucsits Toncsó.
Lucsits Félix.
Lucsits Iván.
Lucsits János.
Lucsits Józso, ennek fiai
Lucsits Balázs,
Lucsits Márkó.
Mándity Pál.
Mándity Vécó.
Mándity Boltó.
Mándity Polonia, néhai Antal
özvegye.
Mándity Mária, néhai Péter
özvegye.
Mánits Balázs.
Mánits Iván öregebb.
Mánits Máté,
Mánits Albé, ennek fiai
Mánits Balázs,
Mánits Antal.
Mánits Jóka, ennek fia
Mánits Máté.
Mánits Antal, Jóka unokája.
Mánits Iván közép.
Mánits Iván ifjabb.
Mánits Sztipán öregebb.
Mánits Fülöp ifjabb, ennek fiai
Mánits Álbe,
Mánits Ambrózia.
Mánits Márkó.
Mánits Máté, ennek fia
Mánits Gergely.
Mánits Lósó.
Mánits Fülöp öregebb.
Mánits Andria, ennek fiai
Mánits Nácó,
Mánits Tunó,
Mánits Péró.
Mánits Pájó.
Mánits Luka.
Mánits Antun, ennek fia
Mánits Jakab.
Mánits Sztánkó.
Mánits Fábián.
Mánits Sztipán ifjabb.
Mánits Márkó.
Mánits Lázó, ennek fia
Mánits Boldizsár.
Mánits Álbé.
Mánits Iván.
Mánits Andria.
Mánits Antun, ennek fia
Mánits Sztipán.
Markovits Zsigmond.
Markovits Sándor.
Markovits János Nep.
Markovits Dániel.
Markovits Sztaniszló.
Markovits László.
Markulin Simon.
Milassin Mátyás.
Milassin Bertalan, ennek fia
Milassin Máté, ennek fiai
Milassin József,
Milassin Zsigmond.
Milassin Miklós.

Milassin Károly.
Milassin Ignác.
Milassin Márkus, ennek fia
Milassin Pál.
Milassin József, ennek fiai
Milassin Mihály ifjabb,
Milassin Gergely.
Milassin Mihály öregebb.
Milassin István.
Millinovits Eufrozina özvegy,
 ennek fia
Mukits Simon.
Mukits János Nep.
Oresits Károly, ennek fiai
Oresits Márkó,
Oresits Máté.
Oresits Boldizsár.
Oresits Iván.
Oresits István.
Oresits Péter.
Oresits Básó.
Oresits Lósó.
Oresits Gerga.
Oresits Albert.
Oresits István.
Oresits Mijó.
Oresits Luka.
Oresits Mária, néhai Tyiró
 özvegye.
Oresits Julia, néhai Lukács
 özvegye.
Oresits Jága, néhai Matisa
 özvegye.
Partsetits Ferenc.

Partsetits Antal, ennek fiai
Partsetits Lajos,
Partsetits Sándor,
Partsetits Gyula.
Parcsetits-Rákóczy Ignác,
 ennek fiai
Parcsetits-Rákóczy Ignác ifj.,
Parcsetits-Rákóczy Lajos,
Parcsetits-Rákóczy Antal.
Parcsetits József.
Parcsetits Lósó.
Pausits Máté, ennek fiai
Pausits Lukács,
Pausits István.
Pausits Bolzó.
Pertits Jakab, ennek fiai
Pertits János,
Pertits Mátyás,
Pertits Lukács,
Pertits Jakab,
Pertits András.
Piukovits Simon öregebb.
Piukovits József.
Piukovits György.
Piukovits Pál.
Piukovits Márk.
Piukovits Melchior.
Piukovits Simon.
Popovits Theodózia, néhai
 János özvegye, ennek fia
Popovits Milos.
Szadeczky Mihály, ennek fiai
Szadeczky István,
Szadeczky Mátyás.

- Szárits József, ennek fia
 Szárits Móríc.
 Sorok Sándor.
 Spisits Mária, néhai Simon
 özvegye.
 Spisits János.
 Szép Ferenc.
 Sztókits Mihály.
 Szutsits Boldizsár özvegye.
 Szutsits Károly.
 Szutsits János.
 Szutsits Miksa özvegye.
Tarnai Gáspár, ennek fiai
 Tarnai János,
 Tarnai József.
 Tarnai Mihály, ennek fia
 Tarnai Mátyás.
 Tarnai Ferkó, ennek fia
 Tarnai Ferenc.
 Tarnai Antal öregebb, ennek fia
 Tarnai Mátyás.
 Tarnai Antal ifjabb.
 Tarnai Katalin, néhai János
 özvegye.
 Tarnai Margit, néhai ifj.
 János özvegye.
 Tomasits András.
 Tomasits Jankó, ennek fia
 Tomasits Jószó.
 Tomasits Mihály öregebb,
 ennek fia
 Tomasits György.
 Tomasits Máté, ennek fia
 Tomasits István.
- Tomasits Anna, néh. Mihály
 özvegye, ennek fiai
 Tomasits Mihály ifjabb,
 Tomasits Péter.
 Tomasits János, ennek fia
 Tomasits Albert.
 Tomasits Bálint.
 Tomasits Mihály.
 Tomasits Márton.
 Tomasits István.
 Tomasits János Nep.
 Tomasits Dániel.
 Tóth Lajos.
 Tóth Sándor.
Uhlarik Ágoston.
 Vermes Borbála özvegy,
 ennek fiai
 Vermes Ferdinánd,
 Vermes Gábor.
 Vidákovits-Hadnagyev Leopold
 ennek fia
 Vidákovits-Hadnagyev Gyula.
 Vidákovits-Hadnagyev Dásó,
 ennek fia
 Vidákovits-Hadnagyev Márcó.
 Vidákovits-Hadnagyev Márkó,
 ennek fia
 Vidákovits-Hadnagyev Pájó.
 Vidákovits-Hadnagyev Antun.
 Vidákovits-Hadnagyev Simon
 öregebb, ennek fiai
 Vidákovits-Hadnagyev
 Kuzmó,
 Vidákovits-Hadnagyev Lóka.

Vidákovits-Hadnagyev Pájó,
ennek fia
Vidákovits-Hadnagyev
Sztánkó.
Vidákovits-Hadnagyev Iván.
Vidákovits-Hadnagyev Sztipán.
Vidákovits-Hadnagyev Máté.
Vidákovits-Hadnagyev Józso.
Vidákovits-Hadnagyev Ive.
Vidákovits-Hadnagyev Sztipán,
ennek fia
Vidákovits-Hadnagyev Máté.
Vidákovits-Hadnagyev Jakov.
Vidákovits-Hadnagyev Tune.
Vidákovits-Hadnagyev Gergo.
Vidákovits-Hadnagyev Pista.
Vidákovits-Hadnagyev Mijó.
Vidákovits-Hadnagyev Josko.
Vidákovits-Hadnagyev Sztipán.
Vidákovits-Hadnagyev Rókó,
ennek fia
Vidákovits-Hadnagyev Andria.
Vidákovits-Hadnagyev Ivánka,
néhai Sztipán özvegye,
ennek fia
Vidákovits-Hadnagyev Álbé.
Vidákovits-Hadnagyev Mándá,
néhai Lába özvegye, fia
Vidákovits-Hadnagyev Péró.
Vidákovits-Hadnagyev Mándá,
néhai Luka özvegye.
Vidákovits-Hadnagyev Bára,
néhai Pájó özvegye.
Vidákovits-Dokmanov Matkó.

Vidákovits-Dokmanov Gyénó,
ennek fiai
Vidákovits-Dokmanov Sztipán,
Vidákovits-Dokmanov Józso,
Vidákovits-Dokmanov Bónó.
Vidákovits-Dokmanov Imre,
ennek fia
Vidákovits-Dokmanov Marián.
Vidákovits-Dokmanov Iván.
Vidákovits-Dokmanov Jakov,
ennek fia
Vidákovits-Dokmanov Bódó.
Vidákovits-Dokmanov Pérko,
néhai Alexa özv., ennek fiai
Vidákovits-Dokmanov Nikola,
Vidákovits-Dokmanov Józso.
Vidákovits-Dokmanov
Augusztin.
Vidákovits-Dokmanov Simon,
ennek fiai
Vidákovits-Dokmanov Mijó,
Vidákovits-Dokmanov Fábían,
Vidákovits-Dokmanov Sztipán.
Vidákovits-Mukits Antal,
ennek fiai
Vidákovits-Mukits Martin,
Vidákovits-Mukits Kazimir.
Vidákovits-Mukits Gyuka,
ennek fia
Vidákovits-Mukits Máté idősb.
Vidákovits-Mukits Iván,
ennek fia
Vidákovits-Mukits Máté ifjabb.
Vidákovits-Mukits Misó.

- Vidákovits-Mukits Alojzia,
néhai Márkó özvegye.
Vidákovits-Mukits Kata, néhai
Pájó özvegye.
Vidákovits-Mukits Klára, néhai
Sztipán özvegye, ennek fiai
Vidákovits-Mukits Simon,
Vidákovits-Mukits Andria,
Vidákovits-Mukits Jóka.
Vidákovits-Klentyár Iván,
ennek fiai
Vidákovits-Klentyár Luka,
Vidákovits-Klentyár Álbe.
Vidákovits-Klentyár Bránka,
néhai Gyuka özvegye.
Vidákovits-Lyucin György
öregebb, ennek fiai
Vidákovits-Lyucin György ifj.,
Vidákovits-Lyucin Márkó,
Vidákovits-Lyucin Mijó.
Vidákovits-Lyucin Petar.
Vidákovits-Lyucin Iván.
Vidákovits-Lyucin Téza, néhai
Pál özvegye.
Vidákovits-Bozsanov Lúka,
ennek fia
Vidákovits-Bozsanov Antal.
Vidákovits-Bozsanov Máté,
ennek fia
Vidákovits-Bozsanov Jócó.
Vidákovits-Bozsanov Iván.
Vidákovits-Bozsanov Gyenkó.
Vidákovits-Bozsanov Jószó,
ennek fia
- Vidákovits-Bozsanov Sztipán.
Vidákovits-Bozsanov Péro,
ennek fia
Vidákovits-Bozsanov Pájó.
Vidákovits-Bozsanov Márkó.
Vidákovits-Bozsanov Anna,
néhai Mijó özvegye.
Vidákovits-Bozsanov Mária,
néhai Péter özvegye, fia
Vidákovits-Bozsanov Nikola.
Vidákovits-Sztánity Filip.
Vidákovits-Sztánity Sztipán.
Vidákovits-Sztánity Time.
Vidákovits-Sztánity Simun.
Vidákovits-Sztánity Fábián.
Vidákovits-Sztánity Pava,
ennek fia
Vidákovits-Sztánity Gyuka.
Vidákovits-Sztánity Marián.
Vidákovits-Sztánity Marga,
néhai Grga özvegye.
Vidákovits-Durmis Pásó.
Vojnits-Hajdúk Gyuka, ennek
fiai
Vojnits-Hajdúk Gergo,
Vojnits-Hajdúk Jakab,
Vojnits-Hajdúk Máté,
Vojnits-Hajdúk Jóska.
Vojnits-Hajdúk Márkó,
Vojnits-Hajdúk Iván, Gyuka
unokái.
Vojnits-Hajdúk Gerga,
ennek fiai
Vojnits-Hajdúk Misó,

Vojnits-Hajdúk Albert.
Vojnits-Hajdúk Péter, ennek fia
Vojnits-Hajdúk Andria.
Vojnits-Hajdúk Sztipán idősb.
Vojnits-Hajdúk Bászó, ennek fia
Vojnits-Hajdúk Sztipán ifjabb.
Vojnits-Hajdúk Andria,
 ennek fiai
Vojnits-Hajdúk Pájó,
Vojnits-Hajdúk Antal.
Vojnits-Hajdúk Simon,
 ennek fiai
Vojnits-Hajdúk Ilia,
Vojnits-Hajdúk János.
Vojnits-Hajdúk Iván,
Vojnits-Hajdúk Antal.
Vojnits-Hajdúk Bónó.
Vojnits-Hajdúk Petar.
Vojnits-Hajdúk Miklós.
Vojnits-Hajdúk Mákszó.
Vojnits-Hajdúk Virgo.
Vojnits-Hajdúk Ivó.
Vojnits-Hajdúk Máté, ennek fiai
Vojnits-Hajdúk Toncso,
Vojnits-Hajdúk Jószó.
Vojnits-Hajdúk Mihály.
Vojnits-Hajdúk Péró.
Vojnits-Hajdúk Énok.
Vojnits-Hajdúk Éva, néhai
 Luka özvegye.
Vojnits-Hajdúk Julis, néhai
 Pásó özvegye.
Vojnits-Hajdúk Márga, néhai
 Grga özvegye.

Vojnits-Hajdúk Jága, néhai
 Iván özvegye.
Vukovits Boldizsár.
Vukovits Jakab.
Vujevits Jakab.
Vujevits István, ennek fiai
Vujevits János,
Vujevits Tómos.
Vujevits Antun.
Vujevits Mijó.
Vujevits Márkó.
Vujevits Gyuka.
Vujevits Antal.
Vujevits Vécó.
Zrabkó János.
Zsuffa Ferenc.

Szeghegy.

Balog József.
Csernyánszky Petronilla özv.
Kőröskényi Zsuzsanna.
Török Sándor.

Topolya.

Baros Mihály.
Kaich Terézia, néhai Dávid
 özvegye.
Kaich Bálint.
Kray Borbála báróné, néhai
 Ferenc özvegye.
Kray János Nep. báró.
Szabolcsky Pál öregebb.
Szabolcsky István, ennek fiai
Szabolcsky Ereмиás,

Szabolesky Pál ifjabb.
Závodszyk Máté.
Závodszyk József.
Závodszyk Mihály.
Závodszyk Antal.
Závodszyk János ifjabb.
Závodszyk János öregebb.
Závodszyk Pál öregebb.
Závodszyk Pál ifjabb.

Uj-Verbász.

Kiss Zsuzsanna, néhai Mihály
özvegye, ennek fiai
Kiss Gyula.
Kiss Emánuel.
Knézy Antal.
Nagyajtai Sándor, ennek fia
Nagyajtai Pál.
Szeich József, ennek fia
Szeich Károly.

Közli: *Dudás Gy.*

Kutatásaim a római levéltárakban.

A folyó évi február, március, április, május és június hónapokban történelmi kutatásokat eszközöltem a római levéltárakban. Megbízást kaptam egyrészt a Szent-István-Társulattól, melynek tudományos és irodalmi osztálya 1895. évi november 21-én kelt határozatával kiküldött a mélt. Fraknoi Vilmos püspök úr által alapított római magyar történelmi intézetbe, hogy mint ez intézet tagja, a magyarországi kath. egyházakat általában érdeklő történelmi adatokat gyűjtsék az örök város levéltáraiban; másrészt nagyméltóságú Császka György kalocsai érsek úrtól, ki a kalocsai egyházmegyét közelebbről érdeklő okiratok felkutatásával kegyeskedett megbízni. — Róma óriási levéltárai, az egész világ kutató historikusai számára tárva-nyitva állanak. Úgy a vatikáni, mint az olasz állami levéltárban ellenvetés nélkül megadják az engedélyt, ha a kutató megbízatását kellőképen igazolja. Különösen a vatikáni titkos levéltár, ez az óriási kincsbánya, nagyfontosságú ránk, magyarokra nézve. Becsesebb-nélcsebb adatok töméntelen sokasága van ott elrejtve; megannyi szent ereklyék azok édes hazánk történetének szent hajdanából. Valóságos tengere az adatoknak ez, a világ legelső levéltára; melyben a bűvár leszáll a fenékre, hogy a történettudomány nagyértékű igazgyöngyeit felszínre hozza. — S a magyar kutatót szívesen látják a Vatikánban, mert jó hírnevünk már eleve meg van alapítva; megalapította azt Fraknoi püspök a Monumenta Vaticana vaskos fóliánsaival, melyek az ő lankadatlan munkássága folytán szaporodnak és csak több évtized múlva lesznek teljesen befejezve. Az ő érdeme az, hogy a magyar kutatót kitüntető szívességgel fogadják a Vatikánban, sőt még azt is megengedik,

hogy a levéltár belső termében kutathasson; mint velem történt, ki hetekig dolgoztam ellenőrzés nélkül azon termekben, melyekbe csak különös kegy-képen bocsátanak be néha-néha egy-egy kutatót. Kétségtelen jele a feltétlen bizalomnak, melylyel ott a magyar kutató munkásságát tekintik.

A Magyarországra vonatkozó adatok jobbára a Dataria levéltárban vannak; ámbár egyéb osztályokban is találunk csekélyebb értékű és kisebb mennyiségű anyagot. Csakhogy a Dataria kincseinek felkutatása nem csekély fáradságot igényel. Nincs ott semmiféle lajstrom, sem mutató. Vegyesen vannak a francia-, angol-, olasz-, spanyol-, magyar- stb. országi adatok, melyeknek rengeteg tömegéből türelemmel kell kikeresni a magyarországiakat. Eredményes munkára nincs más mód, mint az egész keresztény világra szóló összes adatokat sorra venni s mieinket azokból kiböngészni. Labor improbus! Hanem érdemes munka. Szebbnél-szebb adatok jönnek ott napvilágra. Csak türelemmel és kitartással kell dolgozni s az eredmény biztos.

Ez a biztos siker reménye lelkesített engem is, midőn a fönnebb jelzett kettős irányban kutattam a vatikáni levéltárban. Első sorban a Dataria osztályban gyűjtöttem adatokat; a mellett még a nunciaturák osztályában és az olasz állami levéltárban is kutattam. Munkálkodásom azon részét, mely a bács-kalocsai egyházmegyére vonatkozik, van szerencsém a következőkben tární a szakkritika és a t. közönség elé:

I. A Dataria levéltárában.

1. A Carmianus halála által megüresedett kalocsai érseki székre a kalocsai és bácsi káptalan János pécsváradi apátot érsekké megválasztotta. A pápa a választást elvből megsemmisítette: tekintve azonban János személyes érdemeit, őt ugyanazon érseki székre apostoli jogánál fogva kinevezi.

Martin. V. A. 1424. A. VII. L. Pmis. X. A. f. 179^a. Kal. Decemb.

2. A pápa Kamonczy Balázst, János kalocsai érsek általános

helyettesét, bácsi egyházmegyei papot a bácsi káptalan prépost-jává kinevezi.

Nicol. V. Anno I. A. 1447. VII. Kalend. Sept. Lib. III. B. f. 193.

3. III. Callixtus pápa megbízza a kalocsai érseket, hogy Canalda Ferenc nőtlen kispap, kalocsai lakost vizsgálja meg s ha őt alkalmasnak találja, avassa fel közjegyzővé.

Callist. III. A. 1455. I. L. I. X. R. a. f. 228^a. XIV. Kalend. Octb.

4. Jakab szerémi püspök panaszolja a pápának, hogy csekély jövedelméből nem bír állásához illően élni. Kéri, hogy csatolják a szerémi püspökség javadalmához a kalocsai egyházmegyéhez tartozó szentgergelyi bencés apátság jövedelmét, mely kolostor az ország széleihez közel lévén, úgyis lakatlanul áll, egyetlen szerzetes lakója kósza életet él. A pápa a szerémi püspök kérésének megvizsgálására a csanádi püspököt küldi ki.

Callisti III. A. I. A. 1455. X. R. Vol. Rubr. f. 7^a Octavo. Id. Nov.

5. A Ráfael halála által megürült kalocsai érseki székre a pápa kinevezi István egri prépostot, a kánonjog doktorát, kinek érdekében László magyar király s a kalocsai és bácsi káptalanok kérelmeztek.

Callist. III. A. 1456. A. II. L. I. X. R. a. f. 64^a.

6. István választott kalocsai érseknek megengedi, hogy bármely három katolikus érsek konszekrálhassa.

Callist. III. A. 1456. A. II. L. I. X. R. a. f. 60^a. V. Kal. Mart.

7. István választott kalocsai érseknek hordozható oltár használatát megengedte.

Callist. III. A. 1458. A. II. L. I. X. R. a. f. 188^a. XI. Kal. Apr.

8. Orbán újlaki (pécsi e. m.) plébános panaszos ügyében a pápa a bácsi nagyprépostot, Pankothay János és Váry Bálint bácsi kanonokokat vizsgálatra kiküldi.

Callit. III. A. III. A. 1457. Vol. Rubr. X. R. a. f. 185^a.
V. Id. Febr.

9. Orbán szerémi püspök panaszt emelt a római kuriánál, hogy jólehet a szerémi egyházmegyének a kalocsai érsekségből való kihatása alkalmával a kalocsai érsek nem csupán a kő kolostor összes jövedelmeit engedte át a szerémi püspöknek, hanem azon kívül évi háromszáz arany forint segítséget is ígért; azonban a kalocsai érsek ígéretököt soha nem váltották be. Minthogy a szerémi püspökség fölöttébb szegény, kéri a pápát, hogy az érseket ígéretének teljesítésére szorítsa. A pápa az ügy megvizsgálásával az esztergomi érseket bízta meg.

Pii II. A. VI. 1463. L. I. Divers. f. 199^b. XI. Kal.
Januarii.

10. Zwibonezi Péter dubicai (zágrábi e. m.) főesperes panaszolja, hogy István kalocsai érsek őt oklevélhamisítással vádolja, ellene jogtalanul vizsgálatot rendelt el, végül őt kánonoki javadalmától s főesperesi tisztétől megfosztotta, ámbár nem az ő egyházmegyéjéhez tartozik. A pápa a vizsgálattal az esztergomi érseket, a veszprémi püspököt s az esztergomi hegyfoki prépostot bízta meg.

Pii II. A. VI. L. Ex. A. 1463. f. 127^a. IV. Id. April.

11. A pápa Péter bácsi kanonokot epifániai püspökké kinevezi, minthogy az epifániai püspökség a hitetlenek közt van, megengedi neki, hogy a bácsi káptalanban birt kanonoki stallumot és prebendát megtarthassa.

Pauli II. A. I. 1464. L. I. D. F. f. 208^a. VI. Kal. Octb.

12. Péter epifániai választott püspököt felmenti a rezidencia kötelezettségetől s megengedi neki, hogy Bács és Kalocsa érseki városokban lakhassék.

Pauli II. A. I. 1464. L. I. D. F. f. 207^a. VI. Kal. Octb.

13. Meghagyja a kalocsai érseknek, hogy Péter epifániai püspöknek a kalocsai érsekség jövedelméből pótlék címén évenként Kisasszony ünnepén kétszáz arany forintot fizessen.

Pauli II. A. I. 1464. L. I. D. F. f. 209^a. VI. Kal. Octb.

14. Fábián bácsi papot epifániai püspökké kinevezi s megengedi neki, hogy Bácsban és Kalocsán székelhessen és ott főpapi ténykedéseket végezzen.

Pauli II. A. III. 1466. X. R. a. Vol. Rubr. f. 133. A. 1467. Prid. Non. Junii.

15. Fábián dersi prépost s választott epifániai püspöknek, minthogy püspökségétől semmiféle jövedelmet nem kap, megengedi, hogy a bácsi egyházmegyében levő dersi prépostságot továbbra is megtarthassa.

Pauli II. A. III. 1466. X. R. a. Vol. Rubr. f. 232^a. A. 1467. Prid. Non. Junii.

16. Lency Benedek bácsi kispapot, a Pál püspök elhalálása által megürült boszniai püspöki székre kinevezi s erről értesíti a boszniai káptalant, papságot, népet, vazallusokat, a kalocsai érseket s Mátyás magyar királyt.

Pauli II. A. III. 1466. X. R. a. Vol. Rubr. f. 68^a. Non. Novemb.

17. János pécsi éneklő-kanonok panaszolja, hogy Kaminczi Balázs bácsi oficiális, valamint Bálint bácsi éneklő-kanonok vele méltatlanul bántak és súlyos jogtalanságokkal illették. Ő panaszt tett ellenük János kalocsai érseknél, de az saját embereinek adott igazat. Most János kanonok Rómába apellál. A pápa a veszprémi püspököt, a földvári apátot s a fejevári éneklő-kanonokot küldi ki.

Pauli II. A. III. 1467. Vol. Rubr. S. f. 2^b. A. 1466. XII. Kal. Apr.

18. Erdődi Bálint titeli prépost a bácsi egyházmegyében panaszolja, hogy Nagy Tamás és Feroldes (?) Tamás váli egyházmegyei világi urak őt a Tiszavarsány mellett való tiszai révátkelésben akadályozzák, sőt javaiban is megkárosítják. Minthogy Tiszavarsány a titeli prépostság jószága, ő a fönnebbi erőszakoskodókat az esztergomi érseknél beperelte. Minthogy ott igazságot nem nyert, a pápához fölebbezi ügyét. A pápa a

kalocsai és bácsi prépostokat s a bácsi őrkanonokot küldi ki vizsgálatra.

Pauli II. A. VI. 1469. L. I. Ex. f. 69. Id. Januar.

19. A Gábor halála által megüresedett kalocsai érseki székre Györgyöt kinevezi. Erről értesíti a kalocsai és bácsi káptalanokat, mindkét ogyházmegye papságát és népét s a magyar királyt.

Sixti IV. A. VIII. 1479. L. I. X. R. A. f. 27^b. A. 1478. Kal. Febr.

20. György választott kalocsai érseket a cenzuráktól feloldozza s megengedi neki, hogy bármely három katolikus érsek konszekráálhassa.

Sixti IV. A. VIII. 1479. L. I. X. R. A. f. 29^b. A. 1478. III. Non. Febr.

21. A György halála által megürült kalocsai és bácsi érseki székre Péter erdélyi prépostot, ki csupán a kisebb egyházi rendeket vette fel, kinevezi. Erről értesíti a kalocsai és bácsi káptalanokat, papságot, népet, vazallusokat s Mátyás királyt.

Sixti IV. A. X. 1480. L. I. X. R. r. f. 92^b. XIV. Kal. Martii.

22. György választott kalocsai érseknek, ki a kisebb egyházi rendekben van, megengedi, hogy az összes nagyobb rendeket vásár- és duplex ünnepnapokon bármely három katolikus főpaptól felvehesse.

Sixti IV. A. X. 1480. L. I. x. R. a. f. 94^a. XIII. Kal. Martii.

23. Máté kalocsamegyei papot, bodroghi főesperest árkádiai püspökké i. p. i. kinevezi.

Julii II. A. VIII. 1511. L. VIII. a. f. 8^b. A. 1510. IV. Id. Febr.

24. Máté árkádiai választott püspöknek megengedi, hogy a kalocsai egyházmegyében birt főesperességet, kanonoki stallumot és szent Annáról nevezett kápolna igazgatóságát továbbra is megtarthassa.

Julii II. A. VIII. 1511. L. VIII. a. f. 10^b. A. 2510. V. Id. Febr.

25. Mathochino Gábor bácsi olvasó-kanonokot, Mátyás magyar király kancellárját, a király közbenjárására a bőjtölés kötelezettsége alól felmenti.

Pauli II. A. 1470. a. VI. Vol. Rubr. a. f. 41^b. Non. Julii.

II. A nunciaturák osztályában.

1. A kalocsai érsek, ki egyúttal győri püspök, győri székes-egyházában használhatja a palliumot. — Nunziatura di Germania. IX. k. 1582. Sept. I. 15.

2. A kalocsai érsekség betöltésére vonatkozó tárgyalások. Nunziat. di Germ. 210. k. 1685. márc. és aug. 12. 212. k. 1686. ápr. 19.

3. A Kollonics kalocsai érsek életére vonatkozó adatok. Nunziat. di Germ. 221. k. 1695. jul. 9. 1697. dec. 7. dec. 29. 222. k. 1698. ápr. 12. máj. 10. 224. k. 1692. jul. 27. 233. k. 1896. jul. 28., okt. 1., dec. 29.

4. A sokacok és bunyevácoknak Bosznia- és Hercegovinából való betelepítésére vonatkozó adatok. — Nunziatura di Germ. 208. k. 1684. febr. 18. 209. k. 1686. jul. 14., aug. 13. 214. k. 1688. jul. 4. okt. 3. — Nunziatura di Venezia 133. k. 1688. ápr. 10., 14. máj. 22., jun. 12., aug. 11., okt. 23.

III. Az olasz állami levéltárban.

1. János kalocsai érsek lefizette a kalocsai Ágoston-rendű barátok és apátok annátáját.

Div. Pii II. A. 1464. Sec. Can. f. 8^a. VI. Non. Martii.

2. Jánosfi Jánost visszahelyezi a bácsi prépostságba.

Div. Pauli II. A. 1465. f. 188^a. A. 1465. VII. Kal. Octb.

3. Tholdi Gergely bácsi éneklő-kanonok lefizeti a bácsi kanonoki stallum és prebenda után járó annátát.

Div. Sixti IV. A. 1474. f. 82^b. A. 1474. máj. 17.

4. Kelemenfi Gergely bácsi kispap, mint prokurátor, lefi-

zette Gyulai Gergely váradi pap nevében a madocsai bencés apátság után járó anátát.

Div. Sixti IV. A. 1474. f. 153^a. A. 1474. Sept. 2.

5. György választott kalocsai érseknek megengedi, hogy a pécsi prépostságot, kanonoki stallumot és prebendát megtarthassa.

Div. Sixti IV. A. 1479—80. f. 154^b. A. 1480. Jan. 24.

6. Péter kalocsai érseknek a palliumot engedélyezi.

Div. Sixti. IV. A. 1481. Maj. 24. f. 173^b.

Csekélyebb fontosságú adatok.

A pápa engedélyt ad a hordozható oltár használatára a következőknek:

1468 ban Nagy Antal kalocsai e. m. papnak. Pauli II. A. III. Vol. Rubr. f. 260.

1469-ben Törthelyi László bácsi e. m. Pauli II. A. V. L. I. X. R. a. f. 220.

1469-ben Terhes István bácsi e. m. Pauli II. A. V. L. I. X. R. a. f. 220.

1469-ben Felszondi Pál bácsi e. m. Pauli II. A. V. L. I. X. R. a. f. 220.

1469-ben Tamás bácsi beneficiatus. Pauli II. A. V. 1496. L. I. X. R. a. f. 270.

1469-ben Gere Bálint zondi pap, bácsi e. m. Pauli II. A. V. 1469. L. I. X. R. a. f. 287.

1469-ben Pathaki László bácsi e. m. Pauli II. A. V. 1469. L. I. X. R. a. f. 294.

1469-ben Sutori János bácsi e. m. Pauli II. A. V. 1469. L. I. X. R. a. f. 294.

1469-ben Deák Ferenc bácsi e. m. Pauli II. A. V. 1469. L. I. X. R. a. f. 306.

Ezen csekélyebb jelentőségű adatoknak is jó hasznát veszi a történetíró az egyházmegyei monografiák szerkesztésénél; azért szükségesnek véltem azokat kijegyezni.

Midőn római kutatásaim eredményét a t. közönségnek

ezennel bemutatni szerencsém vagyon, hálás köszönetem kell nyilvánítanom kegyelmes főpásztorom: nagyméltóságú Császka György kalocsai érsek úrnak, ki nemcsak a szükséges engedélyt adta meg a kis-kőrösi plébániáról való távozásra, hanem atyai kegyes jóindulatával buzdított, országszerte ismert bőkezűségével anyagilag is hathatósan gyámolított, sőt kilátásba helyezte a megkezdett kutatásoknak jövőben való folytatását is. Megkaptam tőle azt, a mi egy egyházi írónak legszebb jutalma: a főpásztori dicséretet. A jóságos főpásztor kegyes érdeklődése hathatósan buzdít engem arra, hogy a legközelebbi alkalmat ismét készséggel ragadjam meg a római levéltári kutatások folytatására.

Érdújhelyi Menyhért.

Szakirodalom.

Bács-Bodrogh vármegye egyetemes Monografiája f. évi június hóban lett bemutatva Karácson Gyula alispán úr által a megyei közgyűlésnek. A két kötetes munka bolti ára 6 frt. Alább közöljük néhány lapnak e műre vonatkozó kritikáját.

A zombori m. kir. állami főgymnázium története. 1872—95. Irta Jeszenszky Dezső. (Zombor, 1896. 1—153. l.) Megyei középiskoláink sorában a zombori állami főgymnázium szép nagy kötetben bocsátotta közre monografiáját, mely bizonyára sok hasznos adattal fog járulni az országos középiskolai tanügy történetéhez. A munka jó beosztással és meglehetősen nagy apparátussal készült. Szerzője, a ki az intézetnek egyik érdemes tanára, úgy a multa, mint a jelen állapotra vonatkozólag keze ügyébe került adatokat lelkiismeretesen felhasználta s ezért csak dicséret illeti. Nem ártott volna azonban a különben is becses mű értékének, ha előadásának tömör és szabatos nyelvezetében kerüli a sok latinizmust, főleg ama kifejezéseknél, hol a latin szavakra úgy szólva semmi szükség nincs.

Nem ártott volna másrészt, ha a bevezetésben az országos és a helyi tanügy fokozatos fejlődésének vázlatát szintén kifejti s ha elmondja azt is, vajjon a zombori főgymnázium létezése előtt itt helyben s megyeszerte milyen volt a középiskolai oktatás. Erről szerző mit sem szól, e nélkül pedig hiányos marad annak a szép képnek a kerete, melyet különben egészen kifogtalanul mutat be az olvasónak.

Adatok a Bács-Bodrogh megyei sokacok néprajzához. Irta dr. Jankó János. (Budapest, 1896.) E dolgozat a megyei monografia részére írt sokac néprajz némileg bővített és 12 fotografiai föl-

vétellel ellátott kiadása. Minden esetre megérdemelte, hogy az „Ethnographiá“-ban is megjelenjék, mert mint az a Századok ez évi szeptember havi füzetében ki van fejtve, a sokac népről ennél jobb néprajzi ismertetés még eddig nem látott napvilágot.

Bács-Bodrogh vármegye egyetemes Monografiájáról a fővárosi és vidéki sajtó általában kedvezően nyilatkozott.

Igy az „*Egyetértés*“ október 25-iki számában a többi közt ezeket írja: „A munka szerzői, kik a megye literátus emberei közül kerültek ki, két hatalmas kötetbe halmozva mondják el mindazt, a mi Bács-Bodrogh vármegye multjának és jelenének, történelmének és természeti meg néprajzi viszonyainak ismeretére fontos vagy érdekes. A sok kitűnő kivitelű mappa, gondos táblázat és szép képmelléklet csak emeli a munka becsét.“

A „*Pester Lloyd*“ szept. 26-iki számában így ír: „Unter den Monographien, welche im Millenniumsjahre publizirt wurden, muss derjenige des Bács-Bodrogher Komitats ein hervorragender Rang zuerkannt werden. Schon der respectable Umfang des 1250 Grossquart-Seiten starken zweibändigen Werkes lässt voraussetzen, dass der Bearbeitung ein weit ausgreifender Plan zu Grunde gelegen habe. Und das ist in der That der Fall. Die klimatischen Verhältnisse, die Bodenbeschaffenheit, die topographische Gestaltung, die Thier- und Pflanzenwelt, die Mannigfaltigkeit der ethnographischen Beziehungen, das kulturelle Leben nach allen seinen Verzweigungen, Vergangenheit und Gegenwart des Komitats, — all das wird gründlich und, was das Historicum betrifft, auf Grund ausgedehnter archiwalischer Nachforschungen mit grosser Anschaulichkeit zur Darstellung gebracht. Die auch literarisch beachtenswerthe Publikation ist das Werk eines ganzen Stabes von Schriftstellern, ein Umstand, der bei der selbst auf den Styl sich erstreckenden Einheitlichkeit der Arbeit die geschickte Hand eines vorzüglichen Redakteurs erkennen lässt. Als Mitarbeiter, beziehungsweise Verfasser der einzelnen Abschnitte sind angegeben: Julius Dudás, zugleich mit der Redaktion des

Ganzen betraut, Julius Halavács, Ludwig Roediger, Josef Koch, Nikolaus Uhlmann, Johann Kovács, Melchior Érdujhelyi, Alexander Kuzmiák, Milan Csirics, Ladislaus Kozma, Stefan Frankl, Dr. Johann Jankó, Stefan Iványi, Gabriel Grosschmied und Dr. Josef Thim. Dem interessanten Werke, dessen vollständiger Titel „Bács-Bodrogh Vármegye Egyetemes Monografia“ lautet, ist eine grosse Anzahl hübscher Illustrationen angeschlossen. Anerkennend sei schliesslich auch der schönen und geschmackvollen Ausstattung gedacht und namentlich der typographischen Ausführung, die für sich allein schon ein schmeichelhaftes Zeugnis für den Bildungsstand des durch seine Fruchtbarkeit berühmten Bács-Bodrogher Komitats darstellt.“

A „*Magyarország*“ október 9-iki számában ezeket olvassuk: „Két vaskos kötetben adta ki Bács-Bodrogh vármegye közönsége hazánk ezredéves fennállása alkalmából a vármegye monografiáját. 1891-ben rendelte el a vármegye törvényhatóságának közgyűlése e monografia megírását, melyben részt vettek: Dudás Gyula szerkesztő, Iványi István, Thim József dr., Grosschmied Gábor, Halavács Gyula, Roediger Lajos, Koch József, Uhlmann Miklós, Kovács János, Érdujhelyi Menyhért, Kuzmiák Sándor, Csirics Milán, Kozma László, Frankl István és Jankó János dr. Az első kötet a vármegye történetét adja elő a legrégebb időktől fogva nagy történeti apparátussal. A második kötet Bács-Bodrogh vármegye jelenlegi viszonyait mutatja be; így geografiáját, népességi, gazdasági és kulturális viszonyait, végül adja Bács és Bodrogh vármegyék fő- és alispánjainak névsorozatát a legrégebb időktől a jelenig, nemkülönben a nemesi családok jegyzékét a mohácsi véstől 1848-ig. A monumentális mű Zomborban, Bittermann Nándor kiadásában jelent meg.“

A „*Vasárnapi Ujság*“ október 18-iki száma így ír: „E nagy nyolcadrétű két kötetes munkát a megye közönsége bocsátotta nyilvánosságra s egy bizottság szerkesztette, a melynek tagjai közül a régebbi idők történetét Dudás Gyula és Iványi István írták, a múlt század utolsó tizedétől egészen 1870-ig terjedő

kor eseményeivel Grosschmid Gábor és Thim József foglalkoztak. A mű második kötete a megye általános viszonyainak földtani, földrajzi, éghajlati tulajdonságainak, a különböző vallásfelekezetek történelmének, a népesség ethnografikus rajzának, a gazdasági, ipar- és kereskedés fejlődésének, valamint a közigazgatás és irodalom multjának van szánva. A szerkesztő bizottság feje, Dudás Gyula maga bevalja, hogy a munka nem kimerítő, de az adott körülmények között bajos is lett volna az aránylag rövid idő alatt sokkal tökéletesebbet kívánni. Így is elég ügyesen van feldolgozva az összekutatott anyag s belőle a vármegye fontos multja jól kidomborodik. A számos képpel illusztrált munka Zomborban, a megye székhelyén jelent meg.

A „*Szabadkai Közlöny*“ szeptember hó 13- október 8-iki számaiban a következő cikket hozta: „Bács-Bodrogh vármegye közönsége az ország ezredéves fennállását méltóbban aligha örökíthette meg, mint hogy megíratta monografiáját. Szép és hazafias cselekedett volt ez a vármegyétől ép úgy, mint az volt Szabadka városától, midőn ezelőtt néhány évvel szintén kiadta monografiáját. Mi szabadkaiak tüzetesebb méltatás tárgyává tethjük Bács-Bodrogh megye most megjelent kiadványát, nemcsak azért, mert mi is bácskaiak vagyunk, hanem azért is, mert mint tudva van, e megye monografiájának tulajdonképeni megteremtője jelenlegi főispánunk, az akkori megyei alispán volt.

Bács-Bodrogh vármegye — mint annak idején értesültünk — körülbelül 12,000 frtot áldozott e munkára, a mi éppen nem sok egy ilyen gazdag megyétől. A nagy mű első tervezői a 70-es években keresendők. A 70-es években hallottuk először megpendíteni amaz életrevaló eszmét, hogy meg kellene írni Bács-Bodrogh megye történetét és le kellene írni jelen állapotát. A tervet egyes vidéki írók pendítették meg és szavuk nem volt kiáltó szó a pusztában. Mert bár akkor még nem lehetett e nagy művet nyélbe ütni, de az eszme kedvező fogadtatásra talált és akadtak egyesek, a kik hozzá is fogtak az adatok gyűjtéséhez.

Hatósági segítség nélkül azonban e nagyszabású vállalatot nem lehetett volna keresztülvinni. Ezt belátta Schmausz Endre, a vármegye akkori alispánja s a megyei történelmi társulat elnöke s tőle ered a terv, hogy a művet a megye közönsége által, annak költségén s annak tulajdona gyanánt adják ki.

A vármegye törvényhatósága örömmel ragadta meg az alkalmat s 1892-ben e célra megfelelő pótadót szavazott meg, melyből a költségvetésileg szükséges összeg csakbamar befolyt.

A mű szerkesztésével egy megyei bizottság bízott meg, a mely azonban ezt a dolgot tisztán irodalmi kérdésnek tartván, ezt a nehéz tisztséget Dudás Gyula dr. ismert megyei íróra bízta, a ki ennek a feladatnak mindenben meg is felelt.

A monografia bizottsága ezután a már meglevő s egyesek buzgalmából összegyűjtött adatok kibővítését rendelte el, mely célból a munkatársak közül egyesek a bécsi, budapesti, kalocsai stb. levéltárak és gyűjtemények átbúvárlására lettek kiküldve.

Az adatszerzés után, mely körülbelül két évet vett igénybe, következett a feldolgozás. E tekintetben Bácsmegye igen szerencsés helyzetben volt, mert a megyei történelmi társulat szakemberei a történelmi rész feldolgozására könnyen vállalkozhattak, a természeti, statisztikai stb. részekre pedig szintén akadt megfelelő szakember, ha nem is helyben, de vidéken vagy éppen a fővárosban.

Az ekképen elkészült nagy munkát a múlt évben rendezték a sajtó alá s a már leljesen kész két kötetes, szép kiállítású monografiát a megye mostani alispánja a vármegye törvényhatóságának folyó évi június havi közgyűlésén mutatta be.

Bács-Bodrogh vármegye tehát egyike lőn az elsőeknek az ország törvényhatóságai között, a melynek monografiája már a millenáris év derekán napvilágot látott, mert tudva levő, hogy a legtöbb megye még most dolgoztat javában a saját művén.

Bács-Bodrogh megye monografiája két nagy nyolcadrét íven nyomott 600—600 lapra terjedő kötetre terjed s mind

tartalom, mind kiállítás dolgában egyaránt kiváló helyet biztosít magának a hazai monografia-irodalomban.

Soraink célja e nagy fáradsággal s tetemes áldozattal létrehozott szép művet az alábbiakban érdeme szerint méltatni, mert ez hírlapírói kötelességünk s egyszersmind kedvező alkalom ez arra, hogy a derék műben foglalt dolgozatok előnyeit és esetleges fogyatkozásait következő cikkeinkben tárgyilagos kritika tárgyává tegyük.

A megyei monografia két nagy kötete közül az első a történelmi részt foglalja magában, melyhez bevezeteskép a szerkesztő lendületes előszót írt. Ez az előszó adja a mű rövid történetét, tehát magában foglalja mindazt, a mit a munka létrejveteléről előző cikkünkben elmondottunk.

A mű történelmi része tíz nagy fejezetre oszlik s ezeket négy író dolgozta fel. E történelmi rész a monografiájának minden esetre a legbecsesebb része úgy tárgyánál, mint kidolgozásánál fogva s így azzal kissé részletesebben kell foglalkoznunk.

A honfoglalás előtti kor és a honfoglalástól a mohácsi vészig terjedő két első fejezetet Dudás Gyula dr. írta s ezekben a dolgozatokban első ízben kapjuk e fontos korszakok történetének tudományos feldolgozását. Örvendetes jelenség, hogy az őskor tárgyalásánál a szerző nem terjeszkedik ki minden apró-cseprő kombinációra és hypothezisre, hanem kellő rövidséggel és szabatossággal adja a kornak képét és jelzi a kulturális epochákat, a mi nagyon is elég, mert e korszakokról, legalább itt vidékünkön, vajmi kevés az, a mi biztossággal elmondható. A honfoglalás korával kezdődik vidékünk tulajdonképeni történelmi kora; ez is egyike a mű legszebb fejezeteinek, mely óriási aparátussal készült s úgy az általános, mint a kulturtörténetet külön szakaszokban tárja az olvasó elé.

A török hódoltság korát Iványi István szabadkai jeles monografusunk és Dudás Gyula közösen dolgozták fel, nemkülönben az ezt követő felszabadulás és újjászervezési korszakot is, mely két korszak telve van érdekes új adatokkal. A török korszak

fő forrásai természetesen — oklevéltárak hiányában — a török defterek voltak, ezek az adókönyvek, a melyeknél becsesebb adólajstromok aligha maradtak fenn az utókorra. Az érseki dézsmajegyzékek szintén érdekesek e korból, nemkülönben az urbáriumok, melyeket hogy a szerzők egész terjedelmökben közzétettek, nagyban emelték a monografia használhatóságát és tudományos becsét.

A törökök kiűzetése után következett a megyék újjászervezése, t. i. a Bácsé és Bodroghé is külön, azután a tiszai határörvidék szervezése, végre a hosszú per a két vármegye között. Ezek a fejezetek Iványi István tollából valók és szintén igen érdekesek, adatai jobbára a bécsi államlevéltárból kerültek ki.

Ferenc császár korát vagyis a monografia V. fejezetét a nemrég elhunyt veterán megyei írónk, Grossechmid Gábor írta, a ki ezen kívül még öt külön fejezetben a szerb vajdaság, az 1861. évi alkotmány, a magyar provizórium és a 1867-től 1870-ig terjedő korszakot röviden bár, de igazi közvetlenséggel és korrekt tárgyilagossággal írta le. A közben eső 1848—49. évi szabadságharc mozgalmait Thim József dr. dolgozta fel szintén kellő korrektséggel.

Ezek azok a főbb korszakok, melyek a monografia történeti részében foglaltatnak, a miből látjuk, hogy míg egyrészt a rég mult idők története teljesen fel lett dolgozva, addig az újabb kornak képéről sem feledkeztek meg, mert 1848-tól 1870-ig röviden szintén elő vannak adva a fontosabb események. Mi részünkről a történelmi résznek illetén módon való feldolgozását csak helyeselni tudjuk, mert a mi a legújabb kort illeti, még mindig nem jött el az ideje a tények bővebb pertraktálásának.

Szép és sikerült illusztrációk egészítik ki a monografia első kötetének bő tartalmát.

(Folytatása köv.)

TARTALOM.

	Lap.
1. Bács-Bodrogh vármegye nemesi összeírása 1841-ből. Közli Dudás Gyula dr.	147.
2. Kutatásaim a római levéltárakban. Irta Erdújhelyi Menyhért . . .	177.
3. Szakirodalom	186.

A BÁCS-BODROGH VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.
